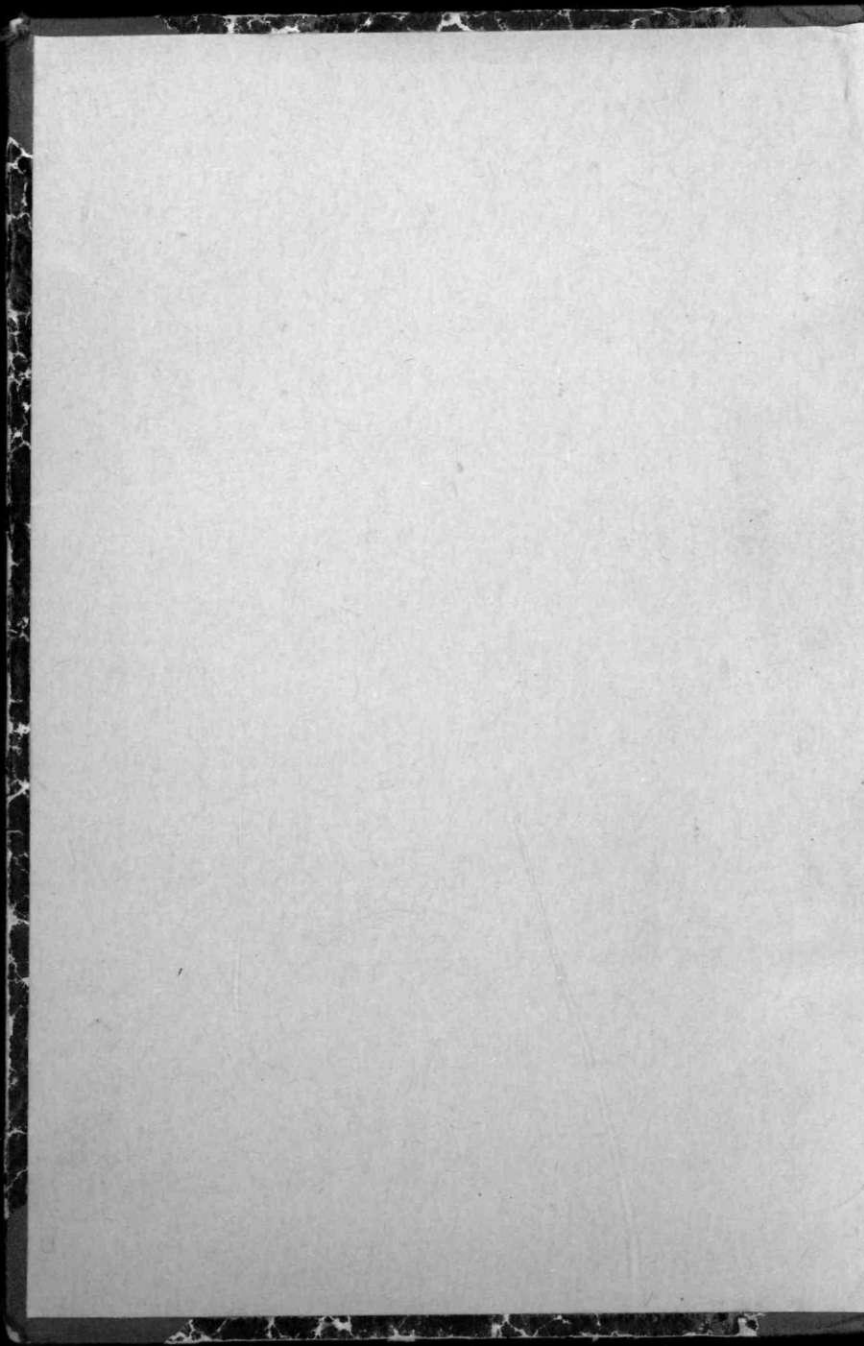

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

65 Gy 80

26085

Deseti brat.

Roman.

Spisal

Josip Jurčič.

—
Ilustriral Ivan Vavpotič.
—

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenskih Večernic 65. zvezek.

Celovec 1911.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

I C 26085 f

+

I C f
26085

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

D1806/1952

14=55553

Prvo poglavje.

Mlad junak po polju
s težkim srcem hodi.

S. Jenko.

ripovedovalci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Valter Skot, staro pravico, da začno svojo povest v krčmi, to je v tistem shodišču vseh ljudi, kjer se raznovrstni značaji odkrito kažejo drug drugemu prav po pregovoru: v vinu je resnica. Da

se torej tudi mi poprimemo te pravice, izvira iz tega, ker menimo, da niso naše slovenske krčme in naši krčmarji nič manj originalni kot staroangleški Skotovi, čeravno imajo po deželi veliko preprostejšo podobo. Seveda ga slovenska mati do zdaj še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo obrisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster predočil svetu značaje svojega ljudstva. Zato ne bode pripovedovalec te vseskozi resnične pripovedi poizkušal naslikati veselega vinotoka Peharčka, in to iz treh razlogov ne: prvič zato, ker si ni mogoče misliti

Peharčka takšnega, kakor je bil v resnici; drugič ker ima le-ta poznanja vredni mož le začasno mesto v začetku naše povesti, in tretjič, ker imamó pozneje vplesti v povest še enega, Peharčku po duhu sorodnega krčmarja. To pa menda ne gre, da bi se semtertja dvakrat pravile iste reči.

Pred štiridesetimi leti torej je Peharček koščenega obraza, raztrganega slamnika, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križatih naramnic branil muham polič vina na vegasti mizi. Pri poliču je pa slonel kosmat mož, suktnjar, ter je pravil krčmarju Peharčku to in to nepotrebno reč.

»Prav gladka kaplja se bo učistila iz letošnjega vinčka,« je dejal suktnjar in zavzdignil kupo proti malemu oknu, da bi ogledal pijačo proti luči.

»Bogme, gladka!« pokima krčmar in jezno udari z lesenim muhalnikom po mizi, kjer je tropa te sitne živali srebala razlito vino. »Tega mrčesa je povsod vse polno!«

»Le stoj, Peharček, pa mene pomni: tako bo močno to vince, kadar se cvet do dobrega usede, da si bodo ljudje, kadar se ga bodo prav po božji volji navlekli, lase in ušesa pulili ter nosili rdeče nosove pa otekle vratove, prazne mošnjice pa krvave butice, kakor se v pesmi poje.«

»Bogme!« pravi Peharček; a preden besedo konča, zasliši, da je priropotal voz pred hišo in da nekdo zunaj kliče. Brž vrže muhalnik iz rok in leti vun.

Peharčkova hiša je stala tik velike ceste. Za hišo pa je držala mala cesta ali bolje kolovozna pot v stran.

Dva gospoda sta poskakala z majhnega vozička in starejši je glasno klical pijače. Krčmar je enega poznal, zakaj pozdravil ga je, stisnivši slamnik pod pazduho: »Bog daj dober dan, gospod Vencelj! Hitro ste prišli iz Ljubljane. Kdaj — v petek ste mimo šli. No, zdaj vem, da ste nakupili zopet mazil, rož, kroglic in vsega mrčesa, in boste zdravili ljudi, da bo strah.«

Govore se je krčmar oziral na mlajšega gospoda in ugibal sam pri sebi, kdo je pač to, ki se je pripeljal z okrajnim zdravnikom gospodom Venceljem. Bil je mlad, jako lep gospodek, a Peharčku čisto neznan.

Gospod Vencelj ni pustil, da bi bil krčmar konja izpregel; pila sta naslonjena na voz.

»Peharček,« je dejal zdravnik, izpraznivši docela prvo kupo, »naprezi, da boš tega gospoda peljal na Slemenice! Saj veš, da moram jaz tukaj v stran.«

»Jaz bi to prav rad, zakaj ne, zaslužka se nisem še nikoli branil, — vrag naj vzame še kolesce — pa zdaj ne morem, jutri pač. Kolo se mi je strlo od voziča in ravno otodi ga je nesel moj fant h kovaču. Jutri bi vas pa peljal, naj si bo ta ali kateri hoče, jaz ali moj fant. Jaz menim, naj bi mladi gospod pri meni čez noč ostal, saj je že štiri čez poldne. Moja stara — zdaj v bobu korenje pleve — bode že vrgla zvečer kaj čez ponev, da se bo dalo ugrizniti. Postelje res nimam take, da bi se človek vdrl v blazino, pa bom že na otavi tako mehko postlal, če je božja volja, da se bo ležalo za silo.«

»Jaz sem obljubil, da pridem danes,« odgovori mladi tujec; »ali ne morem nikjer drugje tu v obližju dobiti voznika?«

»Bogme, ne zlepa,« odgovori Peharček, »tod imajo ljudje bolj vole, konja imam samo jaz.«

Zdravnik gospod Vencelj je mislil in mislil, navsotoval zdaj to, zdaj to, kako bi mladeniča spravil na pot. »Bode žel!« reče čez nekaj časa; »ali jezdarite?«

»Še nikoli nisem bil na konju,« odgovori potnik.

»No, na suhem se ni še nihče naučil plavati. Peharček, ali imaš konja napasenega?«

»Bogme, konj je dober, sit ko stopa, ravno poprej sem mu vrgel povosmo detelje; vem, da je že vso potrli in pohrustal.«

»Že dobro. Jaz imam tu na vozu ravnokar kupljeno sedlo. Pa bova gospodu vsak pol posodila, naj jezdi.«

Peharček se popraska za ušesi, zaviha ustnice pod nos in pravi: »Nikar mi ne zamerite; saj veste vi bolje kot jaz, kako pregovor govori, ki pravi, da tri reči niso vsakemu človeku ali pa nikomur na posodo dajati: ne puška, ne pipa, ne konj. Pa ker ima moj sirec že stara rebra in je že vsemu vajen, ne rečem, da ga ne bi dal, ko bi — nikar ne zamerite — ko bi gospoda poznal!«

»O nič se ne boj za konja; jaz sem porok za to, da ga boš dobil jutri nazaj,« reče zdravnik.

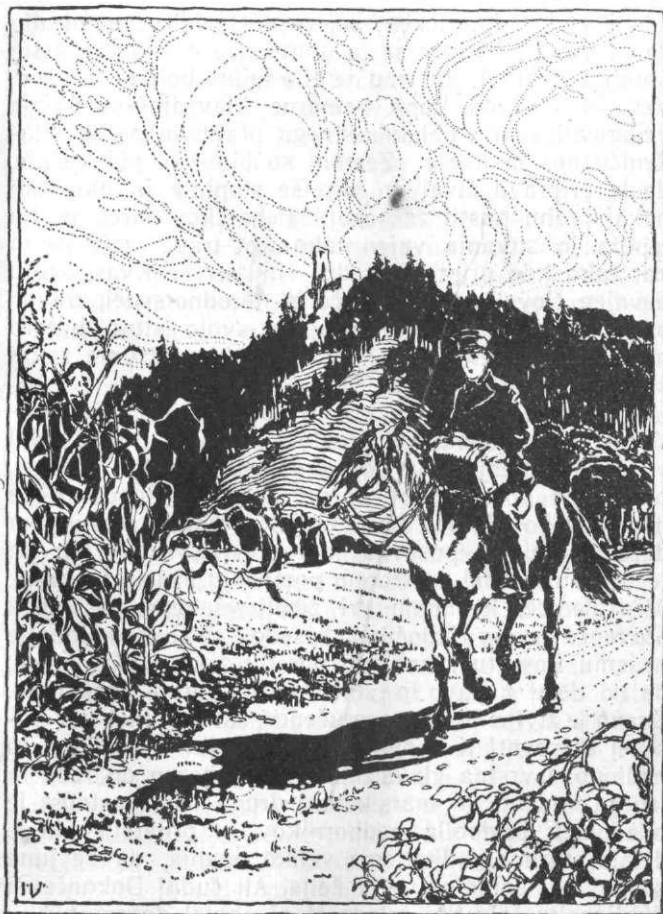
Trenotek potem je stal Peharčkov sirec, ki je stavil rebra že malo preveč na očiten videz in glavo molil bolj na tla ko nakvišku, osedlan in očejen na cesti. Peharček je z všečnim očesom gledal zdaj svetle dvajsetice v roki, ki mu jih je dal mladi gospod, zdaj usnjato sedlo, ki je tako lepo stalo na koščnem hrbtnišču njegove kleke. Mladenič se je malo nerodno skobalil na svoje kljuse; krčmar pa mu je dal njegovo veliko usnjato torbo na konja in ga poučil, kako mora ravnati s pohlevnim sircem, da bo rajši stopal.

»Torej srečno pot, gospod Kvas!« — je dejal zdravnik. »Pred mrakom boste ravno v gradu. Sporočite moj pozdrav gospodu Benjaminu. V kratkem pridem tja s svojo hčerjo, da mu čestitam, ker je dobil tako korenito izobraženega in učenega mladega moža svojemu sinu za učitelja, kakor ste vi. Zbogom! Prav vesel sem, da sva se seznanila; upam, da nisva bila naprvo in nazadnje vkup. Zahvaljujem se vam za družčino.«

»Prosim, gospod zdravnik, meni se je zahvaliti vam za dobrotno prijaznost!«

»No, no, kaj pak! Greh bi bilo, ko vas ne bi bil vzel na voz; žal mi je, da ne utegnem z vami v stran do Slemenic. Srečno!«

Rekši udari Vencelj po konju in voz zdrdra po stranskem potu. Gospod Kvas — tako je zdravnik klical svojega dosedanjega tovariša — izpodbode

tudi svojega zaspanega sirca in odjezdi po veliki cesti. Kolikor se je dalo po nejasni Peharčkovi razlagi, si je bil zapomnil, kje mora zaviti v stran, da pride prav.

Dan je bil prijazen; solnce se je bilo premaknilo že na zahod, vendar se je upiralo še z vso žarnostjo potniku v hrbet, kar mu je bilo toliko bolj nepriležno, ker se je izpod kopit nemarno klavzajočega konja vzdigoval vedno oblak cestnega prahu in polnil mladenciču nos in ušesa. Zastonj so bile vse poizkušnje, da bi pripravil žival do hitrejših stopinj in tako vsaj nekaj prahu pustil za seboj. Peharčkov sirec je bil tepeža in suvanja vajejen tako kot trave; zato ga ni kar tako kdo pripravil v dir. In ker je Kvas, sedlu nevajejen človek, nekaj boječe in nerodno sedel, zraven pa moral držati pred seboj še svojo sitno butaro natlačeno z obleko in knjigami, se lahko razume, zakaj se je le počasi pomikal dalje.

Lovre Kvas je bil dovršil vse učenje na ljubljanskem liceju. Rojen pod prosto slamnato streho, je bil v zibeli namenjen, da bode čez nekaj let krave pasel, potem pri bogatejšem sosedu služil za hlapca in se naposled po očetovi smrti ubijal z malim zemljiščem deset mernikov posevka, kakor vsi Kvasovi, kar jih je oče Luka znal po starem pomnjenju našteti na prste. Ali rojenice, ki imajo pri zibeli vsakega poštenega Slovenca svojo odločilno besedo, so bile naklonile našemu Lovretu kmalu po porodu drug, lepši namen, da bo delal z glavo in rabil namestu otike gosje pero. Znano je življenje ubogega učenca, zato mi ni treba posebej opisovati Kvasovih stisk in bojev z revščino in nadlogo. Izvrstna glava za učenje, ljubezen do reda in lepega vedenja in marsikatera druga lepa lastnost je mladenciču pridobila podpornikov in prijateljev in je delala starima roditeljema veliko upanja, da se jima izpolni poslednja največja želja. Ali čuda! Dokončavši ljubljanske šole tihi mladencič ni »hotel dobro storiti« po materini misli, da bi bil postal mašnik. Hotel je iti v daljna večja mesta v višje šole. S tem pa niso bili nezadovoljni samo ubožni roditelji, ampak zameril se je tudi večini svojih podpornikov, tako da je bil

skoro popolnoma zapuščen. Vedel je pa, da še niso iznašli tako blagotvornega stroja, da bi se dalo po njem živeti od zraka ali čiste vode, zato mu je bilo ravno prav, da je po nekem priporočilu dobil začasno službo za učitelja sinu premožnega graščaka Benjamina G* na gradu Slemenicah. Ker je bil tudi precej slabotnega zdravja, se je hotel vrhutega okrepiti na deželi in še kaj zaslužiti za daljnje učenje.

Tako ga nahajamo ravno na poti. Voza iskaje je bil po sreči naletel na zdravnika Venclja, in to mu je naklonilo prvič prijetno družčino za potovanje, drugič pa si je prihranil voznino.

Kmetje ob cesti in drugi napotni ljudje so zvedavo ogledovali mladega jezdeca. Zlasti mlade deklice so se rade ozirale za njim, ker po svoji zunanji postavi je bil Lovre kaj čeden mladenič, star ne veliko čez dvajset let, oblednega okroglega obraza z visokim čelom in živimi črnimi očmi, iz katerih je bil brati poprej otožen kakor vesel značaj. Na prvi pogled je bil Kvas vsakemu zanimiv človek. Obleka njegova bi morda v velikih mestnih sobah ne bila veljala za lepo, a za na kmetih ji ni bilo kaj reči. Suknja je bila iz črnega sukna, cela in še neoguljena, dasiravno bi bil sodil poznavalec po natančnem pogledu, da je temu že dobro dolgo, kar jo je krojač dal iz rok. Isto bi se moglo reči o drugem opravku. Lišpa ali drugih nepotrebnosti ni imel nič na sebi, nosil je samo veliko srebrno uro na pozlačeni verižici, ki jo je zdaj pa zdaj potegnil iz žepa, pogledovaje, kako dolgo že hodi.

Vedno nižje se je pomikalo solnce. Po vročem jesenskem dnevu je nastajal prijeten večerni hlad. Zamišljen je sedel mladenič na konju, niti zeleni travniki in zapuščena rjava strnišča, niti otožno smrečje okrog starih razvalin na obcestnih hribih niso mogle obrniti potnikovih oči nase, zakaj imel je veliko pre-mišljevati. Skoro najlepši del svojih let je imel za seboj, ali vsa ta leta so mu prinesla bore malo užitka.

Veden trud, delo, nadloge in nekatero bridko uro je prebil; in če je pogledal v najbližjo prihodnost, tudi tu ni imel veselega upanja. »Zdaj pridem v tujo hišo, k tujim ljudem; Bog ve, kako bom tam zadovoljen. Morda dobim puste sitneže za svoje gospodarje, pri katerih bom moral čutiti, da sem plačan človek, hlapec! Ah, moj Bog, kako malo tvojih zemeljskih darov bi bilo meni potreba, da bi prišel zlahka do samostojnega in srečnega življenja! Koliko je ljudi, ki žive v obilnosti in ne poznajo in ne vedo, kako človeka teži čut, da je navezan na druge, da se useda za tujo mizo! Vi, domišljavi poetje, ki trobite in požete svetu, da je več sreče v uboštvu kot v premožnosti, niste poizkusili, kaj je siromaštvo. Res je morda, da si vsak človek sam ustvari srečo, ali prvi pogoj pri tem je, da mu usoda ne zapira pota.«

Prišlo mu je tudi na mar, kako neokretno se mu bode pač včasih zdelo v novem stanu. Vedel je, da je velika pokora, poučevati topoglavega paglavca, zlasti če so roditelji v svoji preveliki ljubezni prepričani, da ima fant bister um in dobro glavo. Tudi ni bil Lovre Kvas veliko vaje gibati se med gospodo; prosti kmetski sin je bil bolj utrjen v starih pesnikih Horaciju in Homerju, kot v neumnih poklonih in neslanih govoricah »omikane družbe«. Vendar se je tolažil s tem, kar mu je gospod Vencelj pravil o slemeniški družini, z druge strani pa se zopet ni čutil tako odurnega, da bi se mu bilo ravno bati, in zaupal je svojemu naravnemu, dovolj izobraženemu razumu in čutu.

V tej razmišljenosti je bil Lovre Kvas pozabil paziti, kje je stranska cesta, ki drži po Peharčkovem popisu do Slemenic. Šele ko je solnce zašlo in ko so ga jeli ljudje bolj pogostoma srečavati, se je domislil, da je morda že izgrešil pravi pot.

»Ali je tod prav do grada Slemenic?« vpraša starega zgubanega moža, ki je nesel butaro rogovilastih neobrezanih brezovih vej na hrbtu.

»Ka-aj?« zategne dedec z visokim glasom, iz česar se je dalo soditi, da je gluha.

Kvas vpraša še enkrat.

»Metličja sem narezal, metličja!« odgovori mož.

»Vi me ne razumete, oče! Jaz bi rad vedel, koliko je še do Slemenic in kod moram iti do tja.«

Stari dedec ga debelo pogleda s svojimi malimi očmi, pa pravi: »Nu, aha, res!« in odide počasi svojo pot.

Če ni hotel Lovre s svojo kleko ostati na sredi ceste, je moral jezdit dalje, dasi se mu je skoro zdelo, da bi bilo boljše, ko bi se vrnil; zakaj po uri sodeč je mislil, da bi moral po Peharčkovih besedah biti že na Slemenicah, ko ne bi bil izgrešil stranskega pota. Pa kakor bi mu nagajal sovražen duh, ravno zdaj ni bilo nobenega človeka na cesti. Na vzhodu je že mesec kazal svoje polno lice.

Črez nekaj časa ugleda malega dečka s cajnico na rokah, ki mu je tekel ravno naproti. Kraj je bil malo samotni in fant je morda menil, da je ta človek v suknji eden tistih hudih gospodov, ki hodijo rubiti očeta za davek, zato se je ognil s ceste na travnik.

»Hej, fantič! stoj!« vpije jezdec. »Kod se hodi do Slemenic?«

Ali bosonogi deček stisne namesto odgovora svojo kapo pod pazduho in jo udere po travniku, kakor bi mu bili vsi vrage za petami.

Nevoljen je začel Kvas rentočiti in se jeziti sam nase in na roditelje, ki tako izrejajo otroke. Zdaj zagleda tretjega človeka in misli: v tretje gre rado; če še zdaj nič ne izvem, pa se vrnem in prenočim v prvi hiši. Mlada deklica s košarico na glavi ga sreča.

»Dober večer, Micka!« jo ogovori Lovre ter ji zastavi isto vprašanje.

»Oh, moj Bog in Mati božja!« — odgovori deklica, »saj ste že zašli za poldrugo uro predaleč. Ali niste videli velike smreke na samem in s peskom nasute male ceste? Tam bi bili morali zaviti v stran. Če

boste počasi jezdili, greva vkup, pa vam pokažem. Ravno prav bode, tako me vsaj ne bo strah.«

Lovre obrne konja in počasi sta potovala z deklico nazaj. Marsikaj jo je vprašal in marsikaj mu je povedala medpotoma, česar pa ne bomo tu sem postavljali, ker bi bilo za resnobnejšega izmed prijaznih bralcev morda premalo važno. Ko sta prišla do imenovane smreke, mu je razložila, katerih potov naj se ogiblje, da bo prav prišel.

»Oblačno je malo, da bi le Bog dal, da bi se mesec ne skrnil za oblake, pa boste lahko našli.«

»Aha!« — zarohni tu tretji glas in Kvas zagleda čudovitega moža na cesti — »aha, dekle, jaz bom že tvojemu povedal, da se ti z drugimi razgovarjaš po noči pri mesečini; slabo te bom pohvalil, ha, ha, ha!«

»Kaj si ti Martinek?« je dejala deklica. »Glej, ta gospod gre na Slemenice. Ti greš ravno to pot in lahko ž njim hodiš.«

Lovretu pa je pošepnila natihoma: »Nič se ga ne bojte; dasi je raztrgan, bos in grd in nima prave pameti, pa je pošten. On je deseti brat, pot dobro ve. Lahko noč!«

Drugo poglavje.

Povsod poznan, nikjer domá,
kjer vleže uro se poslednjo,
tam smrt mu domovanje dá.

Fr. Levstik.

dor pozna življenje, dejanje in nehanje, misli in prepričanja, kakoršna so bila nekđaj po pripovedih naših starih slovenskih očakov, ki hvalijo, gluhi in slepi za spačeni novi svet, vedno le svoje čase in dni svojih prednikov, ta mi bo pritrđil, da je bilo pred štirideset in več leti med našim narodom veliko več poezije kot v današnji suhoti. Kje se zdaj zgodi še kaj čudovitega? Kdo dandanes še kaj ve? Le kak

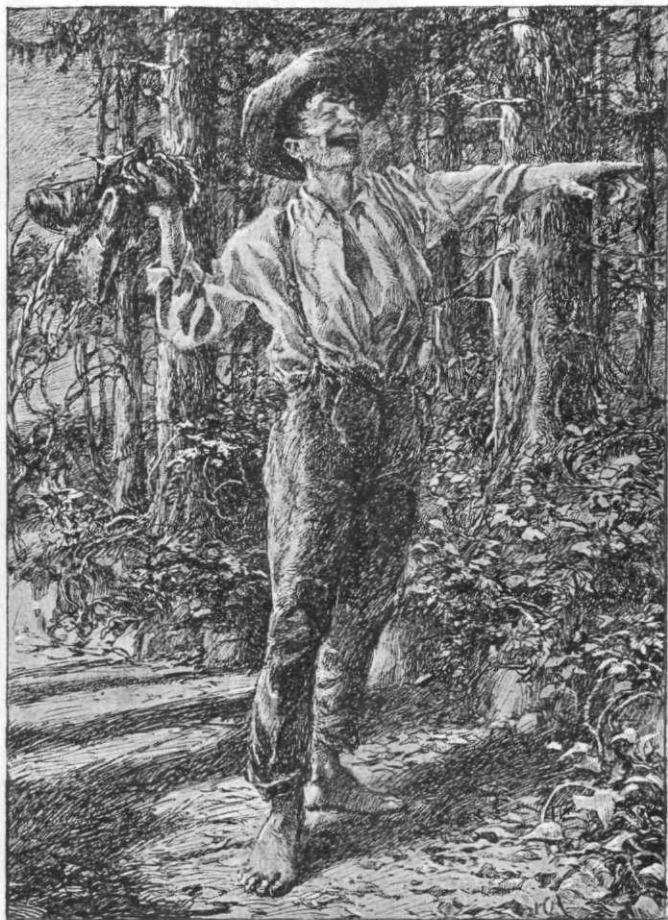
sleparček še pride, da človeka opehari. Tako pravijo dedje. Koliko časa že ni bilo slišati o desetem bratu! V poprejšnjih časih se je pa še vendar kdo včasi nalletel, ki je, rojen deseti sin iz matere in obdarovan s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi, hodil preganjan po božji namembi od hiše do hiše po širokem svetu, povedaval za srečo, pokazoval zaklade, pel pesmi in pravil pravlјice kakor nihče drug. Ljudje so ga častili, radi videli in mu dajali živeti in spati. Pač pride v

kako hribsko dolino še zdaj semtertja kak raztrgan in umazan peripatetikar, ki mu robato pravimo po domače berač, in se izdaja za desetega brata; toda svet je postal neveren in manj gostoljuben in tudi naši deseti bratje niso več tisti kot nekdej; malo vedo in — kakor očetje trdijo — niso drugega kot sleparji.

A vrnimo se rajši k svojima popotnikoma.

Tiho je korakal človek, ki ga je Lovretu deklica imenovala desetega brata, konju pred gobcem in mladenič je imel časa dovolj v mesečini opazovati to čudno podobo. Bil je človek kakih štiridesetih let, toda hrbet mu je že hotel lesti v dve gubi. Na sebi ni imel drugega kot srajco iz najdebelejšega platna, kakor ga sprede slovenska mati, dolge platnene hlače, nekdej na črno pobarvane, zdaj že zarjavele in pod koleni jako blatne in razcefrane, na glavi pa mu je čepel rjav klobuk s širokimi krajevci, prevezan čez oglavje z belo nitjo. Da mu hlače niso uhajale, je branila usnjata optavnica, razpeljana na križ čez ramo. Večerni zrak je bil precej hladan, Lovretu se je celo mrzlo zdelo, vendar je stopal deseti brat bosonog. Da bi pa kdo ne mislil, da nima čevljev, jih je nosil z bekovo trto prevezane čez ramo. Kaka dva pota se je ozrl nazaj na Lovreta ter ga ostro ogledoval. Pri tej priliki je Kvas videl obleki popolnoma primeren obraz. Lice je kazalo kosti, ki so imele voljo in nagon dati vsemu obličju štirioglato podobo. Strani sta bili upadeni in široki nos je molil ošabno nosnice v zrak. Nad malimi sivimi očmi so se v sredi zrastle obrvi predrzno visoko vihale gori v čelo, ki se ga ni veliko videlo iz zmršenih las.

Dasí ga je bila deklica potolažila, da se ni treba bati desetega brata, vendar je Lovreta nekaj čudno izpreletelo, ko je bil na širokem polju ponoči sam s takim ne malo neznanskim človekom. Ko je pa opazil čez nekaj časa v dalji luč, ga je to ohrabrilo nekoliko in si je mislil: »Kaj mi more storiti? Enega

samega se ne bom bal.« Da bi prej minil čas, začne pogovor ž njim.

»Koliko je še do grada?«

»Freden pojdejo spat, boš tam!« odgovori deseti brat z glasom, ki je bil vse drugo prej kot prijazen.

»Ali ste vi znani z gospodo?« vpraša dalje Lovre.

Njegov drug se grozovito zasmije, potem pa reče: »Ti si šema! Zakaj me pa vikaš? Jaz sem Martinek Spak, deseti brat, kakor vsi otroci vedo! Če nočeš, da bi se ti kdo smejal, ki je bolj neumen kot ti, me pošteno tikaj, pa utegneva biti še prijatelja v teh letih, kar boš šomoštraril na Slemenicah.«

»Kako pa veš, kdo sem?« vpraša Lovre čudeč se.

»Saj si me vprašal, če sem kaj znan na Slemenicah!« odgovori Martinek in se zopet smeje na vsa usta.

»Cudni graščaki morajo to biti, h katerim pridem, da zaupajo vsako izpremembro v svojem družinskem in domačem življenju takim ljudem,« je mislil Kvas sam p sebi.

»Kaj je videti, da so ti povedali, da pride tak in tak človek,« reče Lovre, »moram misliti, da si star znanec v gradu. Zato mi lahko poveš, kakova je gospodična, gospa in gospod!«

»O prav lahko ti povem,« odgovori Martinek.

»Pa nočeš? Zakaj ne?«

»Ti nekaj rad poprašuješ,« odgovori Spak. »Zato mi moraš dovoliti, da te še jaz eno reč vprašam. Kako sem ti kaj jaz všeč?«

Rekši je čudoviti človek Kvasa tako ostro pogledal s svojimi malimi svetlimi očmi, da je bilo mladeniča skoro strah. Vendar na misel mu je prišlo njegovo smešno vprašanje, pobesil je oči in s posiljenim smehom je odgovoril: »Prav dobro si mi všeč, prijatelj, zakaj pa ne?«

»No, jaz ti bom povedal, da mi tudi ti dopadeš. Misliš boš morda, da je to pač vse eno, pa ni taka. Martinek Spak, deseti brat, in kakor bi se še lahko imenoval, ti pride še prav v sili, zato si ga le dobro oglej. Zdaj ti bom pa povedal najprvo to, kar si vprašal. Kakova je gospodična? Da mlad človek, posebno če še ni grd, da bi ga pes oblajal, — kakor pravijo, da sem jaz — rad poizve za deklico prej ko za baburo, to je že stara reč. Z grajsko Manico se midva prav dobro pomeniva. Morda si videl v mestih že lepšo, ali pa ne. Gospod in gospa tudi nista napačna, pa to boš že še vse videl in izkusil.«

»Ali si ti že dolgo tu v okolici?« vpraša Kvas.

»Kar mi je mati umrla,« reče Spak nekako zamolkeleje pri tem vprašanju.

»Kje si pa doma? Kako je to, da po svetu ne hodiš, ker praviš, da si deseti brat?«

»Jaz sem doma, kjer so dobri ljudje, kjer po mojem jeziku govore. Nimam svojega zapečka, pa se ne pritožujem zato. Če ne verjameš, da sem deseti brat, pa pusti. Misli kolikor hočeš, pa malo govori, če nočeš, da se ti kaj ne zgodi. Zdaj pa molči olem in kaj veselega govori. Jaz imam poskočne in vesele ljudi rad. Juheja, hopsasa!«

In kakor bi bil naenkrat ves drug, poskoči od tal, zažene čevlje z rame daleč od sebe proč in leti zopet po nje. Kvas ni mogel razumeti vsega tega. »Ta mora biti malo prismojen,« si je mislil.

»Ali znaš peti, prijatelj škric?« ga vpraša Spak.

»Malo, pa zdaj ne pojem. Ti zapoj!«

Spak vzdigne glavo proti mesecu, odpre široka usta in začne hreščaje robato pesem:

Stara baba Iskerca
jedla sok iz piskerca,
migala s suho bradó,
hčer zmerjala je tako:

Če boš v cerkvi ti na moško stran,
 kjer Martin stoji mi razcapán,
 tak obračala oči,
 če bo hodil na naš prag
 tebe gledat Martin Spak,

Ha, ha! kaj ni lepa, pesem od mene, kaj?»

»To si sam zložil? No, poj do konca! Takih sem še malo slišal.«

»Le čakaj, prijatelj suknjač, to in nekatero ti bom še zapel, če se bova lepo gledala na Slemenicah. Še srečo ti bom povedal, če hočeš precej nocoj. Samo to si izgovorim, da se ogiblješ mojih sovražnikov.«

»Kdo pa je tvoj sovražnik?«

»To boš izvedel, preden bo dva, tri dni. Na Slemenicah ga boš videl vsak dan.«

Prišla sta na travnik. Pri poti je stalo na samem košato lipovo drevo in molilo svoje goste veje v tiho, krasno mesečno noč. Na zapadu se je videla s hribca prijazna lučica izmed sadnega drevja, grajske strehe so se svetile v mesečini. Mladeniča so obšle ob enem prijetne in otožne misli, ko je ugledal svoje novo stanovanje pri tujih ljudeh.

»Tu pod lipo sedeva grajska Manica, tu sem ji povedal srečo,« pravi deseti brat.

»Saj nič ne veš,« odgovori mladenič. »Kako prihodnost bom pa imel jaz?«

»Ti boš nekaj doživel tam gori, o čemer se ti še sanja ne. Le dobro oglej grad, mesec sveti lepo, pomnil ga boš do smrti, pomnil boš tudi desetega brata, čeravno mu ne veruješ, do groba ga boš pomnil.«

Glas Spakov je bil pri teh besedah popolnoma drugačen kot prej, nekako teman in strašan, tako da je mladeniča malo osupnil. In ker se je skrila luna ravno ta trenotek začasno za oblak, ga je prešinila tembolj neka čudna čut; rajši bi bil že v gradu kakor tu s tem polunorim človekom na samotnem polju.

Dasi je bil izobražen človek in ni verjel trohice na vraže, ga je obšla vendarle misel, da Martin Spak res kaj več ve kot navadni ljudje.

Ko se je luna med tem zopet prikazala izza oblaka, si je Lovre pazljivo ogledal kraj okoli grajske lipe. Ozek pa dolg travnik se je raztezal po dolini. Razen lipe je rastlo samo še gosto vrbovo grmičje ob malem šumečem potoku, ki se je zvijal ravno mimo krasnega

drevesa. Pod lipo, katere deblo bi bila komaj dva moška obsegla, je bila okoli in okoli napravljena klopica in tla so bila razhojena, očiten dokaz, da je Spak govoril resnico, rekši, da hodijo dostikrat le-sem grajska gospoda, posebno pa Manica. »Prijazna izprehajališča imam že, da bi bilo le še vse drugo dobro,« si je mislil Lovre.

»Sitno je ponoči prihajati, ali bi ne mogel tod v kaki krčmi prenočiti?« vpraša Lovre.

Ko ne dobi odgovora, se ozre in pogleda za Martinom. Nikjer ga ni bilo. Lovre si ni mogel razložiti, ne kam, ne zakaj, ne kdaj mu je izginil. Ostalo mu ni drugega na izbiranje, kakor po belo posutem potu jezdit v grad, ki ga je imel pred očmi.

Na Slemenice ga je peljala pot proti zadnjemu majhno navkreber. Grajsko poslopje je bilo precej prostorno, štirioglato in v dvoje nadstropij. Dasiravno je bilo zidano, kakor se je dalo soditi iz stavbe, že v novejšem, to je ne v srednjem veku, poznalo se je vendar, da so stavitelji malo imeli v mislih take čase, v katerih je dobro, če se dom da braniti. Zato je imel okrog in okrog spodnji del zida obliko male trdnjave in majhna, jako zamrežena okna. Gosto sadno drevje je rastlo okrog in okrog gradu po hribcu, samo proti severu je bil svet nekaj bolj kamenit in gol. Zato so tam stali hlevi in druga gospodarska poslopja. Zdaj se je svet naglo vzdigoval do strmega holma, na katerem je Kvas na hiter pogled opazil rogovilasto zidovje, razsip stanovanja nekdanjih gospodov na Slemenicah.

Luč, ki je gorela v gradu zdolaj in v prvem nadstropju, je prepričala Kvasa, da družina in gospoda še ne spe.

Tretje poglavje.

Prišel je pobič lep in mlad;
pa kaj mi je prinesel,
prašala ga nisem, povedal mi ni.
Narodna pesem.

zgornji sobi slemeniškega grada je bila okrog mize zbrana mala družčina: gospodar z ženo, hčerjo in malim sinom, pa Marijan Piškav, sin sosednjega lastnika na pristavi Polesku, komaj četrť ure od Slemenic.

Benjamin G* je bil meščanske rodovine in ni mogel ošabno šteti plemenitih prednikov, ki bi si bili v boju tako ali tako čast pridobili,

tudi niso bili njegovi pradedje še tako dolgo naseljeni na Slemenicah, da bi bil mogel gospod Benjamin svoj pridevek brati v starem slovenskem kronistu Valvazorju, pa imel je jako dosti zemlje, lepe bukove gozde, precej velik vinograd, osem parov konj in celo čredo rogatega živine — in to je bilo, s čimer se je graščak bolj ponašal, kakor če bi se bil mogel sklicevati na celo vrsto slovečih pradedov. Ko se začinja naša povest, je imel Benjamin že čez petdeset let, kar so pričali semtertja osiveli lasje, vendar mu je bil ohranil čisti zrak, v katerem je živel od svojega dvajsetega

leta, kar je bil šole popustil, še neko mladeniško svežost, vsled katere je nosil še vedno pokonci svojo ne navadno visoko postavo. Obraz njegov je bil večjidel vesel in to je veliko pripomoglo do tega, da lica in čela niso razorale tiste črte, ki nam človeka delajo starejšega, kakor je v resnici. Nočemo segati v njegovo življenje nazaj, tu povemo le dve reči, namreč da je bil precej po zgodnji smrti svojega očeta vzel svojo sedanjo ženo, ki je bila še bolj miroljubnega značaja kot on, in pa da je prodal staro opuščeno pristavo Polesek z nekaj zemljiščem vred nekemu priseljencu, do tačas neznanemu gospodu Piškavu, in tako poravnal dolgove, ki mu jih je bil zapustil oče.

Roditeljema nasproti je sedela deklica, stara kakih triindvajset let. Manica je bila prvorojenka in edina sestra komaj devetletnega Balčka. Postave je bila bolj očetove, zakaj prej bi jo bil človek imel za veliko kakor za majhno. Iz modrih oči je sijala neka mila neskrbna in malomarna otožnost, ki je delala blede lice še veliko lepše in je skoro vsakega morala nekako čudno ganiti. Njena rdeča usta so se le malokdaj nasmehnila. Pa ne morda zavoljo tega, da bi bila kaka skrivnost morila deklici mlado srce, to ne; sama ni vedela, zakaj se ji včasih ne ljubi smejati, ko se drugi smejejo, sama ni vedela, zakaj ni vesela, dasiravno si je morala priznati, da ne pogreša ničesar. Oče je mislil, da izvira ta lastnost od tod, ker preveč bere; pa ker je silno ljubil svojo edino, izmed štirih rojenih pri življenju ostalo hčer, zato ji ni hotel kratiti veselja s tako prepovedjo. Gosti lasje kostanjeve barve nad visokim čistim čelom, pravilni obraz in vsa rast ji je dajala nežno, čeravno ne posebno lepoto. Bila je nekaj časa v mestu, večji del svoje omikanosti in znanja pa si je pridobila s svojo pridnostjo.

Razen domačega še nedoraslega sina je sedel na koncu mize blizu devetnajstleten mladenič, Marijan Piškav. Imel je eno tistih obličij, ki po eni strani

lahko veljajo za lepa, po drugi pa pri njih še nekaj pogrešamo, česar se ne moremo domisliti. Zdravega, životnega mladeniča je vsak na prvi pogled uganil iz tega obraza; nasproti pa bi bil moral tisti, ki trdi, da se človeku bere z obraza, kako živi in misli, soditi, da je življenje in mišljenje Marijanovo kaj enolično. In res bi se tu ne bil posebno zmotil. Kot sosed je bil skoraj veden gost na Slemenicah.

Sredi mize je gorela voščena sveča in okrog svečnika so ležale raztrošene kvarte.

»Ali jih ne vržemo še enkrat?« vpraša mladenič in zbira posamezne podobe.

»Jaz sem se že naigrala,« reče Manica in potegne knjigo bliže. Videlo se je, da bi bila rajše brala.

»Kako moreš vun in vun gledati v bukve? Ves dan si zamaknjena vanje in še na večer se jih ne naveličaš,« pravi Marijan.

Ker je bil v prvi mladosti njen tovariš v igri, torej star znanec in skoro bolj na Slemenicah domač kot na domu svojega očeta, zato jo je tikal.

»Jaz sem že tudi dejala, da bi bila Manica postala doktor, ko bi bila Balček,« pravi mati na to.

»Ali jaz ne bom doktor, mama?« vpraša deček.

»Ti si premalo priden, vse drugo ti je bolj mar kot bukve,« pravi mati. »Le počakaj, kadar pride učitelj, ta te bo že nagnal, da se boš pridneje učil, nego si se do zdaj.«

»Učitelj te bo ostro držal,« reče Marijan, da bi dečka podražil.

Balček je verjel, naslikal si je v domišljiji učitelja starega, grdega, ki ga bode uhljal in lasal, kakor je videl v vaški šoli, da učitelj lasa kmečke fantine, in ustnice so se mu napravile na jok.

»Nič ne verjemi, Baldvinče! Če boš priden, ne bo ti nič žalega storil novi učitelj. Midva se bova vkup učila,« je pošepnila sestra bratcu na uho in mu z lepo ročico pogladila rumene kodraste lase z lica.

»Kdaj pa pride?« vpraša Marijan.

»Danes bi bil imel že tu biti, kakor mi je pisal moj prijatelj profesor v Ljubljani, ki mi ga je preskrbel. Baje je izvrsten mladenič, bil je eden najpridnejših učencev,« odgovori gospodar.

»Dobro bo to!« pravi Marijan. »Da bi le kaka mevža ne bil, imel bom potlej vsaj tovariša za na lov. Lisic je letos dosti, v vasi doli je ena že precej kur odnesla. Predsnočnim sem je bil šel čakati, dve uri sem sedel na prelazu, nazadnje pa mi je bilo dolgčas po noči samemu prežati, zebsti me je začelo, obesil sem puško črez pleča ter šel spat. Ko bi bil imel še enega, pa bi bila dobila lepega lisjaka. Tudi zajcev je letos dosti. Bog ve, kako je to, da je letos tako srečno in rodovito za žival.«

»Lovec ste, morali bi vedeti, da zato, ker je bila lanska zima prav gorka in je bilo torej spomladi veliko zaroda,« razlaga gospod Benjamin.

»Ali letos bode velik sneg!«

»Bogve, morda pa ne,« odgovori gospodar ter se nasloni na stol.

»Gotovo, jaz vem, da bo,« trdi mladenič, »gob je bilo letos vse polno, lišaj po hrastju je dolg zrastel, dežja je bilo malo po leti, žerjavi so že leteli . . .«

»Bežite, iz tega vsega se ne da nič posnemati, vi morate bolj pametno misliti. Pustite vraže Martinu Spaku in kmetom doli v vasi!«

Manica ni poslušala tega pričkanja, odprla je bila knjigo in jela brati, mati pa je imela opravek s šivanjem.

»To niso vraže,« je ugovarjal Marijan in bil ravno namenjen dalje razpeljevati svoje prepričanje, ko pogleda hišna, stara Urša, v sobo in pri poluodprtih durih naznani, da je prišel neki gospod, ki bode najbrž hotel ostati črez noč.

»Kdo bi pač po noči prišel?« je dejala gospa, hitro prižgavši svečo.

»Nima biti kdo drugi kakor učitelj, saj ima danes priti; najbrž se je na poti kako zamudil. Daj napraviti sobo, večerjo in kar je treba, grem jaz doli.«

Rekši vzame gospod Benjamin luč svoji ženi iz roke in odide.

»Kakšen je ta gospod?« je klical strežajki Marijan.

»Ah, gospod, mlad je in lep, prav lep,« je dejala Urša in še enkrat pomolila glavo v izbo. »Prijezdil je in deseti brat je prišel ž njim; to pomeni, da je prinesel srečo v grad.«

»To ti je lepa družčina, kaj ne, Manica, gospod učitelj in capin deseti brat!« In kakor bi se bil bogve kako bistrourmno odrezal, se je smejal mladi gospodič na vse grlo.

»Kaj ni Martinek takov človek kakor mi? Kaj si more, če ima malo manj pameti včasi. Tudi reveža ne smemo zaničevati. Morda je on boljši vodnik kot kdo drugi.«

Po stopnicah so se zdaj čuli koraki in Lovre Kvas je stopil z graščakom v sobo.

»Le otresite se teh pomislekov!« je govoril gospodar. »Tukaj smo na kmetih in sami domači. Ne gledamo vnanjosti in formalnosti, sploh boste videli, da smo kmetsko preprosti in da je le malo meščanskih navad v hiši. To vsak ve, da se človek po poti oprašči in utruji! Usedite sel!«

Po tem prijaznem domačem sprejemu je bilo Lovretu nekako dobro pri srcu, in ko se je hotel izgovarjati, da je prišel tako pozno na večer in morda zaradi tega napravil neprijetnosti, mu ni dal gospod Benjamin še besede izgovoriti, ampak ga je precej seznanil s pričujočimi in svojo ženo, ki je, preskrbevši potrebne reči, prišla zopet v sobo. Malega Balčka je naglo minil strah, ko je videl, da učitelj ni nikakor tak kakor oni stari doli pri fari. Ko ga je celo tako prijazno pogledal in mu obljubil, da bosta gotovo prijatelja, ker ve, da bo priden učenec, se je popolnoma razjasnilo

dečkovo obličje in ogledal si je svojega učitelja od nog do glave.

»No, gospod Kvas!« izpregovori graščak, ko je prebral Lovretova izpričevala in priporočilno pismo od svojega nekdanjega prijatelja in Kvasovega profesorja, »iz vsega vidim, da je resnično, kar sem že prej o vas slišal, preden sem vas spoznal. Preverjen sem, da boste vi, če je komu mogoče, zdramili glavico našemu Balčku. Glejte in potrudite se, da vam bode vsaj malo podoben nekdanj, in prepričali se boste, da bova drug z drugim zadovoljna.«

»Glavo ima dobro,« pristavi mati in pogleda ljubeznjivo na svojega ljubljenca, »lahko se bode učil, samo . . .« hotela je reči, malo razposajen je včasih, ali ko jo je sinček potegnil za obleko in se proseče ozrl vanjo, naj ga ne zatoži, se je nasmejala in ni končala stavka.

»Jaz se bom gotovo trudil na vso moč, da storim svojo dolžnost, in ker ima moj gojenec, kakor milostljiva gospa pravite, dobro glavo in vem, da bode priden, imam najboljše upanje, da bova v dveh letih prišla precej daleč,« reče Kvas.

»Samo dve leti ste namenjeni pri nas ostati?« vpraša gospa.

»Da, dve leti, potem bi rad šel na višje šole, kar bi bil že zdaj storil, ko ne bi bil imel nekih ovir, ali da naravnost povem, ko bi imel denarja in ne bil malo slabotnega zdravja.«

»To je zato, ker ste bili vedno v ozidju in ste se morda preveč trudili z ukom in poukom, kar se ve, da ne tekne zmerom, ne telesu ne duhu,« je dejal gospodar. »Ali tu pri nas na kmetih imamo ves drug zrak kakor v mestu; zato boste pri nas zdravi kot riba, in ker ste mladi, ne uide vam univerza, tudi če se pogodimo s časom še za dalje.«

»Videli boste, gospod učitelj,« izpregovori Manica, »da pri nas ni tako dolgočasno življenje, kakor si

morda mislite in kakor se vam je na prvi pogled zdelo. Posebno ker ste ponoči prišli, niste videli, kako lepo okolico imamo. Tukaj pri nas se boste lahko učili spoznavati prirodo in ljudi, zakaj po mojih mislih je malokje toliko originalnih, nevsakdanjih značajev kakor v našem okrožju. Če Bog da, privadili se boste tako našega življenja, da ostanete tudi več kot dve leti.«

»Beži no, Manica!« je dejal Marijan, ki je bil med tem kakor doma izvil veliko pipo in napravil tobak, ne vprašaje za nikako dovoljenje, in vstal. »Misliš, da je gospod Kvas — tako se menda pišete, če sem prav razumel — ravno tak kakor ti, da se mu bo ljubilo cele ure poslušati neumnega brnjavsca desetega brata ali pa Krjavlja tiste prazne kvasiti ali tiste nore pesmi peti ali kamnoseka Matijca ogledovati, kako v leščevju sedi in nič ne govori, bežil Midva bova rajše hodila rake lovit, zajce gonit in lisjaka čakati. Pa se bomo že še zmenili, deset je ura. Lahko noč!«

Rekši odide Marijan. Lovre je iz domačega obnašanja mladeničevega sodil, da je najbrž Maničin ženin, dasiravno se je čudil, kako zelo nasprotno je njuno mišljenje. Da bi mu bil mladenič povšeči, ni mogel reči, zato tudi precej sprva ni imel pravega sočutja do njega. Bil je malo v zadregi, ko ga je gospa vprašala, kako mu sosed kaj dopade.

Po večerji, ki jo je bila njegova nova gospodinja hitro pripravila zanj, se je razšla družina spat in Lovre je dobil prijazno sobo z razgledom na vrt. Svoje reči je našel že tam. Dasi truden, vendar ni šel poprej spat, dokler ni uredil in razložil knjig in obleke; seveda žalibog ni imel veliko vsega blaga. Izbica in pohištvo je bilo preprosto, ali Lovre še v svojem življenju ni imel tako prijaznega in prijetnega stanovanja.

Premišljevaje razne izkušnje in dogodke današnjega dneva se vleže v mehko posteljo s sladkim občutkom trudnega človeka, ki je dan preživel popolnoma zadovoljen z njegovim koncem. Komaj nekaj ur poprej

so ga še obhajale bridke misli, tožil je nad svojo usodo, ki mu ni dala veliko več kot revščino, ki ga je drvila, ko je bil že blizu praga svojih želja, k tujim ljudem, — a zdaj je bil srečen, zakaj vedel je, da so ti ljudje dobri. Že davno je bil opravil svojo kratko večerno molitev, pa zaspati ni mogel; razne podobe, ki jih je po dnevi imel pred očmi, so se mu vrstile v spominu. Zdravnik Vencelj, posamezni člani grajske družine, miloglasne besede Maničine, prelepa njena podoba — ah, kako srečen mora biti ta Marijan, ki je menda njen ženin — čudna prikazen deseti brat, njegove preročne besede — vse se je mladeniču čudno vrtelo po glavi, dokler ni naposled vendarle zadremal.

Ko se je Lovre drugo jutro zbudil, je bil že velik dan. Solnce je prijazno sijalo skozi njegovo okno. Čudil se je, kako da je tako trdno in dolgo spal, kar ni bila sicer njegova navada.

»Ljudje si bodo mislili, da sem bogve kak zaspavec in nemarnež,« je dejal in skočil naglo na noge. Ura je bila že osem. Obleko je našel že očejeno in in pripravljeno. Hitro se opravi in odpre okno.

Zdaj šele je mogel natančneje ogledati kraj in lego gradu, svojega novega bivališča.

Slemenice so stale na nizkem griču. Vrt je bil prerasten z gostim sadjem, ki ga je snoči le na pol videl, in se je razprostiral po rebri posebno lepo na južno stran. Precej za vrtom pa se je začel travnik ob obeh plateh malega potoka, ki se je vil daleč po vedno ožji dolini med vrbovimi grmi in bleščal v jutranjem solncu. Tudi velika samotna lipa, ki je ponosno na samem raztezala široko razrastle veje, se je videla s strani. Na koncu dolgega žleba se je izlival potok v širok ribnjak, ki je bil podoben malemu jezeru. Na obeh plateh ribnjaka pa se je vzdigovala kamenita strmina, na desni strani gosto prerastla, na levi pa gola. Na vzvišenini pa je stala vasica, ki se je okolici kaj lepo podajala. Med gradom in vasjo je bila majhna

podružna cerkvena z ograjenim pokopališčem, ki so jo bili postavili nekdanji slemeniški gospodje.

Proti vzhodu čez vrt in čez travnik pa je Kvas videl večje domovje; ker je pa stalo tik hoste in se ni veliko videlo iz drevja, zato ni mogel razsoditi, ali je hiša premožnega kmetskega moža ali pa gradič. Visoki mecesni in redno zasajene lipe so kazale gradič. To je bil Polesek.

Ko je tako gledal skozi okno, je zapazil desetega brata, bosega in opravljenega kot včeraj; ravno je izza konjskih hlevov prignal konja, ki ga je on včeraj jezdil. Imel je veliko batino v roki in je konja neusmiljeno vsipaval prek reber po dolgem. Prišedši mimo okna je zagledal Kvasa, namežikal z očmi, raztegnil široka usta na čuden smeh in zavpil: »Dali so mi gospod, da bom zver tiral Peharčku nazaj, hi! Pa ta božja stvar tako hodi kakor polž na vlaku. Krjavlju jo bom dal na popravo, takole!«

Pri zadnji besedi zopet loputne z gorjačo po konju. Kvas ni vedel, ali bi se smejal ali jezil nad neusmiljenim človekom, katerega je še nekaj časa lovil z očmi.

Stara hišna je pokukala v izbico in videč, da je vstal, ga poklicala k zajutрку, ki mu ga je postavila na mizo. Ob enem mu je pravila, da so drugi že zunaj: »gospod pri ljudeh, ki češplje tresejo na gornjem vrtu, gosa pri sušilni jami, gospodična pa hodijo doli po vrtu.«

Četrť ure potem je bil tudi Kvas na vrtu. Nasproti mu pride Manica. Danes se mu je zdela še veliko lepša. Vošči ji dobro jutro in ona ga vpraša, kako mu kaj dopade na Slemenicah, kako je spal in druge čisto navadne reči, na katere je Lovre rajši odgovarjal, kot dostikrat na še tako važne. Precej pri tem razgovoru pa je čutil, da ima gospodična nekaj v sebi, kar jo postavlja veliko višje, in ravno zato je bilo vse njegovo obnašanje skoro nekako boječe. Gospodična je

to menda izprevidela, zakaj govorila je ž njim kakor s starim znancem, prosto in domače.

Ob to prijetno družčino pripravi Kvasa človek, ki mu je bil do zdaj še neznan, pa je prišel naravnost iz grada in moral biti torej domač.

»Glejte, tu prihaja naš stric Dolef,« reče Manica, in ko se je mož približal, je dejala: »Stric, to je gospod Kvas, naš učitelj.«

Novi prišlec je bil precej prileten in suh kot sama kost. Po vsej svoji zunanji opravi ni bil nikakor podoban, da bi bil član grajske družine. Po špičastem koščnem obradku so rastle zapuščene in zastarele ščetine, ki so zmršene in nerazčesane pričale, da jih ima lastnik samo zato, ker je prenemaren, da bi jih obril. Čelo vrhu vdrtih in motnih oči je bilo visoko, pa nagrbnčeno, kolikor ga je bilo videti izpod nekdanj belega, zdaj pa orumenelega in raztlaččenega slamnika in ravno tako razmršenih, semtertja že osivelih dolgih las. Obleka ni povedala, ali je gospod Dolef star krojač ali rokodelski popotnik, kakor jih srečavaš večkrat na veliki cesti z oprášeno culo na plečih, ali drugi deseti brat. Oguljena suknja, na komolcih že skoro votla, zapeta do brade, je segala komaj do tistega dela našega telesa, ki pri sedenju in tepenju največ trpi. Hlače so bile dolge, ozke, a za drobne koščene noge vendar še preohlapne, spodaj pa, kjer so se dotikale rjavih čevljev, blatne in s peto pohojene.

»Salve, prijatelj, ali ste prišli? No, dobro, da ste prišli! Midva se bova šele kaj zmenila, dva študioza, eden mlad, eden star. Deklina, le pojdi, ti ne razumeš nič tega, kar se midva lahko meniva.«

Rekši izvleče iz žepa malo kmetsko pipico in zamazan mehur tobaka in si jo natlači. Manica odide po vrtu, poprej pa nekako smeje se pogleda Lovreta, ki je strme gledal tega moža in ni vedel, kako bi odgovoril; ni vedel, ali je prav razumel ali ne, ko je dejala: »Tu prihaja naš stric.«

»No, vidim se vam kakor kak »vacuus viator« (pohajač brez skrbi in dela), kakor Latinec pravi, ne vem že kateri, Ovidij, Vergilij ali Horacij. Pa to nič ne de, če človek dolgo živi, mu vse pride v koš. Včasih smo bili že drugi ljudje, »fuius Troes« (bili smo tiči!), veselo smo živeli, pili in peli, da nikdar tega, in Adolf, svojega očeta drugi sin, ki bi bil imel dobiti tolar vrezan vrhu glave in nositi črn talar, ni bil zadnji. Pa zdaj so vse tiste urice po zlu. Povejte mi, tovariš moj, kaj bo iz vas, kam se boste zdaj obrnili, ko ste dognali sedmo in osmo šolo?»

»Ne vem še, nisem se še odločil,« odgovori Kvas.

»V semenišče ne?» ypraša stric Dolef in vtakne tlečo gobo v tobak.

»Najbrž, da ne.«

»Pa zakaj ne? Glejte, ko bi se jaz ne bil premislil in bi bil to, kar so moj rajni oče menili, da bodem, bi bil zdaj ves drugačen mož, kakor sem. Dekan bi bil in še kaj več. Pa to se ve, ko ne bi bilo na svetu pijače, bi bilo marsikaj drugače. Ako bi se pes ne bil za grmom zamudil, pa bi bil ujel zajca. Tako bi bili moj oče bolj pametno storili, če bi bili še nekaj malo časa živeli. Ko so umrli in je moj brat prevzel gospodarstvo, ta Benjamin, tačas je Dolef dobil po oporoki nekaj petic več v roke in halo! Kakor bi vraga izpustil, je bilo vse naše. Štirje pravi tiči smo bili: jaz, neki Logar, Vesel, pa neki baron Fric Frik. Mi štirje smo imeli groše in ves svet je bil naš pri poličku. Jeminej, to so bile urice! Na Starem trgu je bila lepa Nežika, tista nam je točila do štirih čez polnoči. In pili smo ga dán na dan. Drugo jutro sem vselej prišel ves zaspan v šolo. To je bilo zadnje leto, v prvi klopi sem sedel, — imeli smo zgubanega profesorja, ki je vedno nosil palico pod pazduho na ulicah poleti in pozimi; ta je imel latinščino. Jaz sem bil poprej zmerom priden in to mi je potlej, ko sem samo pil, tako prav prišlo, da sem ravno tako izhajal kot drugi, ki so čepeli zvečer do desetih v bukvah. »Quid tu censes?« (Kaj ti praviš?) je prišla vrsta name in Dolef se je vzdignil iz prve klopi, malo bled in krvavih oči, pa vendar še čvrst, in se je tako odrezal, da so vsi strmeli. In na večer smo zopet in zopet pili. To so bile urice! Povejte mi, ali je današnji dan še kaj veselega sveta?«

»O, še se najdejo!« odgovori Kvas — »toda jaz sem malo okusil takih veseljc.«

»Verjamem, verjamem,« pravi Dolef in potegne hitro tri pote na gosto dima, da bi zopet pravil dalje o svojih uricah. »No, ljudje so se izprevrgli, nemara, da že ni več pravih pivcev. »Tempora mutantur!« (časi se izpreminjajo). Tisti moj tovariš Frik je bil svoje dni tak, da je vinski kar trosil denar — trosil,

razumete? No, zdaj pa ljudje pripovedujejo, da je neki na Štajerskem sodnik in si je tako prelevil poprejšnjo kožo in pamet, da ga ne pije kaplje več in da si je naskoparil že veliko premoženja. Samo jaz sem še stari ostal in bom ostal najbrž do groba. Včasih sem že rekel, da bom popustil pitje, ali ne gre in ne da se. Kamor se človek enkrat vpreže, tam mora voziti po suhi in po blatni cesti. ‚Vino pellite curas‘ se bere v Horaciju, če se ne motim.« (Z vinom si preganjajte skrbi.)

»Dober spomin imate, da niste še pozabili takih izrekov. Ali ste se potlej še kaj pečali s knjigami?« vpraša Lovre.

»O kaj še!« odgovori Dolef. »Kar je rajni oče umrl, sem pustil ves uk. K vojakom sem jo bil porisal, pa je nisem mogel daleč prignati. Dejali so, da sem vedno pijan, pa pijan sem bil malokdaj. Res sem ga zvrčal kakor tisti v pesmi:

En starček je bil,
je vince rad pil:
kozarček izpraznil,
je druž'ga nalil . . .

ali znal sem ga tudi nositi. Kar mi je bil pa oče pustil dote, tisto je šlo z vragom; pa naj gre v božjem imenu, saj mi mora brat Benjamin dajati kot do smrti in pri tem se še vendar ulovi včasih kak božjak, da je za požirek brinjevca.«

»Ali če človek preveč pije, si prikrajša življenje in človek živi za to, da stori sebe in druge srečne...«

»Le tiho, le tiho, že vidim, da tiči v vas kos filozofa in da bi me radi izpreobrnil. Pa saj veste, kdaj se pijanec izpreobrne: kadar se v jamo zvrne. Zakaj, tega ne skrivam, da sem pijanec; ko sem vas videl, precej sem vam povedal, da me boste spoznali. Jaz tudi vem, da bi bilo morda bolje zame, če bi se ne bil navzel te navade. Ali kar je, to je, in mir be-

sedi! Zato me ne bo nikoli nihče slišal, da bi mu rekel: pijančuj, ampak pravim zmerom: varuj se vraga, delaj tako, kakor me slišiš, ne tako, kakor me vidiš. Pa se bova že še kaj pomenila o moji šoli in drugih rečeh. Zdaj grem doli v vas, če imajo kaj primake za suho grlo. Če ste prinesli s seboj kaj učernih bukev, jih bova enkrat skupaj pregledala in še en pot se bom pomladil in se še marsičesa domislil.«

Lovre je še precej časa gledal za starcem, kako je koračil črez vrt. Noge so se mu že opletale, na gosto je že stopal; vse je opominjalo na to, da ni daleč tisti čas, ko bode konec življenju tega moža, in vendar mu je bila strast še tako živa! Pač čudna reč to, da more človek drugače ravnati, kakor mu velewa razum, razum — največja moč v njem!

Četrto poglavje.

Pogovor vmes uname
od modrih se jim glav,
od sladkosti življenja
in od njega težav;
in če se menim ž njimi,
nobenemu ni mar,
da nisem bil še v Rimi,
na vojski še nikdar.

Fr. Levstik.

ko je kdo iz tega, kar smo do sedaj pravili o Kvasu, sodil, da bomo najmanjša dejanja njegova načrtali s tisto jezičnostjo, ki jo včasih občudujemo pri svojih starih majkah, ali da bomo sledili tako vestno stopinje svojega junaka kakor sloveči angleški novelisti, ki celo ne pozabijo povedati, da je njihov junak kljuko pritisnil, ko je stopil v izbo, — kdor tako sodi, ta ni prave pogodil. Nikakor pa se s tem nočemo hvaliti, ker vemo, da taka obširnost ni reč, ki jo vsak pišatelj lahko posnema, ampak da je tistemu, ki jo hoče uporabljati, tako treba posebnega božjega daru kakor ribi vode, in ta dar je — živa domišljija. Ker se pa s tako domišljijo pisalec te povesti ne more ponašati in ker bi bralcu rad še nekaj poštenih

možakov čisto stare korenine postavil pred oči, zapustimo za nekaj časa svojega mladega prijatelja na Slemenicah, naj se seznanja in udomačuje, kakor mu drago, ter pogledjmo doli v Obrhek, v kmetsko vas, ki stoji dalj časa, nego bi pomnila kopa dedov, za vrstjo živečih. Pot do tjakaj ne bo dolga, zakaj komaj četrt ure ti bo treba, če malo urneje stopiš, in gospod stric Dolef je prišel v pol ure, kadar se je najbolj opotekal od pijanosti.

Nekateri gospodje učenjaki trdijo, da je za deželno zgodovino zelo imenitna razlaga lastnih imen starih krajev, mest, hribov, vasi. In ker je tudi slavni Šafašnik med temi, verjamem tudi jaz, da tiči včasih v kakem imenu kaj več, kakor samo ime. Zavaljo te vere sem že dostikrat, odkar sem izvedel povest o desetem bratu, premišljal in dejal sam pri sebi: »Kaj vruga bi se dalo iz Obrhka po odmečku, pristavku, izpremeni in predevku posameznih črk, po najdbi korenine v sanskritu in materi stari slovenščini — izvajati in izkazati vsaj toliko, da znam več kot hruške peč'?'« Ali povedati vam moram danes, ko je čas, da bi svojo navidezno učenost očitno pokazal, da nisem s svojo preiskavo nič dalje prišel, kakor da imam ponižno misel: Obrhek se pravi vasi samo zato, ker je stavljena ob vrhu na levi strani že imenovane doline, kjer je bil grajski ribnjak. Zraven te misli imam pa še drugo, namreč to, da je pri vsem mojem prizadevanju še vendar mogoče, da je Obrhek ime dobil od kakega staroslovenskega malika, samo da sem jaz prekratkega pogleda in da imam premalo ali pa nič genijalnega duha naših starinarjev.

Obrhek ves do kraja — s Krjavljevo kočo vred — je imel dvaindvajset številčk nad hišnimi vrati. Hiše so bile po večini lesene ali samo ometane, posamni tramovi, čeravno iz bukovine, že črvivi in črno okajeni. Nekatero streho, kakor se je bralo iz zarez na slemenu, so bile že petnajstkrat s slamo prekrite in tuintam je kaka luknja že v šestnajsto prosila

krovca; vse to nam potrjuje, da je bil Obrhek jako star. Obrščani so bili pa tudi najboljše duše, kar si jih moreš misliti. Dasiravno siromašni in revni kot jare miši, vsi do enega, ki ga bomo še omenili, so se vendar ravnali po božjih in cerkvenih zapovedih, odrajtovali so ob pravem času fronke in desetino in bero, če je bilo le za žive in mrtve mogoče. Dasiravno so možakarji včasih malo porentačili in pokleli, kadar so jih ženice razjarile ali kadar je pri pipi tobaka govornica tako nanesla, da se je bolj moško podalo, če so vpleli hudiča ali vraga med poštene in mirne besede, dasiravno so se obrški fantini, da bi ohranili staro navado in svojo čast, shajali na večer sredi vasi, se polegli pod »velikim čampljevim drevesom« in zakročili kako staro pesem, dasiravno so ženice imele tisto čudovito lastnost, ki jo je že pred več kot devetnajststo leti pri Galcih našel Julij Cezar — namreč zvedavost, vendar so bili Obrščani pri vseh teh slabostih pobožnejši kot vsi njih sosedge okrog in okrog. Vsak večer si slišal v posameznih hišah petdesetkrat ponovljeno Češčeno Marijo z rožnivenskim dostavkom, v sredi Obrhka pa je stalo leseno znamenje s kaj malo umetno izrezano podobo Križanega, ki so mu vaška dekleta olepšale vsako pomlad glavo z venci in rožnimi kitami, in pred katerim se je vsak vaščan mimo gredoč spoštljivo odkrival, spominjaje se smrti in župnikove besede, tudi če je šel ravno od krčmarja Obrščaka ves vinski in težak.

Ta mož je bil glava vse vasi in — o tem ni dvoma — zelo potreben za okolico, če smemo zaupati tistim, ki trdijo, da človek najbolje stori, če nepotrebne, to je, ne živo potrebne denarje zapije, ali da lepše povemo, da spraviti tistemu dobrotniku, ki mu ponuja sladke kaplje. Že samo to, da se je po njem imenovala vsa vas, mu je moralo pridobiti nekaj veljave, zakaj pravil je on in njegovi očetje, da je nekdanj na Obrhku stala samo njegova hiša in da so se drugi sosedge

naselili okrog njega, to se ve, menda kmalu potem, kar je nehal bob v klasju rasti in se je izpremenil v stročevje. Koliko imenitnejši mož je moral torej biti Obrščak, ker so ga zraven imenovane zgodovinske in imenske veljavnosti še druge reči povzdigovale nad vse vaščane. Bil je namreč krčmar in župan ter zategadelj naravni zagovornik vsega, kar je zadevalo sosseko. Bil je velik, rdečega lica in nosil je toliko trebuha, da se je dalo spoznati, da ne goni voličev sam za brazdo — vsa njegova postava je popolnoma pristojala k drugim lastnostim, vnanjim in notranjim. Premožnejši kot drugi sosedge je kakemu revežu včasi natočil frakeljček tudi na upanje, in čeravno se taki dolžniki niso nič kaj posebno podvivali, da bi poravnali svoje dolgove, je imel vendar Obrščak vsaj toliko dobrega od njih, da so rekli: »Nič napačen mož ni to.« Kadar je bilo za sosseko kaj govoriti, so se vstopili sosedge za Obrščaka in on je imel tačas vso oblast. Čeravno se ni bil naučil ne brati in ne pisati — zakaj pred štiridesetimi leti so se ljudje manj pečali za take reči — se je bil izuril vendar toliko, da le po lastni iznajdbi zapisoval, koliko poličev je imel ta ali oni sosed na dolgu. Obrščak je imel namreč v treh znamenjih vse računstvo in vso abecedo. »Kljuka pet, križ deset, koleno, pa je XVI krajcarjev za en bokal.« To se ve, da je Obrščak te kole in križe zastavljal tako na pošev, zdaj majhne, zdaj velike, zdaj na to, zdaj na ono stran, da jih živ krst ni mogel razumeti razen njega samega. Ker pa je bilo takih dolžnikov obilo število, ki so pili na upanje, in ker je bil krčmar prepošten in prevesten, da bi bil s svojim pisanjem napravljaj zmešnjavo sebi in drugim in od tega terjal, kar je oni izpil, je zaznamoval Obrščak kovačevo vrsto na prazni strani stare pečati (sodne listine) — drugega papirja ni poznal — z rogovilastim zaznamkom, ki je imel pomeniti klešče, grajskemu Dolfu je napravil v zapisnik nekaj črt, ki naj bi naslikale škrice pri suknji, drugi so imeli druga znamenja.

Prebravši popis krčmarjeve osebe, vem, da častiti moj bralec pričakuje zbrano družbo okoli tega poštenjaka, zlasti če se še domišlja naše posebne pravice, ki sem jo omenil od kraja prvega poglavja.

Popoldne je bilo okoli treh, ko so sedeli Dolef, deseti brat Martinek, dva kmetska možaka pri enem, dva druga — eden mlad, čeden fant okrog dvajsetih let, imenovan Francelj Dražarjev, eden pa več kakor še enkrat toliko star, Miha izpod Gaja — pri drugem vinu. Ker je krčmar videl, da imata poslednja dva sama med seboj govoriti, se je mešal le bolj med prvo družino.

»Jej, naj te vrag!« je dejal eden kmetskih možakov, Matevžek — »gospod Dolef, kaj je zdaj v vašem gradu novega, kaj? Tako je vendarle res, da ste dobili novega šomoštra, sami zase, posebej. Enega sina ima gospod slemeniški, ta vaš brat, pa učitelju daje jesti in piti in — kaj bom drugače govoril: dobro vase in dobro nase mu preskrbi in še denarja mu bo dal, vem da, in kaj bo iz vsega tega? Nič!«

»Denar bo potekel,« pravi drugi.

»Vidva tega ne razumeta, molčita rajši!« je dejal Dolef.

»Kaj bi vruga ne vedel?« se huduje Matevžek. — »Ali nisem svojega paglavca celo zimo zaganjal k šomoštru, da bi ga bil kaj izučil? Po svetem Urbanu, to se ve, sem moral imeti pastirja, potlej je s šolo preč. Pa sem mu bil onidan, ko sem prašiče prodal v mestu, kupil bukvice, češ, naj bo fant v cerkvi na branje molil, da ne bo stal kakor trot pred Bogom. Ali menite, da je znal kaj brati? Hudirja je znal, namalanega! »Beri kaj iz bukvic,« sem mu dejal v nedeljo popoldne. Pa se je pripravljal kakor bolni iz postelje, tako zbiral besede in tolkel in ječal, kakor bi kislo repo jedel iz škrbaste sklede. In ko mi je prinesel onidan birič pečat, zakaj nisem peska napeljal na cesto, še razločiti ni mogel, kdaj je dan postavljen,

da se imam zglasiti pri gosposki. »Šember te vzemi,« sem dejal, »po kaj sem te pošiljal vso ljubo zimo k šomoštru, ko se nisi naučil nič in si še večji telek kot jaz sam!« Mari bi bil jaz fanta doma imel, da bi mi prejo vil v klopčiče! Zato jaz pravim: Grajski gospod mora imeti čudno pamet, da našemu farnemu šomoštru daje biro, kakor mi vsi in še več, potlej si pa še sam enega vzame in ga sam plačuje.«

»Kaj ne veš, zakaj tako dela?« pravi krčmar.

»Zakaj?« pravi mož.

»Ko bi ti imel tako kopico denarja, pa bi ravno tako delal.«

»Ta je pa resnična,« pristavi drugi izmed možakov. — »Ko bi jaz ali ti hodil po ajdovi setvi od kozolza do kozolca z velikim poveznim vozom in z žrdjo in bi vsak deseti snop izpulil in tako nekatero razstavko pšenice napeljal domov, ki so jo drugi ljudje pridelali, i, menim, da bi potlej denar trosil in razmetaval.«

»Le pijte, pa molčite!« reče Dolef, ki ga je imel že v možganih, da so mu oči vkup lezle, potem pa je z glavo pritrkovaje začel peti z onemoglim glasom:

En starček je bil,
je vince rad pil,
kozarček izpraznil,
je druž'ga nalil.

Ali modri možje iz Obrhka se niso dali motiti s pesmijo gospoda Dolfa, ki so jo slišali že nekateri in nekaterikrat.

»Pritožili se ne bomo čezenj,« pravi krčmar, ki mu je prišlo na misel, da bi utegnil gospod graščak izvedeti, kako se je v njegovi hiši zaničljivo govorilo o njem.

»Bog obvaruj!« je dejal drugi izmed sosedov, ki je bil Obrščaku dolžan nekaj grošev in se torej ni spodobilo, da bi stal na nasprotni strani. — »Dober gospod je, on bi ne mogel ubožčka dregniti s palcem v oči kakor kdo drugi.«

»Kaj se vama meša? Kaj sta šlevasta ali šele bosta? Kaj pa odgovarjata na tisto, česar vaju nihče ne vpraša! Jaz nisem dejal, da ni dober, pošten mož, ali pameti nima prave, pameti!« trdi svojeglavno Matevžek. — »Jaz bi mu povedal to tudi iz oči v oči, kaj se bom torej bal, če me stric Dolef sliši ali ne. Saj smo možje, ne nosimo modrca, ampak kamižolo in vemo, kdaj je čas molčati, kdaj govoriti in prenašati pošte na uho. Kaj ni res, gospod Dolef?«

»Kaj pa, da ga bomo še en bokal, še en bokal, pa še en bokal!« je blebetal Dolef in z glavo prihajal vedno bliže mize. »To pa, to, dolžan sem že — koliko sem že? Nikomur nisem nič zapil, otroke sem vse preskrbel, ker nisem imel nobenega. — Še en bokal!«

»Saj še tega nismo izpili!« pravi krčmar.

»Še en bokal!« je ponavljal Dolef vedno.

»Vidite, tega je že vrglo, za danes ga ima dovolj božjega daru,« — reče Matevžek, ko je Dolef vstal izza mize in kolovratil na klop k peči, tam si vkup zdrgnil nekaj cunj za zglavje in se zleknil po klopi.

»Kaj mu pomaga, da je gosposke matere sin! Kaj mu pomaga, da ve več kot vsa naša vas, da je rajni poprejšnji gospod nekateri tolarček vrgel zanj iz mošnjička? Vse je bilo tako, kakor bi jaz pšenico vsega letošnjega pridelka v gnoj zakopal. Saj je tak človek, dasiravno dosti ve in zna in ima ime in suktnjo nosi na sebi, še zmerom manj vreden kakor jaz ali pa ti, Obrščak, kaj ni res? Za koliko je boljši kot moje babnice petelin? Petelin moje babnice — že dostikrat sem dejal, da ga bom s krepelcem pobil ali pa Krjavlja najel, da mi ga bo ustrelil — petelin drugega ne dela, kot škodo na božjem svetu, na dvoru mi vse razbrska in razkoplje, med seno mi nanese tistega perja, da po zimi junci dobodo kašelj, in ječmen mi pozoblje. Za drugo ni na svetu. Tako tudi ta gospod Dolef za drugega ne tava pod solncem, kakor da nič ne dela, da travo tlači in da vino končuje, dar božji.«

»Glej vruga, kako jo je dobro razpeljal, kakor bi pravljico pravil. Vem, da še Martin ne bi bolje povedal.«

Čudno se je zdelo možem, da deseti brat ni govoril danes nič in se je vedno obračal na drugi konec mize, kjer sta ona dva sedela in se menila.

»To sem vam jaz samo zato postavil, da boste videli, da je res neumno otroke učiti branja, pisanja in vrag ve, kakove coprnije se še uče. Ta človek je modre, učene glave, pa je bolj neumen kot ti, Krjavelj, ki ne veš nič. Na, pojdi pit!«

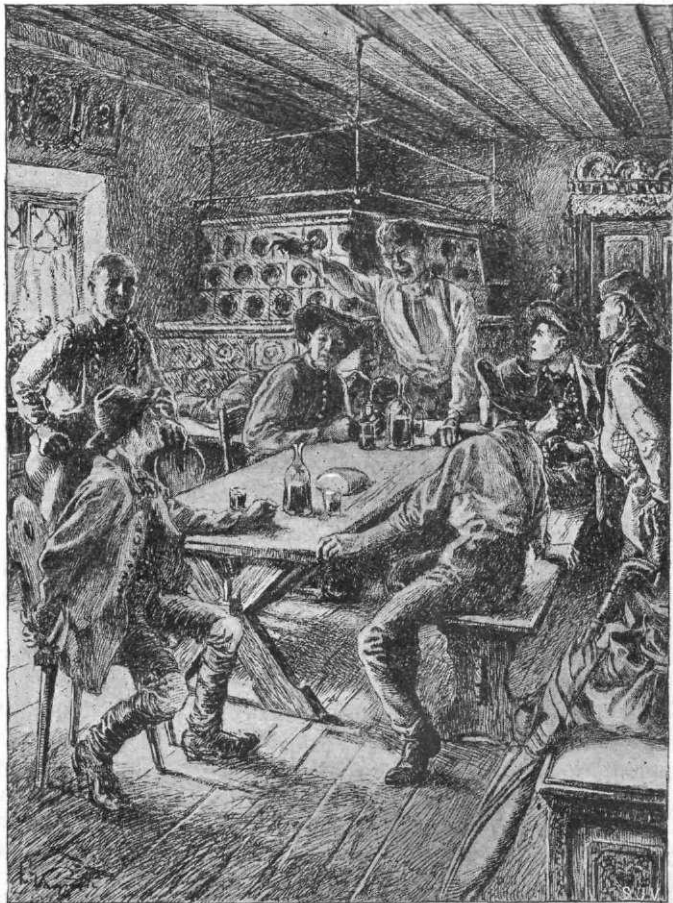
Ta ogovor konec moževega modrovanja je veljal starcu čisto samosvoje, nenavadne postave in podobe, ki je bil stopil v hišo in se približal mizi.

Ali preden je Krjavelj prijel kupo, da bi radodarnemu sosеду odpil, se prigodi nekaj, da je moral oči drugam obrniti, dasi je bil že suhoten po grlu skozi doli. Deseti brat, njegov prijatelj, se je ravno v tem trenutku spel izza mize, zrastel za pedenj više, kakor je bil sicer velik, strahovito gledal okrog in naposled zarohnel nad starejšim izmed onih dveh pivcev:

»Ti, Miha izpod Gaja, nisi vreden, da za mizo sediš! Ti si oderuh, tebe bomo dali h konjederki v službo, vrgli te bomo na smeti, če se brž ne pobereš vun! Vun!«

Tisti, ki mu je to veljalo, in njegov sosed, sta vzdignila glave pokonci. Priletnemu Mihi so se pomnožile gube na licu in barva se je izpremenila v zeleno, ko je videl, da ga podi Martinek vun. Obledel je iz jeze in sramote, da ga hoče tak človek iztirati iz družbe, in ga ni bilo volja iti; nasproti pa je bil toliko babjeveren, da se je bal prepira z desetim bratom, ki bi mu lahko napravil, da mu bodo krave imele krvavo mleko in drugih urokov veliko. Tudi ga je morda vest toliko pekla, da ni niti šel, niti ne precej odgovoril, zakaj ne gre.

»Ali si me slišal, kaj sem dejal?« vpije Martinek.

»Pa zakaj?« vpraša Miha s svojim zoprnim glasom.

»Zato, ker smo tukaj sami pošteni ljudje, ti pa si mrcina pasja, oderuh! Ti pojdi h konjedercem in rabeljnom za hlapca, ne pa med poštene može za mizo! Poglejte, možje« — se obrne deseti brat do drugih — »tukaj sem dolgo poslušal, kaj imata ta dva, in Bog oče me udari, če sem še kaj takega slišal. Za štiri tedne odloga prosi vaš sosed Francelj. Vsi veste, da temu hudirju denarja ni treba. Pa zakaj tako terja, da se še z jokom ne da preprositi? — zakaj Francelj je res jokal pod pestmi, le pod oči ga pogledajte! Zato, ker mu meni domačijo prodati, ker ve, da ga bodo potlej vzeli v vojake in da bo potlej lahko hodil za njegovo deklico v svojem šestdesetem letu, palica ga potiplji! Kaj počnemo ž njim? Ali ni prav, da se kar najhitreje izkida izpred nas?«

»Aha, dobro govoriš, Martin!« se oglasi Krjavelj in izpije kozarec.

Drugi možje pa so molčali na Spakovo vprašanje in sicer iz raznih razlogov. Krčmar Obrščak se ni hotel Mihu zameriti, še manj pa desetemu bratu, ker je dobro vedel, da, če z enim potegne, drugega ne bo več blizu. Izmed pivcev pa je bil eden Mihu v rodu po krvi, drugi pa po možnji; torej sta se oba namuzavala tako, da se ni vedelo, ali odkimavata ali pri-trjujeta.

»Vun bom šel, ali berači me ne bodo podili!« pravi Miha.

Deseti brat pa je stopil izza klopi in z močjo, kakoršne ne bi bil nihče pričakoval v njegovih koščenih udih, ubere Miha za vrat in ga zlahka izvleče izza mize do vrat ter ga sune vunkaj.

Krčmar, ki se pri vsem tem ni ganil, je dejal zdaj: »Prav, saj ta skopuh ne da tako dosti več skupiti kot nič.«

Kakor bi se ne bilo nič zgodilo, se usede Martinek zopet za mizo.

»Nič se ne boj, Francelj, pa vesel bodi, plačala bova tvoj dolg, hiša ti ne bo prodana in nevesto boš imel. Jaz vem za zaklad; drevi ob pol desetih bodi v Lezncu; na križišču posedi, da jaz pridem —« pošepeta Martinek mladeniču na uho, udari potem ob mizo in ves izpremenjen zavpije: »No, kaj ste umolk-nili? Poprej ste godli in klopotali, da so me po eni plati ušesa bolela. Zdaj naj kdo kako obaltno zarobi, da se nam kri razgreje. Le pijte, danes je moj dan, jaz dam zanj, kolikor more kdo piti.«

»Martinek, jaz bi rad nekaj vprašal,« pravi Matevžek.

»Le migaj z jezikom, pa se ti bo govorilo. Vse se sme vprašati, samo to je druga reč, ali se če odgovarjati ali se neče,« odgovori deseti brat.

»Glej, ljudje pravijo, da ti hudir sam — Bog nas varuj in sveti božji križ — donaša denar, zato se ti ga nikoli ne zmanjka,« pravi Matevžek.

»V kakšni postavi pa dohaja k meni, ali v mačji koži, ali s kozlovo brado, ali z oslovskim kopitom? Kaj pravijo?« odgovori deseti brat in se tako zasmee, da je bila Matevžka res misel za resnico verjeti, kar je vprašal v šali.

»Polusedmo brazdo pod zemljo ga ima vrag zakopanega — tako so včasih pravili — in ti ga menda najdeš, zato ker si deseti brat.«

»Tako pravijo? Ali ti verjameš ali ne verjameš?« vpraša Martin s smehom.

»Ravno to sem te hotel vprašati, ali smem verjeti ali ne. Dejal sem, če boš ti potrdil, i nu, potlej bi utegnil drugače misliti. Na tiste coprne babe, rojenice, strahove in mrliče, ki nazaj zahajajo, jaz ne verujem, ker jih sam še nisem videl. Hudič mora pa vendar biti, saj je v štiridesetdanskem postu Boga izkušal; v tej izkušnji se pa tudi vidi, da ima denar pod oblastjo, ker je obetal tačas bogatije in lepotije vesoljnega sveta. Zato sva se že z njo onidan menila — pa Martinek, če ne boš zameril, da ti naravnost povem?«

»O, nič se me ne boj! Tebe ne ugriznem, ko bi že tudi koga.«

»Nu! — z njo sva se menila o tebi in sva ugrabala, kje toliko denarja dobiš, da tako rad daješ za vino, beračem pomagaš in da se čudno vidi . . .«

»Kako je to, da sem sam razcapan in ongav, jeli?«

»I nu res, da si še čevljev ne privoščiš, čeravno bi lahko take nosil, ki bi bili gori do pregiba.«

»Mari do podpazduhe,« se zasmije Martin, »ali čakaj, bom še jaz eno vprašal: ali veš, kaj je deseti brat?«

»To je res, da vem,« odgovori Matevžek. »Ali ti, Martine, nisi tak kakor drugi deseti bratje, o katerih pripovedujejo stari ljudje. Ko so se moja rajna mati možili, je bil tudi tak prišel na svatovščino kakor ti, ves neumen pa vsegavedež. Pa nihče ni vedel, kdaj je stopil v hišo, naenkrat je stal tam pri godčevski mizi. Tačas je moji materi prerokoval, koliko in kakove otroke bodo dobili, in vse se je zgodilo, kar priča, da je bil res deseti brat. Pa ko se je klobas in plečeta najedel in nekaj nabral v malho, ni ga bilo več videti v tem kraju. In kdor ve še o kakem desetem bratu povedati, vsak pravi: prišel je in šel . . .«

»Kaj sem pa jaz?«

»Je! tega ne pravim, da nisi deseti brat, jaz menim le, da si drugačen kot so drugi taki, zato ker imaš denar, ki ti ga sam vrag bruha iz sebe, ali vedi ga Bog, kje ga dobivaš.«

»Nič naj te to ne skrbi,« odgovori Martinek nekaj resnobneje. »Če misliš, da sem koga okradel, izkaži mi; če sem koga oplahnal, naj me toži; če je pa pošten denar, pa tiho bodi! Glej, cesarska podoba je gorj vrezana na tej petici kot na tvoji, zato pij, hudirja! Ko bi tudi za vragov denar pil, kaj zato? Vino je božji dar iz Obrščakovega soda.«

Toda Matevžkovega soseda, ki mu je pijača napita stala, je stresnilo nekaj čudno po vseh udih, ko je nesel [kupo na usta, zakaj verjel je na žive in

mrtve, da je to vino res plačano s podzemeljskim škratovim denarjem. Ker je mislil, da bi utegnilo ostati v želodcu ali kake gliste zaroditi v njem, je zlil po obradku in naprsniku pol kupe in le drugo polovico je izpil. Matevžek pa ga je bil dobil že nekaj v glavo, zato se ni bal samo čisto nobene vinske vraževine, temuč je celo hotel pogovor z desetim bratom dognati, zakaj dolgo si je že obetal, da mora slišati neke čudnosti in nenavadnosti razjasnjene iz Martinkovih ust samih.

»Ti Martinek, ker vidim, da sva danes pri poliču in da nič ne zameriš, te bom vprašal še eno. Ali sta res vidva z gospodom na Polesku, tistim tihim, zaprtim človekom, prijatelja? Pravijo, da je on tudi vragu zapisan — —«

Matevžek ni mogel dalje govoriti, ker ga je stari dedček Krjavelj vedno pod mizo z nogo brcal in silno z očmi migal, da naj molči o tej reči. In res se je Martinkovo lice čisto izpremenilo, ko je slišal omenjati gospoda s Poleska. Položil je dve petici na mizo, vteknil pipo v usta, vrgel prevezane čevlje čez ramo in počasi šel vun.

»Ali niste mogli molčati!« se jezi Krjavelj. »Kaj je bilo treba blebevsati o Piškavu, morski strah te postrašil! Kdo bo za vino dal? Nalašč sem prišel leskaj, da bi ga enkrat pil čez dolgo, kot večni kraj, pa mi ga odženete. Bog se vas usmili! Že toliko dni je med nami, pa ne veste, da se ne sme ž njim govoriti, kar človeku pade v glavo.«

Peto poglavje.

Tak' dedje nam bili
pred stotino let.

Jak. Zupan.

Prišel bo en možiček!

Stara pesem.

Krjavelj, mož, ki je govoril poslednje besede, se nam zdi tako imeniten, da ga hočemo natančneje narisati, in zato začnemo ž njim celo nov odstavek. Zakaj današnji Obrščanje, ki so bili tačas otroci, ko se je naša povest godila, trdijo, da niso razen desetega brata Martina Spaka nikogar imeli za večje čudo kot Krjavlja.

Bil je ta mož že čez šestdeset let star, srednje velikosti, pa precej životen. Lica je bil zabuhlega, nazaj visečega čela in nekaj čudnega, poluškiljavega pogleda. Oblečen je bil pozimi v suktnjo, ki je bila bogve kdaj vojaška in iz modrega sukna, ki se mu pa zdaj iz množine pomečkov, zaplat in lukenj, zapletenih z vlaknom in nitmi, že ni poznalo, katera barva in zaplata je prvotna in katera je šele potlej pridejana. Hlače prtnenice so segale samo do kolena, kjer je Krjavelj kazal za malo ped bose kože, ker so bile golenice njegovih čevljev že tolikokrat udelane,

da niso več segale do kolena in do stremen. Na glavi je imel klobuk s širokimi kraji, kakor ga današnji čas samo še včasih vidimo v starini ali na glavi častitljivega slovenskega deda, ki se ne da zapeljati neumnim nošam mlajšega sveta. Da bi pa Krjavelj pokazal, da je svoje dni cesarja služil, torej kaj sveta izkusil, je imel krajevec nad levim ušesom gori zavihan in pripet na oglavje, kakor nekdanji brambovci v francoski vojski.

Pravijo, da je lepše, če se človek nevednega kaže, kakor če laže. Zato bom tudi jaz naravnost povedal, da ima pričujoča povest med drugimi slabostmi ravno na tem mestu znamenito prazno lino, ki je nikakor ni bilo moči zadelati in zamašiti. Ni namreč znano, kje se je naš dedek Krjavelj — rodil, ni znano, kje in kako je pastirčeval in fantoval, kje in kaj so bili njegovi roditelji. Vem sicer, da bi bil mogel iti gledat v krstne farne bukve in to prazno mesto izpolniti, ali župnik obrške fare je čemerikav, star gospod in ne vem zakaj, najhujši sovražnik vseh, ki pišejo povesti, romane, igre in take reči; lahko si potlej misliš, da sem se bal izpraševati moža za letne številke in osebne zadeve drugih ljudi, češ, ko bi pa mož slutil, kaj bi jaz rad, gotovo bi me po hlapcu in kuharici vrgel na plano.

Toda naj bo že Krjavljeva mladost taka ali taka, to moremo za trdno povedati, da je bil pred desetimi leti smreko posekal, katera je bila za prvi tram v hiši, ki si jo je Krjavelj na pustí Obrščakovi njivi tik hoste postavil z lastno roko, in ki še današnji dan stoji, dasiravno gospodarijo namesto Krjavlja samo miši in podgane v njej. Krjavelj je smolo bral po hosti ter jo prekuhaval in prodajal kmetom, da so si kola mazali. Zraven tega je imel še več lastnosti, vsled katerih je bil znan daleč okrog. Skupek vseh teh lastnosti ga je pa po vsem ločil od desetega brata, ki se je veliko pečal ž njim. Ljudje namreč, ki so

videli in vedeli, kako Martinek vse preudari in vsako reč izve, in so ravno zato radi verjeli, da zna več kot drugi, — ravno tisti ljudje so govorili, da ima Krjavelj blaženo lastnost, ki stori marsikoga srečnega v nesreči, — dejali so, da je dobra duša, samo malo neumen.

In vendar Krjavelj ni nič posebnega počenjal. Smolo bral, kislega mleka hodil gospodinji v vas prosit, smolno olje prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem nastavljal, veverice streljal in pekel in jedel, crknjene prašiče po okrožju pobiral in jih doma sušil za predpustno slanino in slaščico, zvečer k sosedovim hodil za peč sest, pravil tam vselej in vsak večer, kako je morski strah, hudirja na barki videl, ko je bil vojak, kako je kozo ozdravil, da ni več v pšenico hodila, kako je »štatljivemu« konju navado odpravil itd. — nič drugega ni revež počel. To pa gotovo ni Bog vedi kaj. In vendar so ga neusmiljeni jeziki raznesli za neumnega ali vsaj malo prismojenega. Ker so vedeli, da je Krjavelj dobra duša in rad ustreže, so ga imeli za Jurčka in nalašč govorico napeljavali na hudirja, na kozo in take reči, da je le mož, pozabivši, kako je to pravil stokrat že v raznih izpremembah, še enkrat isto reč ponovil. In če je ubožček malo drugače zategnil, če je danes dejal, da ga je bilo strah, ko je hudiča na kose sekal, jutri pa je rekel, da ga ni bilo nič strah, brž so ga dejali na osla in ga stavili na laž. Da, nekaj jih je bilo, ki celo niso verovali, da je bil Krjavelj kdaj morski vojak, ampak so trdili, da ni v svoji vojaščini prišel dalje kot gori do Sorškega polja nad Ljubljano in da jo je tam kot bojzljivec skrivaj pobrisal. Pa to so bili menda le hudobneži, ki nikomur nič ne verujejo; zato menim, da bode bolje, če midva z bralcem vzameva Krjavljevo za resnično.

»Tako ti praviš, Krjavelj, da se temu Martinku ne sme o čemer si bodi govoriti?« pravi kmet Matvžek.

»Kaj šel! Ne sme se neto vpija Krjavelj, ki je imel zraven naštetih še to dobro lastnost, da je glasno govoril in besede vlekel.

»K tebi rad zahaja, pravijo,« dostavi Matevžkov sosed, »ti že veš, kaj mu je nevšečno. Kaj praviš, zakaj noče o tem gospodu s Poleska nič slišati, pa vendar eni vedo, da sta znana? Kaj ti kaj pripoveduje?«

»Nič ne pripoveduje!« odgovori Krjavelj.

»Če je hudiču zapisan, kar jaz mislim, ker ima zmerom denar, dasiravno živi kakor čuri-muri božji volek v travi, brez dela, — vem, da se kaj pomenita o vragu,« pravi Matevžek in črez ramo pogleda sosedo, krčmarja in mladega Franclja, ki se je bil tudi bliže pomaknil.

»Saj ga ni hudiča, kdo ga je pa videl?« pravi krčmar in namežika drugim gostom, kakor bi hotel reči: Zdaj ga imamo, poslušajte!

In res je bil Krjavelj naenkrat ves živ.

»O to pa to! Hudir pa je, hudir!« Rekši se iztegne po mizi, pomakne klobuk nazaj in z glavo pritrkovaje pravi: »Saj sem ga jaz presekal, o polnoči sem ga presekal, na dva kosa.«

»Povej nam, kako je to bilo.«

»Takole: jaz stojim ob enajstih na barki na straži, pa — —«

»Prej si pa rekel, da o polnoči,« mu seže Franclj v besedo.

Krjavelj se ni dal motiti ne temu ugovoru, ne smehu, ampak je svojo trdil in dejal: »Ob enajstih je bilo, to še dobro vem. Sam sem stal, megla je bila in tema kakor v rogu. Zeblo me je, pa sabljo sem imel. Dremati se mi je hotelo, zato sem začel gledati tjakaj po morju.«

»Kako si po morju gledal, ko je bila tema?«

»Naj bo tema, saj sem imel kresilo in gobo in drva, pa sem zakuril. — Kar gori v jamboru nekaj pravi: vrr, vrr, vrr! Jaz gledam, gledam, — — ni bilo nič! Zopet se mi začne dremati. Le počenem tja na tla. Kar se barka tri pote zaguglje sem ter tja. Jaz gledam, gledam, poslušam, — ni bilo nič! Kar nekaj sem po morju pride po vodi in z nogami pravi: comp! comp! comp! Jaz gledam, gledam — kar vidim, da hudič gre! . . .«

»Kako si pa vedel, da je hudič?« vpraša eden nevernih poslušalcev.

»Kaj ne bi vedel? Ali ni imel rdečih hlač, zelene kapice, kosmatih tačic in takih nohtov na prstih, kot onile kavljji pri vagi?«

»Ali te je bilo kaj strah?« vpraša krčmar.

»Kako me bo strah, ko sem bridko sabljo držal v rokah? — No, potlej je tista pošast ali tisti peklenški škrat plezal gori ob barki prav na glas: škreb! škreb! škreb! Kakor je na vrh prišel, pa se ti je iz oči v oči meni nasproti postavil. Sveta mamka božja sedem križev in težav — sem dejal jaz — pa sem zavzdignil bridko sabljo, pa sem zamahnil, pa sem čez glavo ubral in loputnil: lop! — pa sem ga presekal, samega hudiča sem presekal na dva kosa!«

»Kako pa veš, da si ga presekal?« vpraša Francelj.

»Kaj bi ne vedel, saj je dvakrat padlo v morje; prvič je reklo: štrbunk! drugič pa se je slišalo štrbunk! Pa reci potlej, da ga nisem presekal, da ga nisem na dva kosa presekal.«

»To je res, da si ga! Na, pij, ker si tako dobro delo storil,« pravi Matevžek. »A, ti še koza kaj na Obrščakovo njivo uhaja?«

»O nič več ne, zdaj sem jo že ozdravil, kozo, že dobro dolgo let je tega,« pravi Krjavelj in postavi prazno kupo na mizo.

»Kako si jo ozdravil?«

»I, kako! Kri sem ji izpustil, pa se je popravila. Jaz sem imel s kuho opraviti, moral sem paziti, da se mi smola v loncu ne užge; zato nisem mogel imeti očesa zmerom v kozi. Ti, Obrščak, si mi vedno žugal, da mi jo boš vzel, če bo v škodo hodila. Kaj je bilo početi? Zaprte nisem mogel imeti, varovati in vračati zmerom in zmerom nisem utegnil. Čakaj me vrag, čak! ti bom že eno naredil, kozača, da ne boš vun in vun gobca tiščala v ograjo! Pa sem vzel veliki nož ter sem ga nabrusil na os in sem se ulegel na trebuh prav tiho za mejo tam pri vrzeli, kjer je žival noter hodila. Kar ti pride! En gobec trave namuli in odtrga: hrst! Zopet namuli — tačas se pa jaz iztegnem in: šop! porinem nož kozi v bedro. Kri je tekla kakor v turški vojski in vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl; jaz sem pa dejal: čakaj! zdaj te ne bo več v škodo.«

»Ali ti je crknila potlej?«

»Kaj še! Kakor ji je tista pregrešna kri odtekla, ki jo je zapeljevala, potlej je ni bilo več videti v škodi in zdaj vem, da nima nihče bolj pohlevnega živinčeta.«

»Kaj meniš, da je hudobija v krvi?«

»To je, da!« vpije Krjavelj. »Slaba kri sama stori pri živali in pri človeku, da se greh dela. To sem jaz od učenega Hrvata izvedel v vojakih, na barkah sva bila vkup. Tam na morju imajo take igle, da puščajo vsakemu, kdor je uporen, razposajen, hudoben, poreden in pregrešen. Zato sem pa še jaz kozi puščal.«

»Kolikrat so tebi puščali?« vpraša Francelj.

»I, ti zgaga prekanjenska! Kdaj sem se pa jaz kaj pregrešil? Nikoli!« odgovori Krjavelj malo hud. »Klin se s klinom izbija, vino z vinom, glava za glavo, tako pa tudi hudobnost s hudobnostjo. Ali sem vam že pravil, kako sem Bučarjevemu konju »štatljivost« odpravil?«

»Nikoli nisi še pravill!« odgovore sosedje, čeravno je vsak izmed njih slišal to pravljico že bogve kolikokrat.

»No, spomladi onega leta, ko je bil lan pozebel, je sejal Bučar oves po lanišču. Ker je bil hlapec — tisti Urh je tačas služil Bučarja — nekaj obolel in je ležal v stanici, ni mogel za brazdo hoditi. Bučar pride pome in pravi: »Pojdi, Krjavelj, pojdi, boš namesto Urha kake tri kraje povlekel.« Jaz grem precej. Bučar mi vpreže tistega sirastega konja, ki ga je predlansko pomlad konjederec vzel, pred brano in jaz poženem: ti hóte! Dvakrat sva šla po razboru gori in doli. V tretje pa poženem: bistahor po sredi! Pa ni hotel iti po sredi, le v razor je silil, mrha. Vlečem za vajeti, vlečem, vpijem, pa nazadnje se mi pošast še ustavi in se ne gane. Ko bi bil imel nož, precej bi ga bil popravil, kakor sem kozo, kar porinil bi ga bil tja v tisto suhoreber. Čakaj me, čak! pravim in odpnem vago, pomerim in mu zviškoma tako prisolim, da se tri rebresa zlomijo.«

»Kaj te ni Bučar nič oštel, ko si konja končal?«

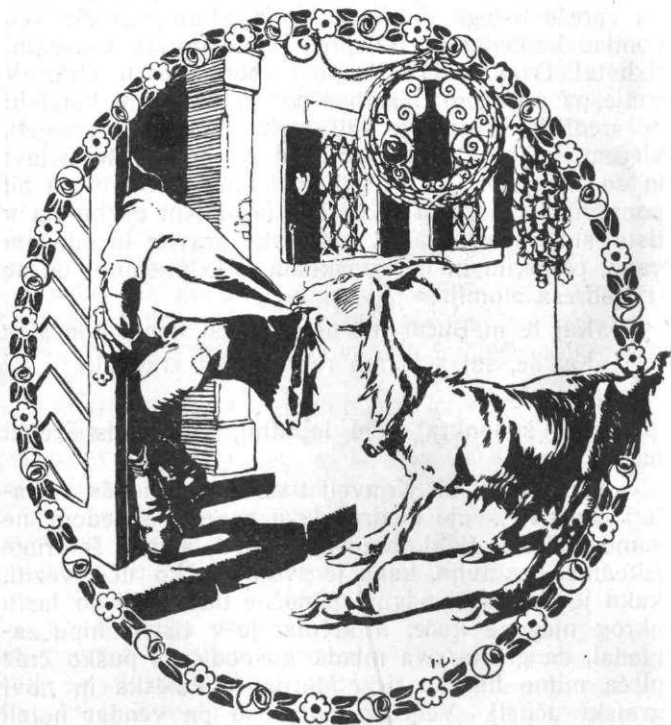
»Kaj še, saj sem mu rebra zopet zravnal.«

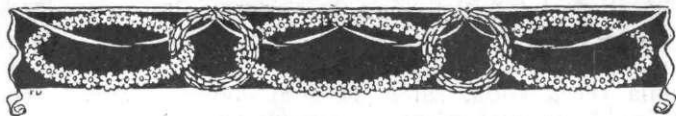
»Kako?«

»Kar še enkrat sem loputnil, pa so kosti zopet nazaj stopile.«

Vem, da bi bil Krjavelj tisto popoldne še nekateri izmislek svoje modre glave povedal sosedom, ne samo, kako se žival po novem zdravi, ampak še druge izkušnje, postavim, kako je svojo mačko učil voziti, kako je za vselej odgnal ponočne tatove, ki so lazili okrog njegove kočje, a krčmar je v tistem hipu zagledal, da gresta dva mlada gospodiča s puško čez pleča mimo hiše in sicer Marijan s Poleska in novi grajski učitelj. Vedečni možje so pa vendar hoteli videti, kakov je poslednji, in so se iztegnili skozi okno. Krjavljju ni bilo mari gospode; ali kakor so

ljudje trdili, da je neumen, se je zdajci domislil prav po pameti, da bode treba kmalu plačevati, denarja pa ni imel, ker je bil ravno za sol in tobak dal polušest krajcarjev. Zagodrnjal je nekaj, da ima doma »molzovo kozo«, da mora torej iti molst, ter se je tiho izmuzal iz izbe, da ni nihče prav vedel, kdaj.

Šesto poglavje.

Na srcu, se mi zdi,
en kamen mu leži.

Narodna pesem.

apustivši Obrhek, je krenil Martinek čez polje naravnost proti gradu Polesku. V tem hipu ni imel tistega veselega norčavega obraza, ki ga je prikupoval ljudem. Obrvi, sicer navšvic zavihane, so mu bile zdaj upadle, strnile so se nad nosom v gubanice in vzele obrazu neumnost in preprostost, ki se je sicer brala z njegovega lica. Usta so izgubila polovico svoje širokosti, skratka, to ni bil več deseti brat, ki je v vasovanjih deklicam pravil in prerokoval čudne reči, ki je včasih med radovernimi možaki sedel, ko so modre ukrepali in razdirali. Večkrat se je ozrl okoli in okoli, in ko je videl, da je sam daleč okrog, so mu zatrepetale ustnice in mislil je z glasno besedo.

Usede se na kamen tik pota in izvleče izpod srajce debel podolgast šop, zavit v zamazano ruto. Iz nje razvije več listov in jih skrbno pregleduje. Polahko se razmočijo Martinkove oči in po rjavem licu prileze debela solza in kane v velo travo na tla. »Ljubezen vas je pisala, ve črke, roka, ki me je edina

božala nekdanj, ljubezen vas je sestavila in vendar imate v sebi smrt, kazen hudobiji. Odpusti mi, draga mati, če nisem tvoje zapuščine rabil tako, kakor je bila tvoja volja, samo za svoj dobiček; odpusti, če sem dolgo imel misel, da moram ž njimi njega upropastiti, ki je tebe pripravil v nesrečo, ki ti je vzel mir, mir in še več. Umrle boste z menoj, ali poprej morate še vsaj drugim ljudem storiti kaj dobrega, poprej morate njemu preganjati spanec iz oči, buditi mu vest — — —«

Od daleč tam je zdajci zapazil Martinek moža, ki se je bližal z motiko na rami ravno po tisti stezi, ki je držala mimo njega. Naglo odbere iz svojih pisem eno, druge pa zavije, skrije v nedrije pod srajco, vstane in s hitro stopinjo korači proti gradu Polesku.

Če pravimo proti gradu, ne mislimo s to besedo zaznamovati selišča, ki bi zaslužilo to imenovanje, zakaj povedali smo že, da je bil Polesek nekdanj samo drugo bivališče slemeniških gospodov, pristava; govorimo le z ljudsko besedo, ki razločuje kmetska in gosposka poslopja in z neko spoštljivostjo meni, da se poslednja, če tudi niso posebno odlična, vendar ne smejo imenovati z navadno besedo hiša. Ne samo, da so že nekdanji stavitelji grada Poleska imeli bolj potrebo in življenje pred očmi kot lepoto, — tudi sedanje stanje je bilo tako zanemarjeno, da bi bil marsikdo to domovje z večjo pravico imenoval puščo.

Na sprednji, to je zapadni strani, je moral človek skozi stara vrtna vrata ali bolje, vrzel, ker lesa se je bila že davno polomila in je visela samo še na spodnjem vretenu. Plot okoli vrtno ograje je bil tuintam raztrgan, segnite plotnice so mirno ležale, križem prerastene, v koprivah in hebatu. Ozka steza je držala do vežnih vrat, iznad katerih se je bil velik kamen, grb Bog si ga vedi katere prejšnje rodovine, izluščil iz zida in padel na tla. Krivec, oskrbnik ali pristavnik v Polesku, kakor so mu ljudje dejali, je bil odvalil ta

kamen samo toliko izpred vežnega praga, da se ni kdo ob njem spotaknil. Zidanje ni bilo visoko. Grad je imel samo eno nadstropje, na širjavo pa ga je bilo precej, tako da je bilo veliko izb in shramb praznih. Zid je bil zunaj osivel in bilo je videti, kakor da bi vse plesnovalo. Grad je bil krit s šibrami, tuintam pa, kjer je bil sneg ali kjer je burja naredila kako luknjo, je bila zadelana streha z deskami. Hlevi in drugi podstreški pa so bili kriti s slamo, na kateri je rastel mah in staroletni tresek. Če ne štejemo nekaj kuretine, pisane mačke in lovskega psa, ni bilo v vsem Polesku več živali kakor dva repa, ena krava in mlad, lep konj v hlevu.

Na male kosce razdeljene in z različnimi semeni obsejane njive okrog Poleska, kakor tudi raznovrstna gospodarska orodja in vozovi, ki so bili zarjaveli in razvrtni nakopičeni pod lopo, vse to je pričalo, da se gospodar ne peča sam s poljedelstvom, ampak da je zemlja v najemu.

Po vsem tem bi človek sklepal, da mora biti gospod s Poleska kaj ubožen. Ali vsi ljudje v okrožju so vedeli, da to ni res, da imata gospod Piškav in njegov sin tako življenje, kakoršnega si le želita; nekateri so celo trdili, da ima stari Poleščan toliko denarja, da ga v dveh dneh ne sešteje. To se ve, da so si veliko glave belili, kako je to, da mu je doma tako malo mari.

Pa saj so imeli še veliko drugega ugibati, česar niso mogli razumeti. Zakaj stari gospod, ki je bil prišel v te kraje s svojim še čisto mladim sinom, je bil kaj čuden mož. Za ves svet se ni zmenil. Dasi je bil že lep čas v tem kraju, ni imel nobenega znanca, nobenega prijatelja. Vsak dan, po leti in po zimi, je hodil dve uri ob svojem gozdu po stezi črez velik klanec na vzhodni strani. Če je kdo na teh izprehodih srečal in pozdravil starega in zamišljenega moža suhega obraza, majhne postave, črnikastega lica, v dolgi, že

oguljeni rjavi suknji, je vzel dolgo svojo pipo, iz katere je vun in vun kadil, iz ust ter je malo nakimal, govoril pa nikdar nič. Ko so ga enkrat kmetje poznali, so se ga jeli zato nekako bati ter so se ga radi že od daleč ogibali.

S komer je imel kaj opraviti, s tistim je besedoval samo toliko, kar je bilo potrebno. Za prvega je njegov sosed Slemeničan včasi prišel k njemu, ali tudi temu je gospod Piškav kmalu pokazal, da mu ni nič dolžan in da ga ne vidi rad pri sebi. Zato se ga je tudi le-ta ogibal. Tolika je bila gospodova odurnost, da je nekdanj, ko je videl, da ga gre obiskat gospod župnik, častitljiv starček, zapovedal Krivčevi ženi, naj reče duhovnemu gospodu, da ga ni doma. To se ve, da je Krivčevka sklenila roke, klicala Boga in vse svetnike na pomaganje, ker ni mogla razumeti, kako ne bi bil človek takega posvečenega gosta vesel. Bala se je lagati in je župniku po pravici povedala, da je gospod doma in kaj je rekel. Seveda je Piškav imel tudi od župnikove strani potem za vselej mir.

Od kod je Piškav prišel, tega ljudje niso vedeli. Da je deželan, to se je dalo iz tega sklepati, ker je po božje govoril kakor drugi ljudje, kadar se je menil s Krivcem ali kmeti, ki so mu nosili plačevat najemnino.

O poletenskih nedeljah je včasih jezdil v cerkev, pa le včasih. Tam je imel spredaj klopico zase plačano in je ves čas bral iz nekih črnih bukvic in se ni ozrl ne na levo, ne na desno. Nekdanj je bil pozabivši pustil to knjigo v cerkvi in kruljavi Mihelj, ki se je bil svoje dni pri kanonirjih v Nemškem Gradcu izučil brati in je te bukve pobral in gospodu nazaj nesel, je bil raztrosil med ljudi, da niso pisane ne po nemško, ne tako kakor kakšne navadne poštene molitvene. Iz tega so povzeli umni možje v Obrščakovi krčmi, da je knjiga najbrž »Koloman« ali tisto pisanje, ki uči, kako se hudič — Bog ga nas varuj! — kliče v ris.

O eni lastnosti se pa niso mogli možakarji zediniti. Eni so namreč dejali, da je za druge ljudi skop, drugi pa, da ni. In res je včasih ostro terjal od kmetov, kar mu je bil kateri dolžan na najemščini; včasih je pa zopet pravil kakov berač, ki se je bil po nevedoma v Polesek zaletel, da je pri gospodu le-tam dobil tak dar vbogajme, kakoršnega še živ dan ne.

Star pregovor pravi, da se otroci radi vržejo po starih. Ali pri Piškavovem sinu to ni veljalo. Marijan je bil ves drugačen kot njegov oče. Kakor je oče vedno doma tičal in sam vase zamišljen zimo in leto preživel pri tobaku, vinu in starih knjigah, tako je človek Marijana dobil, kjer je hotel, samo doma malo-kdaj. Ako ni s puško in s psom taval po gozdu za zajcem in lisico, je bil v gradu na Slemenicah ali v vasi v tovarišiji, ki mu nikakor ni bila enaka. Pa ker je hotel veselo družbo, ni imel kje izbirati. Zato pa so mladeniča kmetje imeli veliko v čisljih in stari so z mlajšimi vred poudarjali: To je pravi gospod. Nobeden vaških fantinov ni znal bolje spevati navadnih, dostikrat ohlapnih in obaltnih popevk in zdravic kot grajski Marijan. Dasi si še sam ni bil pravzaprav v svesti, kaj ga veže na Slemenice, so bile pogodile stare žene — in malo je bolj modrih na svetu, kakor so bile obrške babnice — da bo vzel grajsko Manico.

Ker sta bila torej oče in sin malo vkup, se misli lahko, da zveza med njima ni bila najožja in zares je bilo čudno videti, kako malo se je stari gospod pečal za dejanje in nehanje svojega sina. Če je cele dni preživel zunaj doma, ga ni zvečer še vprašal ne, kje je bil. Istotako kakor z drugimi, je tudi s sinom le redkokdaj kaj več govoril. Le do petnajstega leta je moral biti Marijan vsak dan ob določeni uri doma; tačas ga je oče učil brati in pisati in početke najimennitnejših znanosti, tako da je bil Marijan površno izobražen. Ali po petnajstem letu je oče pustil učenje in sinu je bilo to popolnoma povšeči; zakaj ker ni

imel do uka nikakoršnega veselja, so se mu zdele tiste ure, ko je moral sedeti očetu nasproti in zreti v dolgočasne knjige, najpustejše v življenju. Govoril ni stari ž njim nikdar drugače kot nemško. Kaznoval ga je še v otročjih letih vedno le z ostro besedo, vendar se je Marijan tudi te same besede tako bal, da se ni nikoli upal niti ugovarjati mu.

Dasi je bil zrastel mladenič tako popolnoma opuščen, brez ljubeče matere in po očetovi neskribnosti živel čisto po svoji glavi in volji skoro v vsej svobodi, ne bi bil tudi njegov sovražnik mogel reči, da nima dobrega srca. Zakaj če tudi ni prejel od očeta nikdar očitnega znamenja ljubečega srca in ljubeznive besede, je vendar pri vsem tem ljubil starega kakor sin, in ko je bil stari Piškav preteklo zimo nevarno zbolel, je bil mladenič ves čas njegove bolezni popolnoma drugačen človek ter je res po sinovsko skrbel zanj. Bil je že od otročjih let vajen videti očeta tako osornega, in ker ni nikdar veliko premišljeval, zato mu še na misel ni prišlo, da bi mogel njegov oče biti drugačen, kakor je bil.

Razen gospodarja in sina je bilo na Polesku še troje glav prebivalstva. Ko se je bil namreč gospod Piškav naselil na Polesek, je poprašal po človeku, ki bi mu bil za postrežbo in oskrbovanje takih vsakdanjih reči, ki se sam ni hotel pečati zanje. Cevljar Andrejček, po svojem orodju imenovan Krivec, ki je s svojo ženo poprej osebenkoval v vasi, je bil tako srečen, da je dobil v Polesku dve izbi in velik kos njive, zato da je njegova žena in pozneje njegova hči Franica gospodu postregla, on pa včasi pogledal okrog hiše, zvečer zapahnil vrata ter očedil in otrebil, kar je posebno vpilo iz nesnage in nereda. Iz vsega, kar je bralec videl okrog Poleska, pa se da posneti, da se je oče Krivec bolj brigal za svoja kopita in šila kakor za snažnost in red grada Poleska. Zato je bila res zanj in za njegovo pristavnikovanje velika sreča

da se stari in mladi gospod za drugo nista dosti zmenila, če je le Krivčevka vsak teden dvakrat prinesla mesa in tobaka iz bližnjega trga, in če je le Krivec očedil konja in napasel psa.

Stari gospod Piškav se je bil tega popoldne ravno vrnil s svojega izprehoda in je v zgornji sobi sede mirno vlekkel iz svoje dolge pipe. Na mizi je stala steklenica vina in prazna kupica zraven kopice razmetanih bukev. Soba ni imela nobene lepote in bi bila skoraj prazna, ko bi ne bilo velikanske, z bukvami založene omare, na kateri so stale vse križem male in velike posode iz stekla in drugega blaga, prazne in »z belimi, rdečimi in črnimi vodami napolnjene,« kakor je pravila Krivčevka. Stene so bile gole, samo tam omari nasproti je visela podoba, na platno slikana mlada ženska. Krivčevka je menila, da je to Mati božja, in to ji je še nekaj tolažilo srd, da gospod nima ne molka za rožni venec, niti »bridke martre« v svoji izbi.

V tej sobi je torej sedel gospod s Poleska, ko je nekdo nerodno potrkal na vrata. Nevoljno se je staremu pomračilo čelo, zakaj ravno zdaj mu je bilo posebno neljubo, da bi ga kdo motil. Ali preden se je oglasil, so se počasi odprla vrata in v sobo stopi — sključena postava, Martinek Spak. Bil je Martinek v tem trenutku popolnoma vreden svojega imena, zakaj res je bilo na njegovem obrazu brati nekaj spačjega, vražjega. Stopil je pred starega sicer čudno zvit v dve gubi, ali nikakor ne s tisto spoštljivostjo, s katero se nižji človek bliža višjemu, temuč v svetlem njegovem očesu je sijala neka divja iskra in okrog ust se je videl zaničevalen smehljaj.

»Kaj hočeš zopet?« vpraša stari in vstane s stola.

»Jaz sem pač vedel, da ne pridem prav, kadar že pridem. Ali tako vprašati sina uboge Majdalene, to ne gre,« odgovori deseti brat in še bolj ustna raztegne. — »Svoje rojstvo zastavljam — in sam Bog ve, kako grozno bi neki gospod rad, da bi to stavo iz-

gubil, ako bi bilo mogoče, he! he! kaj ne? — svoje rojstvo zastavljam, da pred toliko leti, kolikor jih jaz štejem v življenju, kar ga je poštenega mestnega in potepinskega — ne bi bila uboga Majdalena Strugova verjela, da bo doktor Peter Kaves nekoga, ki ga tačas še ni bilo na svetu, tako malo prijazno sprejel.«

»Ne vem, kaj čvekaš; tu vzemi pa pojdi!« pravi gospod Poleščan in mu porine nekaj tolarjev.

»Ne veste? I, kaj kratke pameti bi bili! Saj je že dolgo tega, kar sem vam vse to izkazal, in če hočete, vam bodem danes še enkrat. Ali danes nisem prišel brnjat, ampak kupčevat. Kar ste ondukaj na mizo vrgli, to ni zadosti. Človek ima tudi svoje večje potreščine, če prav hodi okoli kakor potepin, česar mu ne bi bilo treba, ko bi nekateri ljudje bili ljudje.«

Stari je bil obledel. Usedel se je na stol in podprl glavo. Precej pa se je zopet sklonil pokonci in dejal nekaj prijazneje: »Zakaj mi ne daš miru? Pojdi, da te ne bom videl, in dobil boš, da boš pošteno živel. Povej, koliko hočeš, vse boš imel, samo pojdi iz tega kraja, daj mi pisma, z zlatom jih plačam. Saj veš, da se te lahko iznebim, sodnji te bom prepustil — —«

»O kaj šel« — se zagrohoče Martinek — »papir je v mojih rokah, ta bo varoval mene, vas ne. Zdaj ponujate denarja, ali moja mati je v nadlogi umirala, kje je bil tačas ta vaš denar? Ne boste se me iznebili, ne; vem, da imate ondile nekaj, ki bi me spravilo tjakaj, kjer je ona, ali tudi jaz imam takega mačka (pokaže samokres izpod srajce), tako za samo brambo ga nosim, ker vem, da se včasi lahko gode čudesa. Živeti pa jaz ne morem niti nečem drugače, kakor sem se privadil. Ko bi vas bil poprej našel, morda bi se bilo naredilo, zdaj je proč. Pa vendar, da ne boste rekli, da sem prišel samo nagajat in budit neljubih spominov, zato vam prodam tole popisano plat. Glejte, tu se govori o neki stvari, ki bi vašemu Marijanu v eni noči napravila sive lase, ko bi izvedel, da mu je

grdi capin, ki ga samo po strani pogleduje in zasmehuje, po krvi bližji, kakor kdo misli razen vas in mene. Koliko mi daste zanj?»

Gospod Piškav se iztegne in pogleda. Moral je pisanje spoznati, zakaj segel je hitro po njem. Ali Martinek ga ravno tako naglo odtegne in pravi: »O ne tako! Vidite, da nisem tako hudoben, če sem ravno znorele matere sin. Dvesto križastih in nič več vam ne bo delalo preglavice, da ste kdaj poznali Majdaleno Strugovo! Ali drugače ne kot iz rok v roke.«

Molče gre stari do omare, izvleče vrečico in jo dene na mizo, potem pa hlastno pograbi listino.

»Zdaj se boste oddahnili! Morda vam bo še mogoče utajiti, ko bi se kdaj prigodilo, da bi jaz hotel kaj trditi, kar bi vašemu Marijanu delalo malo časti, morda, ha! ha!«

Rekši spravi vrečico pod srajco.

Staremu se je moral zbuditi neki spomin, ki ga je vsega prevzel, zakaj izginila je topa mrkost ž njegovega obličja, tresel se je na vsem životu in glas je bil mehak, proseč, ko je dejal: »Sin! —«

Deseti brat se strese pri tem ogovoru.

»Sin! Pusti me, naj umrjem vsaj v tem miru, umrl bom kmalu. Ne onečaščaj mene in Marijana in — sebe! Daj še drugo iz rok, kar imaš v rokah, da ne bo pričalo o nekdanjosti — —«

»Priče so zmerom dobre, nekaj moram imeti od matere za spomin, od nesrečne matere,« ugovarja zamolklo Martinek.

»Pusti to življenje,« pravi dalje stari, »pojdi v druge kraje, jaz te bom preskrbel, samo da sin ne izve, da — —«

Dalje ni mogel govoriti. S tresočo roko nalije kupo in jo porine desetemu bratu.

Že je Martinek z eno roko segel po pijači, z drugo pod srajco, kamor je bil prej skrnil zavita pisma.

»Rotim te za ljubezen tvoje matere — —«

»Ljubezen!« — krikne Spak in zopet se mu oko divje zabliska — »ljubezen, ne, ne! Ljubezni vi niste imeli, ne iskre ne! Obnorela je! Ne dam, ne pijem iz te kupe, morda je kaj takega v njej, kakor je bil dal doktor Kaves njenemu stricu!«

Rekši se obrne in zbeži iz sobe kot burja.

Na smrt bled in zelen strmi stari gospod za njim in ustnice trepečejo: »Tudi to ve!«

Oskrbnik Krivec je med tem sedel v spodnji izbi na nizkem stolu; pred seboj je imel razloženo svoje čevljarsko orodje in žvižgaje je tolkel podplate. Sivi dolgi lasje so mu nagajivo padali po grbavem licu, na katerem je bila vtisnjena vedno vesela in neskrbna narava. Ko si obriše z žuljavo, smolnato roko sitno lasnato zbrav s čela, ugleda na pragu desetega brata.

»Ohej! Le noter, le bliže, deseti materin sin! Kako ti je kaj? Kaj mi poveš novega?« zavpije in vzame poludodelan čevljev med kolena.

»Tebi ne morem nič novega povedati, ti si že star, vse ti je že prišlo v koš, samo grob ti bo še nov,« odgovori deseti brat in vrže svoje čevlje na klop.

»Volk te podiši!« pravi zopet čevljar, »čemu pa brusiš golo peto po pesku in po strnišču? Tako mi ne boš nikoli naklonil nič zaslužka, zakaj po tem bo samo Bog tvoj čevljar, ki ti bo vselej pripel druge žive podplate, kadar boš te shodil in skvedral.«

»No, menim, da imam zadosti dobrega čevljarja, če sva se z Bogom pobogala za podplate.«

»To je res, železna opetica se zvrne in raztepe, živa božja koža pa ne zlepa. — Ali kaj mi boš novega povedal? Ljudje govore, da včasih komu za srečo poveš kakor ciganka, meni pa nečeš in ne privoščiš nikdar kaj takega. Daj, daj, zini!« priganja Krivec in puli žebelj, ki se mu je zvrnil iz čevlja.

»Ti si star, moli in pokoro delaj, če hočeš! Sreča se pripoveduje samo mlajšim.«

»Vidiš, kako te prav uči!« dostavi Krivčeva žena, stopivša v izbo.

»Ti grdun ti, če ne boš drugega povedal, kot o grobu in smrti, starosti, molitvi in pokori, nesnažna žvirca, zahvalil se ti bom s kopitom črez glavo,« se huduje čevljar.

»Le molči, smole stari! ali pa mi še rajši povej, kdaj boš hčer omožil, saj jo bo ongav Francelj doli iz vasi vzel, ne?«

Krivcu se naenkrat zresni vedro lice.

»O Franceljnu se jaz nimam nič meniti, in če nečeš, da bi se mi zameril, še ti ne govori o njem. — Kam jo bo vraga dejal? Ko bi bil vedel, da ima na svoji hiši toliko dolga, zares ne bi bil pustil svoji deklini ne ene besede govoriti s fantom. Saj si že slišal, da mu bo Miha prodal hišo in zemljišče.«

»Ne bo mu je — ne!« odgovori Martinek.

»Sam je tukajle pravil,« potrdi čevljar. »Jaz sem nekaj vinarjev položil na stran, zato pa nečem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu. Zato tudi tebi svetujem, nikar ji ne nosi nobenih pošt od njega.«

»Kaj pa, ko bi Francelj denar dobil? Ko bi skopuha plačal?« vpraša Martinek in oprti čevlje, da bi odšel.

»Kje ga bo dobil? Na posodo, to ni nič. Drugače, ko bi mu ti povedal, kje so na sveti večer tolarji cveli, ha, ha!«

»Kdo ve!« pravi deseti brat.

»Stoj no, kam pa kolovratiš?« je vpil čevljar, ali Martinek je bil že duri zaloputnil za seboj in Krivec je videl, kako je delal široke stopinje črez dvorišče.

»Glej ga, stari!« je šepetala Krivčevka svojemu preljubeznivemu, »to je vendar pol čudesa! Nikoli nihče se ne upa k našemu gospodu, ta Martinek je bil pa otodi dober čas gori. Kaj praviš, kaj je to?« In to čudo kakor tudi Martinkove besede o možitvi

svoje hčere sta mož in žena obravnavala še v dolgem zaupljivem pogovoru.

Martinek je grede skozi vrt, kjer je Krivčeva Franica v gredi nekaj okopavala, postopil k njej ter rdečeličnemu dekletu nekaj tiho povedal, kar ji je še bolj razvnelo obraz.

»Kaj ti veš!« je dejala.

»Bodeš že videla! Preden bo pust« — Martinek ni skončal. Zagledal je nedaleč Marijana, ki je prihajal po stezi. Na očesu se je desetemu bratu videlo, da bi se mu bil rad ognil s pota, pa bilo je že prepozno. Zato je pobesil oči v tla in hitro stopal po potu Marijanu ravno nasproti.

Ko sta se srečala, je stopil deseti brat z eno nogo v stran in ni pogledal niti ogovoril Marijana ter hotel dalje.

»Kaj si pa zopet iskal tod okoli?« ga vpraša Marijan. Deseti brat mu je bil edini človek, ki ga ni mogel videti, dasi sam ni vedel pravzaprav, zakaj.

»Tebe že ne, za druge ti pa nič mari!« odgovori Martinek.

»Bodem videl, če mi ni nič mari, berač potepivni!«

Martinek ga hudo pogleda, kakor bi ga hotel prebosti z očesom. »Berač! — Kdaj sem tebe kaj prosil? Boga moli, da ne boš kdaj še večji berač kot jaz. Bog ve, kdo med nama ima zdajle več v rokah, ti ali jaz.«

»Še enkrat naj te vidim, da boš tod lazil, pa ti bom puško stolkel na buči,« pravi mladenič in zavihti kovano kopito svoje risanice.

»Poskusi! Pri Bogu je milost potlej,« odgovori deseti brat s pomenljivim smehom ter sam s seboj godrnjaje koraka dalje čez polje.

Bodisi da je Marijan Piškav, površno izobražen, z drugimi ljudmi vred veroval, da ima ta Martinek Spak res nekaj čudnega in vražjega na sebi, ali pa da se je v tem hipu vkljub svoji srčnosti in neustraš-

ljivosti res bal tega človeka, ki je bil vsaj njemu nasproti že od vselej potuhnjen in nekako prezirljiv: nekaj ga je pretreslo in kesal se je, da ga ni pustil na miru in šel svojo pot.

Potok, ki teče črez slemeniške travnike in potem dalje mimo Obrhka, izvira v severu komaj dobre pol ure od velike lipe v stranskem zatišju izpod hriba, prerastlega z brezjem in jelševjem. Ravno mimo skal, prepletenih z robidovjem, izpod katerih se tiho pririva kaplja za kapljo in potem druga drugo podi dalje z lahnim šumom v ozki stružici, tam mimo skal drži črez hribe malo uhojena pot, podobna kravji stezi. Obrščanje in drugi iz obližja hodijo tod malokdaj, le kadar se kak gospodar napoti peš v daljnji semenj po voli in hoče ubrati najbližjo pot črez hribe, jo krene tod tja. Skoro nikoli pa nikomur ne pride na misel, da bi ponoči sam šel mimo samotnega znamenja, vegastega križa in »grmade«, ki že od nekdanj stoji tu in je zaradi raznih ostrašljivih reči, ki jih je ta in oni menda tu videl, med narodom na slabem glasu. Bil je namreč na tem mestu pred več in več leti ubit neki kramar. Ker je pa nesrečni mož moral imeti kakove male grehe nad seboj in neznan tolovaj ni dal za maše, je strašil ubiti kramar nekatero mesečno in temno noč po brezju in celo doli na travniku se je včasi komu zdelo, da vidi dolgo črno podobo s krošnjo in podkovano gorjačo stati med vrbovimi grmi.

V tem glasovitem kotu tedaj bi bil tistega večera videl desetega brata, kako je pod robidovim grmom čepe s klinom kopal jamo v zemljo. Mesec se je bil ravno prikazal izza vzhodnih hribov in je obseval samotnega človeka pri njegovem neznanskem delu tik lesenega križa.

Bilo je mrzlo. Martinku so se tresla kolena in večkrat je prenehal, odložil svojo nespretno leseno kopačo in si mel roke, da bi ugrel prste.

»Vrag! Dve pedi globoko, zadosti je, kaj bi zmrzoval!« zagodrnja kopač, izvleče iz nedrija vrečico, odvozla motvoz, vzame nekaj denarja ven, drugo pa vrže v izkopano kotanjo.

»To bo zaklad!« pravi in se zasmije tako na glas, da se ustraši lastnega jeka. Vstane in gleda okoli. Le vodica je lahko šumela pod njim in razen njega in drevja in napol podrte podobe križanega Zveličarja ni bilo čuti ne videti nikogar. Kotanja je bila kmalu zasuta. Vrh prsti položi Martinek travnato ježo in potem zagrne mesto z odrastleki robidovega grma.

»Na, leži do jutri večer, da te s Krjavljem in Franceljnom vzdignemo za doto. Če pa ima škrat toliko moči, da bo čvenk in žvenk izpremenil v žeblje ali oglje, naj bo, to veselje mu že privoščim.«

Potem nasadi svoj veliki klobuk na glavo in obuje čevlje. Ko gre mimo križa, se ustavi in reče: »O moj Bog, ne bodi mi hud, kadar bom na sodnji dan stal pred teboj; ne bodi mi tačas tako malo milostiv, da bi me na levo posadil zavoľjo tega, da sem burke uganjal po tvoji zemlji! To se ve, morda mi boš enkrat dejal: če si hotel dobro storiti, zakaj si pri tem ljudi zapeljeval, da so verovali na vraže? Jaz vem, da je ta bosa, ali ravnam se kolikor toliko po tvoji besedi, ki si dejal: kar desnica stori dobrega, naj ne zna levica. Ljudje ne smejo vedeti, da bi jaz lahko kaj imel; v grob bom s seboj nesel, kar vem in imam. To pa drugače ni mogoče. — Morda ni prav, da ga imam v strahu, ki bi se mu imel zahvaljevati vsaj za to, da sem na svetu. Tudi morda ni tebi po volji, da tako živim, da ti jemljem kazen iz rok, pa — jaz ne vem, če morem drugače. Daj mi še nekaj časa tavati po zemlji in s tvojo pomočjo še pokoro storiti, da me vzameš v nebesa k materi. In morda bo še on, ki ga večkrat opominjam, kaj ima na vesti, napravil toliko kesanja in pokore, da mu bo tvoj sveti vratar odslonil vhodišče v raj in da se tam sprijazniva.«

Po tej izvirni molitvici se Martinek počasi pomika ob potoku proti vasi. Ob dolenjem potoku so neki vaški tihotapci lovili rake. Ko jih Martinek zagleda, jo mahne proti njim in se že od daleč oglasi, s svojim hreščečim glasom pe-vaje znano pesem:

Na mrzlem studenčku
je deklica prala,
je prala, je prala,
je tiho jokala,
jokala, jokala
je reva grenko!

Sedmo poglavje.

Srce je prazno, srečno ni.
Prešeren.

Kvasovo pismo prijatelju
Ferdinandu Bojanu.

ko ti šele zdaj po več mesecih izpolnjujem obljubo, si gotovo prepričan, da me je kaj posebnega oviralo, da ti nisem bil mož-beseda. Večkrat sem že imel pero v roki, večkrat sem bil že napisal nekaj vrst, tebi namenjenih; ali vselej sem vrgel pero in pisanje od sebe,

ko sem videl pred seboj sestavek brez nog in glave. Zakaj ko sva se ločila, ti tjakaj, kamor te spremiti nisem mogel, in jaz kakor prognani Dioniz iz Sirakuz v Korint tlako delat s topoglavimi otroci, tačas sem bil tak, da samega sebe nisem poznal. Tožilo se mi je po tebi, prav zelo se mi je tožilo. Kamor sem šel in koder sem hodil, nikjer mi ni bilo prav. In če sem vprašal, kaj mi je pravzaprav, česa pogrešam, nisem si mogel odgovoriti. Čutil sem se tako osamljenega, tako nepotrebne na svetu, da bi se bil res lahko sprijaznil s pregrešno mislijo: če bi mi Bog smrt poslal, bi bilo morda še najbolje. Čemu sem pa tukaj, kaj je moja naloga? In v takih trenutkih bi bil že skoro rad mogel misliti, kakor misli večina tega

sveta: da sem tudi jaz le zato tu, da jih je več, eden izmed tistih: fruges consumere nati (rojenih zato, da se pasejo).

In še zdaj nisem popolnoma na dobrih nogah, dasi se reč obrača precej na bolje. Ti se boš smejal. Vendar poznam tebe in tvoje srce. Tebi lahko povem, česar ne bi pravil nikomur. Ali vsega ti povedati ne morem, nimam prave besede za to. Čutim, čutim, ali kadar bi imel govoriti, tačas sem okoren in neroden. Upam, da boš med vrstami bral, česar ne najdeš povedanega. Nekaj je v meni, kakor hrepenenje po nečem neznanem, ki se mi pa vendar zdi, da že napol imam.

Pa ti si pravi Kvas, mi boš rekel, kvasiš, da sam ne veš kaj. Prav govoriš, Nande moj, če tako praviš, jaz res še sam sebe ne razumem.

Spominjam se, da sem tudi tačas tako bledel, ko sva v samotni izbici odložila knjige in sva se pomenkovala o marsičem, česar ne bom nikdar pozabil. Spominjam se, da si me ti, ki si starejši in modrejši, vedno zavračal in mi odgovarjal na moje vedne tožbe: človek si mora dušo ohraniti prosto vnanjih in notranjih stisk in težav. To modrovanje, ki si je bil vzel na posodbo iz najinega prijatelja Horacija, si končaval vselej s pokroviteljskim obrazom, rekoč: upanje, Lovre, upanje živi človeka, če ga že vse drugo zapusti.

Pa lagal si — ne, stoj! — tako robato ti ne smem govoriti, ti se ne moreš lagati — tisti modri poetje in blebetavci lažejo. Saj že upam in upam, kar sem se zavedel, da živim. In kaj mi je prineslo to upanje? Nič; konec vsega tega večnega upanja je ta, da hlapčujem, da sem priupal učeništvo na starem gradu. Čemu sem se toliko ubijal? Čemu sem si prizadeval, da bi razumel slepca Homerja in si razmotal druge prismojene in pametne besede nekdanjih modrijanov, čemu sem občudoval postopača Sokrata?

Že vem, kaj boš odgovoril, kako me boš oštel in me pital nehvaležneža. In da ne boš menil, da sem

čisto izgubljen, ti moram povedati, da so vse to le besede, polu resne, polu ne. Nekaj upanja mi je še vendar ostalo, čeravno moja vera nanj ni tako neomahljiva, da bi s teboj mislil, da človek o njem živi. Zakaj ko bi bilo to res, bi bil zdaj pri tebi, bi bil srečen pri tebi. Tudi ne smeš misliti, da jih več ne spoštujem, teh starih modrijanov. Ako včasih sanjarim, sanjarim zato, ker me nekako veseli, menda ker bi s tem rad napolnil praznoto, praznoto v svojem srcu. Dokler sem bil še pri tebi, sem imel vsaj enega človeka, ki me je ljubil in razumel, kateremu sem lahko vse zaupal, vse povedal. Tvoje prijateljstvo je menda edina reč, kar me more navduševati, kar me more tolažiti. Ali ravno to je tudi, kar me nekako tare; zakaj prav zelo te pogrešam; imel bi rad vsaj nekoga pri sebi, ki bi čutil z menoj in ki bi se ž njim še o čem drugem pomenil, kakor o dolgočasnih vsakdanjih rečeh. Kadar se domislim tebe, mi ne more iz glave kitica priproste pesmi, ki mi jo je onidan pel eden mojih tukajšnjih čudovitih prijateljev, malhar prav po božji volji, ki se imenuje desetega brata (če veš, kaj to pomeni); pel je:

Po hribih je ivje,
po dolinah je mraz;
al' kje je moj ljubi,
al' kje sem pa jaz!

Pa povedati ti moram kaj o svojem življenju in o svojih novih gospodarjih in prijateljih — ali da tega imena ne skrunim — znancih. Iz tega, kar sem ti ravnokar pravil in tožil, bodeš morda posnel, da sem nezadovoljen. Toda pohvaliti se moram, da nisem do zdaj imel še boljšega življenja in da so mi celo ljudje večjidel po godu. Menim, da že nekaj več sveta poznam, kar sem tukaj.

Moj gospodar, tako menda ti moram imenovati očeta svojega gojenca, moj gospodar je poluizobražen meščan, polu kmetovalec. Kot človeka ga moraš rad

imeti. Tako prijazen in priljuden je z menoj, da si štejem res v srečo, da sem vsaj k takemu možu prišel, ko sem se tako težko in nerad pripravil in vdal v to usodo. Kot kmetovalec je pa ves tako robat, kakor slika Horacij svojega kmeta v lepem verzu: *Immortur studiis et amore senescit habendi*. (Dela do groba kot črna živina, imetje le v čislih.) Zares, ne umem takega človeka, ki ima dovolj in več kot dovolj in vendar še vedno tuhta, kako bi pridobil še več. Moj gospodar je omikan mož, ve ti o vsem govoriti; kakor se kaže, je tudi marsikaj bral, ima lepo knjižnico in izgovori marsikatero pametno besedo, ki bi bila vredna, da bi si jo dobro zapisal in se ravnal po njej. Ali najljubše mu je vendar govoriti o žetvi in setvi, o žrebetih in teletih, konjih in volih in drugih takih rečeh. Pri najmanjšem delu misli, da mora biti zraven, vse ogleda in vse dela. Večkrat sem si mislil, ko sem ga zvečer videl vsega utrujenega: Kaj ti je treba vse obleteti, se toliko ubijati, toliko trpeti in skrbeti! Jaz zase menim, ko bi enkrat toliko imel, da bi pošteno utešil potrebščine svojega telesa, bi nikdar ne mogel še dalje in dalje riti in pridobivati, ampak hotel bi živeti srečen in zadovoljen. Da tu ne mislim feaškega življenja brez skrbi in dela, to že veš.

»Kako je to, da se hoče nekaj šopiriti s temi sploh znanimi izreki, morda bi me rad prepričal o svoji učenosti,« bodeš rekel, videč, da sem te že dvakrat razveselil v teh vrstah, omenivši starega klasika. Ali tudi tu sem že nekaj pridobil. Imam namreč starega študenta, čudovitega človeka, brata svojega gospodarja, za učitelja in učenca. Ah, ko bi ga ti videl, tega postarnega, sesušenega, raztrganega in zamazanega moža; ko bi ga slišal, kako govori vedno o pijači, ne o nedolžni vodi, temveč o sladkem vincu in žganju, kako včasi celo mene pridobiva, da bi šel ž njim — kako ve pri tem navajati primerne in neprimerne latinske izreke iz raznih knjig! Mislil bi, da imaš starega slo-

večega capina Diogena pred seboj, ki mu drugega ne manjka kot poveznjene kadi, da bi zlezel vanjo! Le da bi si, ko bi prišel k njemu kak Aleksander Veliki in mu dal na izbiro, kaj bi rad imel, izprosil moj stari učenec rajši frakeljč žganja, kakor pa da mu ne bi solnca zaslanjal. Učenca pa imenujem starega Dolfa (kako čudno prekrščuje naše ljudstvo imena za svoj jezik!) zato, ker včasih zjutraj, ko na vrtu berem svojega in tvojega ljubljenca, pride k meni ter mi vzame knjigo iz rok in začne predstavljati, da se mu ne morem načuditi. Koliko talentov je Bog ljudem razdelil, ljudem, ki te darove zakopljejo sebi in človeštvu na škodo! Nekatero leto je že preteklo, kar ni imel knjige v rokah, veliko je v tem času doživel takega, kar ni v nikakoršni zvezi z izobraževanjem boljšega dela našega bitja, celo veliko je počel, kar bi bilo prelahko utopilo poslednje duševne moči v njem, in vendar mi vzame včasih bukve iz rok in pretolmači tako dobro zamotane reči v Horaciju, da ne vem, kaj bi mislil: ali imam tako silno nadarjenega človeka pred seboj, ki je tudi zakopal njemu prirojene darove, ali pa so znali poučevati nekdanji učitelji vse drugače. Pa bodi dovolj o tem, drugi pot ti povem, če boš hotel, vso zgodovino tega čudnega »bisera v blatu«.

Ker sem ti začel slikati svojo družbo, ti moram pred oči postaviti še druge spomina vredne osebnosti, s katerimi se tu pečam, da si boš potem mogel misliti moje življenje in vsakdanje početje. Ker sem začel ravno z moškimi, ostanem dosleden in ti najprvo te površno opišem, dasi s tem še ne rečem, da bi imeli ti kako prednost ali bi mi bili bolj po volji od žensk. V obližju, komaj nekaj streljajev od mojega sedanjega stanovanja, stoji stara polurazpadla luknja, ki se imenuje gradič in je svojina enega najnenavadnejših ljudi, nekega starega bogatega pusteža, ki ne trpi žive duše poleg sebe. Njegov sin Marijan je vsakdanji gost pri nas, tedaj tudi eden mojih novih znancev. Po letih je

moje starosti, kaže se mi bolj prijaznega, kot mi je ljubo; veliko mi ima pripovedovati, zdaj me zvabi in spravi tja, zdaj sem; ali pri vsem tem ga nisem nič kaj vesel. Včasih grem ž njim na lov, ne tolikanj iz veselja kakor zavoľjo tega, ker mu ne morem odreči. Ti veš, da me popade včasih tista neslanost, da se zamislim v kaj in molčim. Moji tukajšnji ljudje pa o tej moji razvadi pravijo: dolgčas mu je. In ker so zares dobri ljudje in bi mi radi ustregli, me silijo, naj to in to počenjam z Marijanom. Tako se primerja, da sem večkrat nego mi je ljubo, s puško v hosti ali s trnkom pri ribnjaku ali zdaj, kar je sneg zapadel, nad ptiči. Spoznal sem pa, da nisem ustvarjen za takega prijatelja, kakor mi ga je usoda tu pripravila. Dobra duša je, prijazen, veliko si prizadeva, da bi me razveselil, in jaz sam si dostikrat očitam, da sem mu nehvaležen; ali kar je, to je, pravega sočutja do njega popolnoma pogrešam. Saj veš, da sem včasih več ur lahko blebetal; s tem pajdašem pa mi dostikrat pogovor obtiči, beseda mi poide in nimam se česa meniti ž njim. Govori veliko in tudi nekoliko izobražen je; ali vse njegovo mišljenje se plete o tem, kar mu je najbližje, in to mene ne more zanimati. Ta človek, kakor se mi po vsem vidi, je namenjen ženin najlepši deklici, kar sem jih videl v življenju, hčeri mojega gospodarja, Manici.

Nečem poizkušati, kako bi ti na papir narisal njeno podobo, zakaj beseda je okorna, pero bi jo bolj kazilo kakor slavimo. Celo ako bi bil slikar, bi ne mogel temu obrazu vdihniti tiste milobe in tiste srčne dobrote, ki jo človek spozna, ako je govoril nekaj časa ž njo. Zares menim, da temu srečnemu mladeniču zavidam ta biser, ki ga morda ne bo tako vreden, kakor zasluži; morda ne ve in ne bo vedel, kaj bo dobil na svetu. Tu vzor lepše polovice človeštva, a tam navaden suh človek, ki morda še ne čuti globlje, kakor vidi, ki ima morda omejene misli o pozemski sreči — ali

ni to nasprotje? Nasprotja pa se ne strinjajo in ne vežejo. In vendar mi pripovedujejo ljudje, da se mislijo tu vezati, da meni gospod slemeniški dati svojo hčer Marijanu.

Ko sem sam opazoval te razmere, sem se pre-pričal, da je resnica; zdaj pa se mi je zopet zdelo, da ta reč še ni tako gotova. Marijana nisem mogel nikdar ničesar vprašati o tem, še govoriti ne morem ž njim o takih rečeh, sam ne vem, zakaj. Vidim, da sta si kakor stara znanca, da se tikata kakor brat in sestra; ali nobenkrat ju nisem še dobil v kakem bolj živem pogovoru, zlasti pri njej nisem videl nikakega zna-menja gorečega čuta do njega. Mislil sem, da je dek-lica razumna, da se zdi njeni zdravi pameti nepotrebno in neumno vsako vnanje izkazovanje srčnih čutov, da je torej v tem podobna preprosti slovenski materi, ki goreče ljubi svojega odraslega otroka, pa ga ne poljubuje, ne objemlje, ampak rajša pod tršo skorjo za-kriva blaženo ljubezen. Če sem pa drugekrati sedel kje v kraju, nezadovoljen s svetom in sam s seboj, in me je ona zalotila ter sva pričela pogovor o kaki stvari, takrat sem izprevidel, da sem jo v tem oziru napačno sodil; izprevidel sem, da ima deklica poleg svoje razumnosti celo nekaj romantičnega mišljenja. Lahko povzameš, kake sklepe sem iz tega delal glede njenega razmerja z Marijanom. Napeljal sem včasi govorico nanj, omenil sem njenega častilca; pa nikdar se neče z menoj meniti o tej razmerici; vselej se mi izmuzne s tem, da postane resnobna in začne govoriti o drugih rečeh, ali pa se nekako čudno in ljubo nas-mehlja, da ne vem, ali hoče reči: kaj ti je mari moje ljubezni, ali pa misli namigniti, da računijo ljudje brez nje.

Po vsej pravici boš dejal, kako je zopet to, da se po starobabje vedečen vtikam v reči, ki bi me imele toliko brigati kot predlanski sneg. Moram ti priznati: mea culpa (kriv sem), res sem nespameten.

Clovek nima včasih kaj delati, pa si zastavlja take uganke. Tako menda tudi jaz ugibljem, ker imam preveč časa.

Moj učenec je ljub, priden fantič, boji se me in rad me ima, tako da se prav dobro razumeva. Ker mi stori vse o pravem času, kar mu naložim, preoblagati ga pa nočem, mi ostaja precej praznega dneva. Če teh ur ne presanjarim v svoji izbici, grem na vrt, kadar ni premrzlo, in tam v kolibici včasih najdem gospodično pri — bukvah. Ko ne bi že drugega imela na sebi, že to, da posebno rada bere, móralo bi me, da bi jo častil. Zakaj mislim, da je že to znamenje dobrega srca, če kdo ljubi poezijo ali lepoznavsko berivo. Le pomisli, kako sva med seboj včasih prav sodila tiste izmed svojih vrstnikov, ki jim ni bilo mari za drugo, kakor da so ustrezali raznim telesnim potrebam, ki jim je mrzelo vsako branje, izvzemši morda spise, ki posebno bude domišljijo.

Mati njena, že precej priletna ženica, je gospodinja skozi in skozi. Vse hrame in predale v pohištvu mi je že razkazala in razložila, tako da sem se včasih že dolgočasil, ker me take malenkosti ne zanimajo: kaka roža zraste iz tega in tega semena, kako se rabi to in ono orodje, kako se korenje za seme prav sadi in enake reči. Pa mamka je dobra, skrbljiva zame, kakor bi bil njen sin, in varovati se mi je, da je ne žalim, ko bi se pokazal nepaznega ali malomarnega v takih imenitnih in potrebnih pogovorih.

Veš, da imam tudi jaz kmeta rad, ker sem bil sam sprva kmet, ker sem kot deček že držal plužne za brazdo. Med preprostimi kmetскими možaki čuješ včasih izvirno in tako modro misel, da bi se je ne bi smel sramovati noben modrijan; primere čuješ in prispodobe, ki postavljajo reč tako do dna in tako živo pred oči, kakor zna malokateri poet izraziti izrodke svoje domišljije. Kmet je po moji misli tudi šola mislečemu človeku. In zavoljo tega svojega načela rad

zahajam med ljudstvo. Imam tudi že lepo krdelo znanih originalnih mož, ki jih opazujem in včasih od njih kako poberem. Rad bi ti opisal na kratko tudi le-te, ali ti si nemara premalo demokrat, zakaj tebi vre meščanska kri po žilah.

Razvidno ti je iz vsega tega, da bi bil na mojem mestu vsak pošten in zmeren človek srečen in tako zadovoljen kot mačka na peči, če ti smem robato povedati. Jaz se tudi včasih trudim prevariti samega sebe, da mi je dobro, a vselej ne gre. Kakor sem ti od kraja povedal, pogrešam tebe, Nande, pogrešam svesti, da sem sam svoj gospodar, na pravem mestu in na pravem potu do namena, ki bi mi bil po volji. Zakaj mi je Bog naklonil, da moram v najlepši dobi svojega življenja sedati za tujo mizo, to mi ne gre v glavo. In vendar se moram takoj pri tej priči izpovedati, da ne bi rad pustil tega mesta, ko bi se mi ponujala prilika, celo ne tako brž, ko bi mi kdo odprl pot na univerzo, ki sem je še pred malim časom tolikanj želel. Kaj ne, da se me je poprijel deseti naglavni greh »confusio« (zmedenost), ter se me drži kakor laščec. Odpiši mi kmalu. Radoveden sem, kako me boš obral in oštel. Za zdaj te Bog poživil

Tvoj Lovre.

Pripis. Ravno sem zgibal ta popis svojih sreč in težav, ko mi pride stara naša hišna povedat, da je prišel gospod Vencelj (okrajni zdravnik, poštena duša, eden izmed prvih mojih znancev v tem času babilonske sužnosti — Bog me ne kaznuj, da tako neumno govorim —) s svojo hčerjo v grad in da je vprašal po meni. Preden torej zapečatim te vrste, menim, da ti moram še to imenitno novost povedati. Omenjeni otec gospod Vencelj kaj radi govore o svoji hčerki, večkrat so mi jo obljubili pripeljati. Radoveden sem, kakšna je, zato grem precej doli. Ko bi bila taka, kakor — — pa zdrav!

Osmo poglavje.

Skupaj midva sva sedela,
nama lep večer je bil.

S. Jenko.

Drugo Kvasovo pismo.

ho, za enkrat si se še zmotil, pre-
dragi moj! Sicer izkazujem vso čast
tvoji modrosti in razumnosti, ali
tako ti vendar nisem rekel brati med
vrstami, kakor vidim iz tvojega od-
govora, da si presodil mene in moje
»pomanjkanje«. Da sem jaz zaljub-
ljen! Da samo zavoljo tega tako enostransko opisujem
svojega tovariša Marijana, ker vidim, da mi je na poti!
Moj Bog! Ne vem, če se norca delaš iz mene in iz
mojih okoliščin, ali pa se je tebi samemu kaj takega
pripetilo, česar v svoji porednosti mene dolžiš.

Premislil sem tvoje besede. Popolnoma se zlagam
s teboj, da se mi zbuja čut, ali bolj prav, potreba v
srcu, ki je poprej nisem imel. Ali če trdiš, da bi bil
tvoj prijatelj drugi del svojega srca tebi vzel in oddal
deklici, kažeš samo, da me premalo poznaš, da pre-
malo zaupaš mojemu razumu in značaju. Toliko bi
me pa vendar moj prijatelj imel poznati, da ne bo
Lovre Kvas nikdar ravnal samo tako, kakor mu bo
srce velelo, ampak da bode vse vedno predlagal ob-
lasti zdravega uma in premisleka. Nikakor ne morem

tajiti, da me srce ne vleče do hčere mojega gospodarja; — da, to se moram izpovedati tebi, predragi moj, — če je bitje na daljnem božjem svetu, za katero bi se vnel z vsem mladostnim ognjem, za katero bi norel in gorel, kakor je kedaj mogel kak človek: bila bi taka deklica, kakor je ta, ki sem jo omenil v zadnjem pismu. Svoj ideal sem si zastavil v nekdanjih in sedanjih sanjarijah precej visoko, čeravno nisem prezrl pri tem, da se od človeka ne sme zahtevati nič božjega. Reči moram, da nisem zapazil ves ta čas, kar sem tukaj, na njej ni najmanjšega madeža; vedno je tista krotka, dobra duša, vesela, resna, domišljiva in razumna.

Ali da bi si upal misliti drugače na njo kakor s spoštovanjem, tega ne smem, kajti svet sodi človeka po tem, kar ima, kar je in kakoršen je.

Ona pa je edina hči premožnega, lahko rečem, bogatega graščaka, imela bo lepo doto, in dasi oče njen ni plemenitaš, ima vendar poznano, spoštovano ime.

In jaz! — Nimam nič, ne veljam nič, nisem nič! Žalibog!

Ali bi ne bilo torej več kot nespametno, ako bi se udal srcu in njegovim nagonom? Ali bi ne bilo naravno, da bi padel, ako bi letal tako visoko?

Vidiš, kako si ti te reči vse premalo premislil, preden si zapisal, da sem »zaljubljen«.

Velikokrat sem že premišljal, velikokrat sem na tihem tožil nad svojo usodo, ki me je tako nizko postavila. Ne da bi bil s tem nezadovoljen, kar mi je Bog dal, nikakor ne, da bi me bilo sram, da sem iz ljudstva; le zavoljo nje mi je bridko, ker mi je nemogoče misliti na njo. Nočem ti prikrivati, da sem imel dostikrat hude boje, preden sem potlačil take misli, in da me skrbi, bom li imel dovolj moči zatirati čut, ki bi nesrečna storil mene in njo, ako prodere. Celu vraža me malo straši. Tukaj je namreč, kakor sem ti menda že omenil, čuden človek, prerokovalec deseti brat. S tem sem se bil sešel na prvem potu v grad in dejal

mi je z nekako vzvišenim glasom, da bom pomnil vse življenje svoje stanovanje in življenje na tem kraju. Čeravno ne dam niti groša na take besede, so mi prišle vendar že dostikrat na misel in morda je oni res videl mojo prihodnjo nesrečo.

Vsak si sam kuje svojo srečo; zato upam, da se bodo vse izkušnje ubile nad mojim značajem, ki ga hočem in moram ukrepiti. Vedno čem paziti, da ne bo imel moj gospodar vzroka, spominjati se me kot nehvaležneža.

Ker po dušeslovnih zakonih vsakdo o tem najrajši govori, s čimer se peča, ti moram tudi jaz kaj povedati iz svojega učiteljevanja. Moj učenec je kaj bistre glave in to me veseli tolikanj bolj, ker tega nisem pričakoval. Spomladi bom že lahko začel po malem z latinščino, ker fantič je bil, preden sem jaz prišel, že precej pridobil od sestre, ki ga ima neznansko rada. Če bodem kaj dalje časa tu ostal, si upam napraviti iz njega pravega mladeniča. Sprva me je bila volja ostati k večjemu dve leti, ali zdaj se pomišljam in pravim, da ostanem tri leta, če bo tako kot zdaj. Ta čas bom prislužil lepe novce in potem se vidiva, ti v zadnjem, jaz v prvem letu. Starejši učenec moj, stric Dolef, pa je postal moj učitelj. Predvčerajšnjim me je bil izvabil, da sem šel z njim v krčmo, kjer so mi kmetje veliko napivali, samo nazadnje sem moral plačati več praznih bokalov. Ali ni mi nič žal ne za denar, ne za čas, ker sem se veliko naučil pri možakarjih.

* * *

Prijatelj, prijatelj, kaj bo iz mene! Včeraj, ko sem ti do tukaj pisal, sem govoril tako, precej potem pa sem se, skoro bi rekel, izneveril svojim mislim in danes, ko zopet jemljem pero v roko, moram govoriti drugače. Res je, predragi moj Nande, kar si trdil; res je, česar sam ne morem ali nisem mogel povedati ne

sebi, ne tebi; vsadil se mi je v srce čut, ki je več kot spoštovanje in prijateljstvo.

In kje je moj razum? Kaj mi veli? Pravi mi, da ne ravnam prav, da nakopavam sebi in njej nesrečo na glavo, da delam krivico svojemu prijatelju Marijanu. Pripoveduje mi um, da je vsaka misel na njo nespartna, da njen oče ne bo nikdar dovolil, da bode nejevoljen in jezen iztiral človeka iz svojega domovja, ki ni ničesar prinesel s seboj razen deset prstov na rokah in staro suknjo na sebi, ki je pri njem v službi — in si upa vendar oči povzdigniti do nje, do njegove hčere.

Kje je tista moja glava, tista moja trdna volja, ki sem mislil, da jo imam? Nikjer je ni, nikdar je nisem imel.

In jaz sem eden tistih ljudi, ki so ga navduševale besede starega pesnika: »Če se svet pogrezne, v razvalinah ostanem mož neustrašen, dosleden svojim prvotnim namenom in načelom! Ne, samo slaba trstika, tenka šibica sem, ki raste v hitrem potoku. Vsak valček, dve združeni mali kapljici jo zazibljeta, vsaka lahka sapica jo zamaje in pošibi. Nestalnost, neznačajnost, to je podedoval vsak Evin sin od svoje matere in tudi jaz nisem ostal brez te dedščine.

Pa stoj! Ni res, kar sem tu izgovoril!

Ni me gánil majhen valček, ni me sapica premaknila! Rajši bom primerjal burne terjatve človeškega srca mogočnim morskim valovom in hrupnemu viharju. Rajši se ti bom opravičeval kakor obtoževal. Nisem še omamljen, ali otrpnila je moč tolikanj, da ne bom kljuboval več dolgo, to vem.

Udati se moram, srce tako hoče, da, udal sem se že!

Pa zakaj ti pripovedujem vse te reči? Naj ti s hladno, mirno krvjo povem najin včerajšnji pogovor in potem boš sodil, zakaj je drugi del tega mojega pisma različen od prvega. Reci na to, kar hočeš, jaz

pravim samo to: Na mojem mestu bi ti ravno tako ravnal. To se ve, marsikdo drug bi se mi posmehoval; zato pa razkladam te reči le tebi, ker ti poznaš mene in jaz tebe.

Včeraj popoldne sem se bil naveličal pisati. Misli sem: Pismo do Nandeta lahko dokončam jutri ali drevi, zdaj pa naj se malo izprehodim na prostem. Ravno je solnce prav gorko sijalo, sneg se je topil po strehah; slišal sem v svojo izbico, kako se je drevje po vrtu veselo otresavalo zimskih bremen, skratka, bil je najlepši zimski dan, kakor si ga moreš misliti le na deželi. Vzamem knjigo, bil je menda Katul, in grem ven.

Konec vrta stoji uljnjak. Dasi čebele zdaj pozimi mirno spe v svojih panjevih, zahajam vendar skoro vsak dan tjakaj sest, na klopico. Ne bom dejal, da me mika na to mesto le solnce, ki ravno tu sem posebno toplo sije vsako popoldne, ne, mari ti resnico povem, tudi zato hodim rad tjakaj brat, ker dostikrat najdem tam Manico, ki se kaj pomeniva ž njo. Pa da si ne boš mislil, Bog vedi kaki so ti pomenki, ti moram povedati, da se nisva še nikdar drugega razgovarjala kot najpametnejše reči, nikdar do — včerajšnjega dne.

Vselej sva imela pogovore, ki sem jaz veliko koristnega pridobil iz njih. Ne vem, če sem ti že povedal ali ne, da je ta deklica izobrazena in razumna bolj kakor vsaka ženska, kar jih poznam. Dostikrat sem se ji čudil, ko je govorila o Šekspirju, slavnem angleškem dramatiku, o italijanskih in nemških pisateljih bolje, kakor bi bil ti govoril. Posebno rada ima Valvazorja, pozna iz njega našo domačo zgodovino skoro do pike, in ker me je dostikrat osramotila s tem, da sem bil v tem gotovo potrebnem znanju tako neveden, sem se bil poprijel še jeseni našega zgodopisca in sem ga do dna pregledal samo njej za ljubo, da sem o njem mogel govoriti. Pesmi našega

Vodnika zna na pamet, in kadar začne katero deklamirati, se mi zdi trikrat lepša, kakor če jo berem.

Usedel sem se bil na klop pred uljnjak. Bil sem nekaj nemiren, sam ne vem prav, zakaj; morda so me ravno besede pekle, ki sem jih bil poprej napisal za tebe. Nič veselja nisem imel do branja; vendar da bi se razmislil, odprem knjigo. Naletel sem na nesrečno mesto v svojem Katulu, zakaj kar sem prvo zagledal, so bile besede:

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

(Črt in ljubav se mi v prsih borita. »Zakaj li?« vprašuješ? Sam ne vem, a ta boj čutim in silno trpim.)

Že teh besedi sem imel takoj zadosti. Zdelo se mi je, da so narejene zame in name. Zaprem knjigo in začnem si — izpraševati vest. Kolikor bolj sem premišljal tisto tvojo opazko v poslednjem pismu, toliko bolj sem uvideval, da si me prav spoznal, da je res, česar si sam nisem bil v svesti, in sklenil sem še enkrat tam pred uljnjakom, da se hočem premagovati, da še tebi ne povem, kaj je pravzaprav v meni, ker zdelo se mi je, da bom laže zatrl vsako ljubezen, ki ni na pravem mestu, ako se nikomur ne odkrijem, ako še sam sebi tajim resnico, ki je hladna pamet ne odobrava.

Dolgo sem menda tako sedel; solnce se je bilo pomaknilo že bliže na zahod in hladneje je bilo postalo.

Mil in prijeten glas me prebudi iz teh sanj, in ko pogledam kvišku, vidim — njo pred seboj.

Vem, da sem bil rdeč kot rak. Na pozdrav nisem mogel odgovoriti besede. Stala je pred menoj; lepša se mi ni zdela še nikdar.

»Zdaj sem vas pa motila v kakih sladkih mislih. Tako ste bili vtopljeni, da sem se hotela tiho odtegniti. Premagala me je samo ženska zvedavost, kaj ima pač tak mlad gospod, ki se mu veselo odpira širni svet, da podpira glavo in resen tu sedi, kakor bi bili po-

mrli vsi dobri ljudje,« je dejala ona in se usedla ne daleč od mene na klopio.

Jaz se posiljeno nasmehnem, odgovoriti nisem vedel ničesar.

»O, na vse zadnje vam še rdečica udarja v lice. Že vidim, da sem vas zalotila, ko ste premišljali kake svoje prijetne skrivnosti. Ali se dado uganiti?«

Njena veselost je bila nalezljiva. Hitro me je minila otožnost, udal sem se v ta pogovor in sem ji rekel: »Pač težko, da bi uganili, kaj mi je ravno rojilo po glavi, a ne bom tajil, da ima tudi nekaj skrivnosti v sebi.«

»No, čedalje bolj sem vedečna. Vidite, kako hitro uganem, kaj vam je! Kar z lica sem vam brala. Morda bi se še dalje prišlo od splošnega do posebnega. Kolikokrat se sme ugibati? Postava je trikrat.«

»Če tudi večkrat rečete, ne boste prišli do pravega.«

»Le stojte! Najprej mi povejte, ali so bili vaši spomini ali vaša premišljevanja, kakor rajši hočete, vesele ali žalostne vrste?«

»Kakor jih obrnemo,« odgovorim jaz — »saj veste, da imajo vse reči po dve strani — eno svetlo in temno, ali . . .«

»Nič, nič! Se mi že odtegujete, pa mi ne uidete zlepa. Pa nič ne de, če tudi nečete naravnost odgovarjati, vse eno vam pridem do živega, le čakajte! — Trikrat je dovoljeno! — Potem pa morate biti tolikanj moški, da se boste udali, kadar pogodim resnico.«

»To vam prav lahko obljubim,« sem dejal v svesti, da same sebe ne bo uganila. Čisto nič mi pa ni bilo dobro pri srcu, čeravno sem se drugekrati lahko smejal taki nagajivosti.

»Začela bom od zgoraj. Prijateljstvo se vam po vaših lastnih besedah, če se prav spominjam, zdi ena najvišjih in najblažjih idej. In ker ste tako srečni, kakor ste že pravili, da imate pravega, dobrega pri-

jatelja, moram najprej misliti, da ste se njega spominjali. Mari ni tako?»

»Samo en del ste uganili. Pač mi je bil tudi prijatelj v mislih, ali poglobitna oseba on ni bil,« rečem jaz.

»Že dobro, kaj pa hočete še več. Precej v prvič en del, v tretje pride morda vse. Zares nemara, da se bom tako prevzela, da bom sama preverjena svojega bistrumja in se bom sama hvalila. Le tiho! Vi, gospod učitelj, ste prav slabo odgovorili, ker ste se na dveh krajih odkrili, prvič da sem en del uganila, in drugič ste rekli, da prijatelj ni glavna oseba. Iz tega poslednjega posnemljem, da ste na osebe mislili, in tako imam zdaj dva držaja, ki se jih lahko poprijemljem.«

»Ne, dovolite, gospodična!« sem dejal, »prvo ni bilo nič napačno. Da ste en del uganili, to sem bil primoran povedati, ker ste me ravno prej zavezali na moško besedo, da se moram udati, kadar zadenete resnico. Drugo je bilo pa že manj preišljeno.«

»To je veliko, če spoznava človek tudi svoje slabosti. Drugekrati bi vam take neprejšljnosti ne odpuštila, ali zdaj imam toliko samopriddnosti, da vas prav rada odvezujem, zato ker je meni na korist,« reče ona.

Ne vem, če sem jo videl že kdaj poprej tako veselo kakor v tem razgovoru.

»Kdo bi si bil mislil, da znate iz vsake besede delati sklepe,« pravim jaz.

»O to je zopet slab poklon in znamenje, da vi mojemu umu malo zaupate. Le tiho, ne dam vam popraviti te pregrehe. — Zdaj velja v drugo. Kakor dober vojvoda grem precej v središče sovražnikovo. Morda ste mislili na kako podobo, ki vam je še ljubeznivjša kot prijatelj, ki mi pa do zdaj še niste ničesar pravili o njej.«

Nande moj! Kje so besede, da bi ti povedal, kako mi je bilo srce, ko je ravno ona to izgovorila! Kako

mi je šla kri v glavo, kako se mi je zgrnilo pred očmi, kako mi je zaspal vsak pomislek tistega razuma, vsled katerega do tedaj sam sebe nisem spoznal!

Dasi mi je zastavila ono vprašanje v šali in s svojim ljubeznivim smehljajem, se mi je zazdelo, da se ji je glasek malo tresel, da se ji je lice malo oživilo, oko se hotelo pobesiti — in prijatelj, to mi je bilo dovolj, kakor blisk me je prešinila misel, da bi mi ona lahko vračala tisti čut, ki sem ga jaz čutil, a zatiral.

Nisem v tem hipu mislil, kaj sem, kaj imam; nisem mislil na njenega očeta niti na svet, ena misel je podrla in zatrla vse druge, in to je bila ona.

Ne morem povedati, kaj sem govoril, kako sem se vedel; le to vem, da me je bila glava popustila, da je srce govorilo namesto nje, da sem jo za roko prijel, da mi jo je pustila, da sem ji povedal več, kakor sem sam vedel do tedaj.

Pa morda si delam še preveč upanja. Odgovorila mi ni namreč še nič. Ni imela časa.

Kakor nagaja usoda človeku od rojstva do groba, tudi meni ni prizanesla, ni mi pustila, da bi bil slišal že včeraj tisto besedo, za katero dam kri in življenje. Prišel je bil tretji človek, ki je storil konec vsemu.

Ne smeš si pa misliti, da je bil ta nepotrebni tretji človek kak razjarjen oče ali srdit tekmeč, bil je hvala Bogu, bolj neškodljiv, dobrohoten človek, preprost berač, moj »deseti brat«, ki ni napravil drugega hudega, kakor da mi je ona roko iz roke izpulila in izginila za uljnjakom. Vselej sem tega človeka rad videl, ali včeraj bi bil to neljubo pričo najrajši vrgel čez deveto goro.

Bojim se sicer ne, da bi me izdal, ali vendar me je nekako pretresnilo, ko me je ta čudni mož domislil tiste noči, ko sva bila prvič vkup in ko mi je pre-rokoval, da bom pomnil grad in grajske ljudi vse življenje. In kako bi mogel pozabiti tega večera, ako

bi tudi drugega nič ne doživel več! Razloži mi, kako je ta človek vedel, kaj me čaka? Od kraja sem mislil, da je nor, večkrat sem se pa že imel priliko prepričati, da je popolnoma pri umu. Zdelo se mi je, da ga to posebno veseli, česar je en del videl, dasiravno ne morem pogoditi, kaj bi tega malharja vodilo, da se tolikanj peča zame. Zakaj že večkrat sem ga zagledal naenkrat na raznih krajih, za seboj ali pred seboj.

Govoriti nisem potlej mogel več ž njo na samem.

Davi pri zajutrkju se ji skoro nisem upal pogledati v obraz, pa kmalu sem se prepričal, da se zna ona vse drugače zakrivati kot jaz. Kakor je ona govor poprijela, živ človek ne bi bil prišel na to misel, da je bilo med nama v poslednjem času kaj posebnega. Kmalu smo govorili kakor vselej.

Vprašal boš morda, kaj zdaj mislim.

Najprej! Storil sem veliko stopinjo, nazaj mi pač ni več mogoče. Izkušal bom toliko čuvati sebe, svoje oči in srce, da bode ostala skrivnost samo moja in njena. Ali učiti se hočem iz vseh moči. Morda mi bosta glava in pridnost, ki sta me spravili že do te stopinje, pomagali tudi tu, da bom čez nekaj let mogel stopiti pred njenega očeta.

Ali Bog ve, če mi ni še poprej kaj drugega namenjenega. Saj se usoda človeku naglo spremeni. Še tako dolgo človek ne ostane tistih misli, kar bi spisal pismo, kakor imaš živo pričo na meni in pričujočem listu. Naenkrat, v enem skoku sem se predrugačil.

Zdrav, prijatelj! Kakor hitro se mi bode pripetilo kaj imenitnega, boš izvedel po drugem pismu. Čeravno boš iz vsega tega presodil, da je za enkrat prevladala moja vroča in nagla kri, vendar vem, da me ne boš grajal, zlasti ker bi nič ne pomagalo, kakor lahko previdiš.

Deveto poglavje.

Bilo ni godu, svatovšnje, semnjá,
da tje ne bili bi vabili ga.

Prešeren.

arsikak ženin, ki je bil zamudil predpust, je klel in podpiral glavo na sredpostno sredo, da tako dolgo trpi štiridesetdanski post; marsikak mlad junak, ki je težko čakal tistega dne, ki mu bode pripeljal izvoljeno nevesto na samotni dom, si je želel v pregrešnem srcu, da bi sveta mati katoliška cerkev ne bila po-

stavila prepovedi: Ne obhajaj ženitovanja ob prepovedanem času.

Tako je tudi naš Obrščan Dražarjev Francelj vse postne dni težko čakal tistega praznjega delavnika, velikega ponedeljka, ki mu bo prinesel dovoljenje, da bi storil, kar je Martinek Spak rad pel:

En krajcar imam,
ga župniku dam,
oznanim mu sam,
da nevesto imam.
Poročil me bo,
zvezal me ž njo.

Ali ravno ta Martinek, ki je te vsakdanje vrste popeval, je izgovoril baje nekdam modro besedo: po-

trpljenje je boljše kot medna hruška, boljše kot vsa mazila in zdravila, kar jih premoreta konjederka in zdravnik Vencelj. Da je pa ta beseda desetega brata res vredna, da jo imenujemo modro, dokazuje gotova resnica, da se je Franceljnovo potrpljenje končalo z ženitovanjem. In povej nam kdo bolj vesel konec dolgih pričakovanj, bojazni in neprilik!

Komaj so bili v cerkvi odpeli »alelujo« v spomin, da je vstal Odrešenik iz groba, se je pela v Obrhku druga aleluja v znamenje, da se mladi Dražar ženi in obhaja svatovščino.

Dražarjeva hiša, ki je doživela to veselje, res ni bila vredna enake časti kakor je svatovanje, zakaj po vsej pravici jo je deseti brat primerjal stari, suhi in grbavi ženici, ki se samo še ob drenovi palici drži pokonci in vendar neče umreti, ampak zavidno gleda na mlajše svojega spola, ki imajo glajše lice in še vse zobe v čeljustih. Ta primera se je nanašala na leseno raztrgano ostenje, črvivo brunovje in streho lesene Dražarjeve hiše. Vešči ljudje so si pravili v Obrhku, da bi bila Franceljnova mati, stara togotna Dražarka, ki je med lanskimi pasjimi dnevi zapustila Obrhek in šla gledat Boga od obličja do obličja, kaj lahko popravila svojo domačijo, zlasti ker so bile dražarske njive najboljše v obrškem polju, ko ne bi bila ženica imela priskutne navade, potrositi vsak belič za žganje in bel kruhek. Znano jim je bilo, da se je bila rajnica te malo ženske navade navzela od svojega pokojnega moža, ki se je bil s to božjo pijačo seznanil v mladih letih pri brambovskih vojaki ob francoskem času. Obsrke sosedo, ki so bile tako ljubeznive, da so jo včasih obirale in črez zobe vlekli, bi ji bile še dale odvezo za to slabost; ali to, da dela dolgove in ne misli, kaj bo pustila sinu Franceljnu, to je bilo v njih očeh najhujši greh. Nobena izmed njih ni hotela zasolziti očesa, ko so lani pokopavali sosedo. Brž potlej se je slišalo, da bo poglavitni upnik, Miha izpod Gaja,

prodal Dražarijo, ker mu Francelj, novi gospodar, ni mogel plačati, kar je imel Miha terjati. Potlej se je pa dejalo, da je dolg plačan, pismo je bilo narejeno, Francelj s Krivčevo hčerjo oklican in zdaj je bilo pivovanje! Napravljen smo imeli cel kolač kvant, kako so Obrščanke ugibale, kje je dobil mladi sosed denar, ali ker so manj imenitne, nočemo ž njimi dolgočasiti častitih bralcev. Poglejmo rajši v hišo, dasi je razkopana, lesena in stara, saj tako dolgo ne bo padla na kup, da mi vun pridemo.

Zbrana je bila v hiši lepa družčina ljudi! Če rečem, da so jim godci godli, se razume že samo po sebi, da so bili vsi vesele in židane volje, zakaj godci in mala nebesa — to sta pravemu Slovencu dva pojma, ki ju ne more vselej naravnost ločiti.

Ženin in nevesta, vsa v veselju, sta sedela za mizo, upehana od plesa. Krivec in Krivčevka sta bila tako dobre volje, da že od svoje svatovščine semkaj ne tako. Zlasti je bila mati, dasiravno sicer skopa, na današnji dan vsa izpremenjena. Dostikrat je vstala izza mize, jemala razne potvice in mesene jedi iz skled in jih nosila tjakaj k peči, kjer je na ostanke prežala vsa nada prihodnjega Obrhka, otroci obojega spola ubožnih in premožnih Obrščanov. Med to krdeljo je sedel tudi naš prijatelj Krjavelj in se mastil s kostmi, ki so mu od vseh strani na obiranje letele od mize.

Cvet vsega društva pa so bili poglavni naši znanci: Kvas, deseti brat in Dolef, dasi so se različno vedli. Kvas je tiho sedel na oglu in opazoval ljudi in navade. Kmetje, posebno starešina Matevžek, ki je sedel v kotu in razdril nekatero neumno in smešno, so si imeli in šteli za veliko čast, da je svatovščina imela gosposkega gosta. Zato so pa pokladali najtolstejše in najlepše grižljaje predenj.

Deseti brat ni hotel sedeti med gosti. V svoji navadni obleki je stal sredi hiše, zdaj pa zdaj se glasno zagrohotal, in kadar so godci kako novo ubrali,

je vzdigoval nerodno bose noge, jih metal visoko od sebe in s peto bil ob tla, kakor bi hotel plesati.

O Dolfu je malo drugega povedati, kakor da je imel kupico vedno med prsti.

»Naj Krjavelj pije! Povedal nam bode, ali je res hudič na svetu,« pravi starejšina Matevžek.

»O res, to pa to, saj sem ga jaz presekal, na dva kosa sem ga presekal!« zavpije Krjavelj vesel, použije slastno dar iz kozarca in hoče brž praviti svojo povest.

»O svoji ženi naj pove, zdaj smo na ženitovanju!« zavpije deseti brat.

»Kaj je bil kdaj oženjen Krjavelj?« vpraša Krivec.

»O, bil, bil!« odgovori Krjavelj, »sveti Kozmes mi jo je bil dal, Bog mu daj dobro, vsi sveti so mi jo pa vzeli, mojo Urško, Bog jim te grehe odpusti, jaz jim jih ne bom nikoli pozabil, kaj menite!«

In nakremži se Krjavelj in se namrda, nabere lice v čudovite gubance, razvleče usta na široko, stisne oči in si jih začne brisati s pestjo ter zatuli čudovit jok, da so se nekateri smejali, nekaterim pa se je začel smiliti.

»Nič ne jokaj, brate!« ga tolaži deseti brat, »tvoja Urška ni bila vredna latvice kislega mleka. Zakaj bi tulil in solze pocejal za njo.«

»Kaj lažeš!« se srdi Krjavelj.

»Povej rajši, kako sta se seznanila in koliko časa sta bila vkup,« pravi Krivec.

»Kako se bova seznanila!« odgovori Krjavelj. »Jaz sem dejal: ti, ona je dejala: ti, pa je bilo vse. Jaz sem za pečjo ležal, pri Bučarju je bilo, pa trebuh me je bolel.«

»Zakaj ga nisi ozdravil tako kakor kozo?« vpraša deseti brat.

»Zato ker se nisem domislil. Trebuh me je bolel; kar pride Bučar in mi pove, da je Hrvatom, ki so prašiče gnali čez hosto, ena takih živali v travo polehla.«

»Poginila!«

»Kaj lažeš! Ni bila poginila, samo hoditi ni mogla več. Jaz nisem imel kaj jesti, pozabim trebuh in grem živinčeta iskat. Tam pri cesti je bilo iztegnjeno. Jaz poprimem za prednje noge — takole — potegnem vso žival čez hrbet, eno nogo čez eno, drugo čez drugo ramo, zadnje so mi pa doli pod hrbtiščem opletale po mojih nogah in rilec je čez mojo glavo naprej molil, takole! Težko sem nosil, grozno so me slabosti obhajale, pa mrak se je delal in trebuh me je boled. Tačas sem Boga klical na pomaganje, ali nič ni izdalo. Kar mi je na um prišlo: »Ti, Krjavelj, danes je sveti Kozmek in sveti Domen, to sta bila dva konjederčina brata, ljudi sta zdravila in dobra dela doprinašala; prosi ju, onadva ti bosta pomagala, da boš imel manj težav s prašičem. In ko sem roke povzdignil, sem izpustil po nevedoma obe gnjati, prase mi je izmuznilo po hrbtu na tla, rilec mi je še klobuk posnel. In potlej sem prosil svetega Kozmeka, naj mi pride na rame pomagat ali naj pa vsaj živo dušo pošlje, ker sam nisem mogel praseta spraviti zopet na ramo, kakor je bilo prej.«

»Ali te je uslišal sveti Kozmek?« vprašajo oni.

»Kaj pak, da me je,« odgovori Krjavelj. »Komaj sem dejal jezik za zobe od molitve, sem že zagledal žensko, ki je prišla mimo.«

»Stara beračica je bila!« reče Martinek.

»Kdo pravi! Kako bo stara, saj še šestdeset let ni živela do tačas! Kako bo beračica, kaj me je vbo-gajme prosila, kali? — Jaz pravim: »Ti, ženska, Bog te je ustvaril, Bog te je dal, pomagaj mi na ramo!« In brž je poprijela prašiča za eno bederce in mi je pomagala vleči na ramo. Jaz pa sem brž dejal: »To je dobra ženska, to bi ti vzela.« To sem ji naravnost povedal iz oči v oči. Ona pa ni dejala nobene slabe besedice, samo z brado je pokimala in do dobrega sva se zmenila, da je njej Urška ime, da se meni

Krjavelj pravi, da ona ni nikjer doma, da imam jaz hišo, in vse je bilo pri kraju. Za doto je nisem vprašal, pa sem vendar videl, da ima vrečo in nekaj v njej, Bog ve, kaj je bilo.«

»Oves!« pravi Martinek.

»I, kaj še! Jaz trdim in mislim, da je bilo kaj boljšega tam notri. Pa naj bo že, kar hoče, jaz bi jo bil rad imel, kakor še nihče ni človeka rad imel, ko bi gosposka, duhovska in deželjska, ne bila samo zato na svetu, da ljudem nagaja in sitnosti dela. »Urška, kar z menoj pojdi, mrak je žel!« tako sem ji dejal in šla je z menoj v mojo hišo. Postlal sem zanjo posteljo v hiši, sam sem pa v vežeh ležal. Šest tednov je bila pri meni, to je od svetega Kozmeka do vseh svetih. Dvakrat sem bil pri župniku in sem lepo prosil, delal obete in obljube, ali vse zastonj; ne smeš se ženiti, so mi dejali in vse so čvekali, da sem nor, da nimam nič in Bog znaj, kaj še. Kar so ta gospod govorili, je dejal tudi oni gori na Slemenicah. Molil sem na vseh svetih zjutraj pri prvi maši tri očenaše in dve veri na čast vsem svetnikom in svetnicam, prosil sem vse duše v vicah, da bi omečile župniku srce in vdihnile gospodu malo premisleka, da bi dovolil, česar ga bom šel v tretje prosit. Res, po maši pravim: »Sveti križ božji, da bi se vse dobro izteklo!« Ko sem se vstopil tja pred moža, sem začel moledovati in prositi, kakor ne bom sv. Petra na poslednji dan nebes prosil.«

»Ali te niso uslišali?« vpraša Krivec.

»O pač!« pravi Krjavelj. »Naveličal se me je sveti mož poslušati in mi je nazadnje rekel: »Če ti gospod v gradu in soseska dovoli in če imaš ženo s čim preživiti, naredi, kar hočeš, pa kesal se boš.« — In jaz sem vesel šel domov. Doma pa je bilo zaprto, Urške ni bilo nikjer. Reva je bila pobegnila, nikoli več je nisem videl.«

»Ali se ti kaj toži za njo?«

Krjavelj se spusti v jok in pripoveduje: »O pač se mi je tožilo. Že leto in zopet leto je minilo, Urška je bila že najbrž umrla in jaz sem še včasi mislil, kako lepo bi bilo, ko bi mi je ne bili vsi sveti vzeli. Tisto jesen sem bil dosti pridelal, lahko bi se bil ženil. Krompirja sem imel poludevet naramnih košev, korenje mi je bilo dobro obrodilo, vsaka luknja ga je bila polna. Kaj menite, kadar so vrata zaškripala, vselej sem mislil: »Zdajle pa moja rajna Urška gre.«

Komaj je Krjavelj izgovoril in otrnil debelo solzo, ko res vrata zaškripljejo, ali namestu rajne Urške je prišel v hišo le Marijan. Vsi so veselo pozdravili gosta, samo desetemu bratu je lice zatemnelo; usedel se je tja h godcem, ugozdil koščeno brado med palec in prste ter tako naslonjen tiho ždel sam zase, na nobeno vprašanje nič odgovoril in nikamor pogledal.

Tudi Lovreta je malo rdečica oblila, ko je Marijan, ogovorivši skoro vsakega svata posebej in vsakemu napivši, prisedel zraven njega in dejal: »Kaj ste tudi vi prišli?«

»Ravno skozi vas sem šel in zvabili so me v hišo,« odgovori Kvas. »Dobro je, če je človek včasi vesel med dobrimi ljudmi in si malo ogleda priproste stare navade.«

»To ste prav govorili; posebno za vas je dobro, da ste včasi veseli, saj tako vedno čepite doma; nikjer vas ni videti! Nikar mi ne zamerite, tako se mi zdi, kakor bi se me hoteli malo ogibati. Poprej v prvih časih, ko ste došli na Slemenice, ste prišli včasi k meni, šla sva na lov ali kam drugam, da je čas minil. Jaz sem vas bil prav vesel, ker sem imel vsaj enega pajdaša. Ali zdaj se mi že dober čas dozdeva, da ste se jako izpremenili; kar ogibljete se me.«

»Nikar me napačno ne sodite, prijatelj!« pravi Lovre in malo izpremeni barvo, ker je bil primoran ugovarjati temu, kar je vedel, da je resnica. »Saj veste, da nimam nikakega razloga, da bi se vam odtezal.

Jaz sem čuden človek, nisem za družbo, vem, da sem vas že dostikrat dolgočasil s svojo tovarišijo. Morate mi tedaj odpustiti, če nisem tak, kakoršen bi moral biti in kakoršni so drugi ljudje. Vsak človek, pravijo, ima svoje slabosti in jaz jih imam največ. Sam čutim, da bi se moral vesti dostikrat drugače in drugače ravnati, pa ne morem.«

»Bežite, to so neumnosti! Bodite kakor je drugi svet. In če vas nisem kdaj razžalil ali če vam nisem ničesar storil, nikar se mi ne skrivajte, kadar pridem na Slemenice; zares se mi včasih tako zdi, kakor da bi vas ne bilo v soseščini. Če pridem k vam, vas ni; če Manico vprašam, kje ste, mi ne ve povedati, ali pa mi neče povedati, kakor bi ji bili prepovedali. Dostikrat sem se že namenil, da vas bom zato izpovedal, in ravno prav je, da sem vas dobil.«

»Prav storite, da me oštejete!«

»To zopet ni nič! Vi morate obljubiti, da se boste poboljšali in da boste prišli precej jutri zjutraj k meni, in potem jo bova udarila kam v hosto ali pa kam drugam, kjer bova vesela.«

»Prišel bom, ali povedati vam moram, da to pri meni ni tako lahko mogoče kakor pri vas. Jaz imam svoje dolžnosti, vi ste sam svoj gospodar. Jaz moram učiti sam sebe in druge, če hočem kdaj kaj veljati na svetu in če hočem to zaslužiti, kar sem zdaj.«

»Kdo bo zmerom ril po tistih bukvah in dolgčas prodajal! To je le za včasih, če že mora biti. Kar se pa fanta tiče, ki ga morate poučevati, vem, da vam ne bo gospod Benjamin nič rekel, če ga včasih pustite in greste pol dne ali pa cel dan z menoj z doma. Bom že jaz govoril ž njim.«

»To se ne bi spodobilo.«

»Spodobilo! Saj vas vendar nima nihče navezane! Ljudje tudi niso tako spotikljivi na Slemenicah, da bi se človek brž zaletel, če ga ni pol urice doma. Zato pridite jutri k meni precej zjutraj, ali pa vas

pridem iskat. Samo da se mi ne skrijete, sicer bom res mislil, da sem vam kaj naredil, ali da me ne morete videti, kar bi mi bilo pa prav žal. — Čakajte, se bova že še zmenila, zdaj grem enkrat z nevesto plesat.«

Ravno so bili godci eno ubrali in Marijan je pustil svojega soseda, da bi se uvrstil med stare in mlade kmečke plesalce.

Kvasa je ta pogovor z neskrbnim mladeničem čudno ganil. Ni mogel dalje tu ostati, vleklo ga je vun na samoto, imel je veliko preišljevat, česar tukaj med veselimi ljudmi ni mogel.

Vstal je izza ogla in razmišljen šel proti vratom, pozabivši celo zahvaliti se priljudnim ljudem za pogostitev. Med vrati ga je zagledal Marijan, hitro pustil svojo plesalko in čude se vprašal: »Kaj že greste? Zakaj ne počakate, da bi šla vkup?«

»Imam še delo danes popoldne,« odgovori Kvas, ne da bi pomislil, da v tem izgovarja laž. »Saj vas jutri zjutraj obiščem.«

»Le gotovo!« kliče Marijan za njim.

Počasi je korakal Lovre od vasi po obrobju proti Slemenicam.

Veliko je izvedel iz zadnjega pogovora z Marijanom, kar ga je zbolelo v srce. Izprevidel je, da ima ta mladenič blažjo dušo, nego jo je kdaj pričakoval pri tako vsakdanjem človeku, kakor se mu je Marijan sprva videl. Res je bilo, da se ga je on sam ogibal, ker mu vest ni dala po prijateljsko, in kakor si je on mislil — po hinavsko bratiti se s tistim, kateremu je vzel najlepšo reč, ljubezen.

Da je Marijan ljubil Manico, to je bil iz vsega za gotovo izvedel. Dasiravno namreč ni Marijan deklici sami nikdar nič o tem govoril, se je obnašal vendar proti njej tako, kakor bi se vse samo ob sebi razumelo. Ker je živel vedno samo med priprostim ljudstvom, se je bil navzel menda tiste narave med

našimi ljudmi, da se zatira vsako razkazovanje in očitovanje globljega notranjega čuta. Zastran svoje prihodnje neveste se je rajše zmenil z njenim očetom kakor ž njo samo tudi zato, ker je čutil, da ga deklica daleč preseza, kar se tiče duha in dušnih zmožnosti.

Da pa jo je ljubil bolj goreče, kakor bi bil človek sodil iz njegove vnanjosti in iz vedenja proti njej, se je razvidelo iz tega, da skoro ni minil dan, da ga ne bi bilo na Slemenice.

Manica je Lovretu sicer naravnost povedala, da bi ji ne bilo nikoli mogoče zaročiti se z Marijanom, tudi ko ne bi bila njega nikdar poznala, vendar se Lovre ni mogel nikoli popolnoma utolažiti. Vselej, kadar je prišel mladenič v grad, se mu je umaknil s poti, nekaj zavoljo tega, da ga ne bi videl, nekaj, da se ne bi izdal.

Da mu je poslednje dobro šlo izpod rok, je izprevidel danes. Neskrbni Marijan je povsod drugod iskal vzrokov, zakaj se mu novi prijatelj odteza; le prava reč mu ni prišla na misel. Smilil se mu je ta prijatelj, očital si je veliko, ali pomagati si ni mogel.

Po vsem soditi je bilo očitno, da Maničin oče dobro ve za Marijanovo nagnjenje do svoje hčere in da ga je volja, dovoliti kdaj zakonsko zvezo z dedičem premožnega soseda, morda tolikanj rajši, ker si je mož želel, da pride lepo posestvo Polesek, ki je bilo nekdanj zedinjeno s Slemenicami, zopet v prvo rodovino nazaj, čeravno samo po ženskem rodu. Še več: Manica je skoro za gotovo vedela, da sta njen oče in mladi Poleščan že govorila o tej reči, ali nikdar ni imela prilike, da bi odkrito povedala svojo misel. Oče ji ni o tem govoril, bodisi, ker je mislil, da še ni čas za to, ali pa ker je menil, da se ume vse to vsled znanja med mladima človekoma od otročjih let že samo po sebi; vedel pa se je Marijan proti svoji nevesti bolj kakor star prijatelj ali skrben brat, kakor pa kot ljubeč ženin. Kar se je v njegovih govorih nanašalo na take

razmere, ni bilo nikoli toliko jasno, da bi se bilo delci spodobilo naravnost odgovoriti; to bi bila, posebno odkar se je seznanila z Lovretom, gotovo storila.

Lovre je predobro poznal Manico in njen značaj, da bi se bal zanjo; ali vendar je imel nekatero uro, da so ga obhajale otožne misli, misli, ki so kakor nezgodne oblačice zdaj pa zdaj zaslanjale jasno, lepo solnce njegove sreče. Saj ni imel ničesar drugega zase kakor ljubezen; vse drugo je bilo proti njemu. Koli-kokrat bode še solnce izhajalo in zahajalo, preden bo mogel odkrito povedati, kar bi se zdelo zdaj ne samo predrzno, temveč marsikomu še smešno, da je oči obrnil previsoko, da je sam sebe pozabil.

Marijan je bil, to je izprevidel Lovre, pri vseh svojih slabostih vendar dobra duša. Poprijel se je bil Lovreta precej od kraja in se kazal vseskozi gorkejšega prijatelja do njega, kakor se je mogel kazati Lovre do Marijana. Da je zdaj izpodrinil tega človeka, da je on kriv vseh bolečin in vse nesreče, ki jo bode ubogi mladenič občutil, kadar izve, da se njegovo tiho upanje ne bo izpolnilo, ker je drugi stopil na njegovo mesto, vse to se je Lovretu zdelo kakor greh.

Našel je sicer v takem preudarjanju veliko raz-logov, s katerimi se je zagovarjal sam pred svojo vestjo; ali popolnoma srečen in miren ni mogel biti. Menil je, da dela Marijanu vendarle veliko krivico, in to je bil tudi eden poglobitnih vzrokov, zakaj se ga je ogibal.

Deseto poglavje.

Bodo te ljudje srečevali,
pa te bodo popraševali:
Kod si hodil, kje si bil?
Kje si čevljičke rosil?

Narodna pesem.

ovre je prišel med takim premišljevanjem blizu gradu. Namesto naravnost domov, ubere stransko pot navkreber čez senožet proti zarastlemu hribu, na katerem so stali škrbasti ostanki stare razvaline. Vedel je tam za klopico pod starim orehom sredi brinja, od koder je bil lep razgled daleč po vzhodno-severni strani čez polje in loge tjakaj do daljnega porobja sneženih gora. Tam pod orehom je bil njegov najljubši sedež, tam se je učil v lepih pomladanskih dnevih, tam je dostikrat sedeval ž njo v pogovoru, tam je nekatero uro — mislil, veliko mislil.

Po senožeti je že jela trava poganjati in zeleneti, trobentice in zvončki so v obleki nedolžnosti tuintam rili iz mehkih tal; tam v zabrežju, v osoju, je ležal še zadnji sneg pol komolca na debelo. »Ve lepe slike upa polne, vesele in neskrbne srečne mladosti,« je mislil Kvas, »v vsej Stvarnikovi krasoti ste razcvele, ali slana ene noči vas lahko oveneli ter vam pogoltno lepoto in življenje ob enem. Tako je tudi z menoj!«

Ko pride vrh hriba in zavije okoli prvega grmičja, zagleda svoj oreh in svojo klopico in na klopici —

noga mu nehote zastane, prijeten čut mu izpreleti vse ude, oko se razbistri in lice zardi od veselja — na klopici vidi Manico sedeti s knjižico v rokah.

Tiho po prstih se ji približa od zadaj in na lahko položi roko na njeno ramo. Deklica se zgane in ljubo oko se sreča z očesom.

»Ti porednež, ali ne moreš drugače priti? Ali me moraš tako ustrašiti?« ga je kregala deklica, pa mehki ljubeznivi glas in smehljaj je pričal, da so te besede vse prej kakor nevolja.

»Samo zato sem te ustrašil, da bi bila malo huda, ker vem, da ti to prav dobro pristaja,« odgovori Lovre, se usede zraven nje in jo prime za roko.

»Čudna navada je to, tako izkazovati ljubezen! — Zdaj mi pa najprvo povej, kje si bil, potlej te bom šele dalje karala. — Stoj, poprej še poglej, kje je Balček, z menoj je gori prišel in leta doli po rebri.«

Lovre pogleda za dečkom in vidi, da sedi daleč doli v dolini in nekaj veže. Usede se zopet k njej in pravi: »V vasi sem bil na ženitovanju. Zdaj pa povej, kar ti je na srcu; oštevaj me, kolikor hočeš, zakaj če me kregaš, imam te najrajši, menda zato, ker vidim, da me ne znaš in ne moreš.«

»Če je pa tako, ti prizanesem, dasiravno nisem bila nič kaj vesela, ker te nisem dobila tukaj, kjer si sicer vedno, kadar te ni doma. Prizanašam ti to malomarnost tolikanj —«

»Nikar me ne žali, Manica —« prosi Lovre.

»Daj mi besedo izgovoriti! Pravim, tolikanj rajši, ker vem, da si bil tačas med srečnimi ljudmi — srečen in vesel.«

»Ne, nisem bil in zato sem šel sem. Tukaj sem šele srečen, ko tebe vidim.«

»To tako bije na useša kakor kak poklon.«

»Pusti šalo, pusti! Pomeniva se kaj resnega. — Z Marijanom sem govoril. Vprašal me je, zakaj se ga tako ogibljem in —«

»To te tudi jaz vprašam, dasiravno vem, kaj mi boš odgovoril. Sicer pa sva se že o tej reči menda zadosti menila, zato nikar ne govoriva o njem. Imam te za prepametnega, da bi si zavoljo njega belil glavo. Kar sem ti že dostikrat pravila, to ti potrjujem še zdaj, naj ti bo dovolj. Mislim, da si me dovolj spoznal — ali vsaj želim, da bi me bil — da mi priznavaš toliko trdne volje, kolikor mi je bo v najinih razmerah potreba.«

»Da, predraga Manica, spoznal sem te, vem, da tvojega srca še vreden nisem,« — reče Lovre in živeje stisne njeno roko.

»V lastni pravdi človek ni pravičen sodnik. Zato le meni prepusti razsodbo, ali si vreden ali nisi. Kaj meniš, da jaz sebe in svoje srce tako malo cenim, da bi je bila dala človeku, ki ga ne bi bil vreden? Tebi sem ga dala. Želela bi ti boljše deklice, kakor sem jaz, ravno ker vem, da jo zaslužiš.«

»Druge bi mi želela? Za tako željo ti pač ne bom hvaležen. Če je še kje blažje bitje od tebe, bi bilo zame preblago, ne mogel bi ga razumeti in ravno zato ne ljubiti. Če mi hočeš dobro, želi mi samo sebe, druge ne maram, tudi ne, ako bi mi jo ti izbrala in zatrdila, da je boljša kot ti.«

»Ne, do take idealne ljubezni se ne morem povzdigniti,« reče smehljaje se Manica. »Ne vem, ali si me napak razumel, ali sem jaz napačno govorila; hotela sem samo reči, da si želim boljših lastnosti, da bi te bila še bolj vredna.«

»Ali kaj, če te ravno jaz storim nesrečno, če —«

»Tega ne smeš!« mu seže smejaje se Manica v besedo. — »Kaj ti na misel hodi! In še ne bojiš se kaj takega povedati naravnost iz oči v oči! Še dve taki, pa bi se bilo bati, da izgubim vero nate.«

»Nikar me ne razumevaj ravno narobe, ali mi vsaj prizanašaj s svojo nagajivostjo dotlej, da izgovorim. Jaz sem dejal: Kako se me boš potlej spomi-

njala, kadar boš morda videla, da sem jaz kriv tvoje nesreče, kadar ti morda jaz ne bom mogel pomagati in sama ne; kadar ti bodo stariši očitali, da si se tako izpozabila in si govorila s človekom, ki —«

»Bodi dovolj tega tvojega črnogledega naštevanja. Odgovarjam ti le to, da jaz ne bom nikdar nesrečna. Tudi če bi se res zgodilo, da bi oče ne dovolili, tudi če tebe ne bom imela, ne bom nesrečna — razumej me prav — zakaj spomin na tebe mi bo potem tako drag, kakor si mi ti zdaj. Stariši moji mi res lahko kaj dovolijo ali ne dovolijo, siliti me pa ne morejo v nobeno reč in me ne bodo. Sicer pa ti mojega očeta še malo poznaš, če si vedno domišljaš najhujše reči o njem. Jaz mislim, da bi boljšega očeta ne mogla imeti. Gotovo ne želi on meni in tebi drugega kot srečo in zato se ne bo nikdar ustavljal mojim prošnjam. To se ve, da zdaj mora najino znanje ostati skrivnost, oče in mati bi ne sodili prav, ker mene in tebe premalo poznajo. Pa kadar čez majhno let prideš zopet na Slemenice in te bomo klicali že za doktorja Kvasa, potlej smeš brez skrbi stopiti pred svet, najprej pa pred mojega očeta, ki je premoder mož, da bi človeka sodil le po premoženju in ne po poštenju in pravi notranji ceni.«

»Jaz bi te ukoval v zvezde in poslušal do zadnjega dne. Tako me tolaži tvoja beseda, da se bom res za vselej skesal in te nikdar ne prosil za zamero, da sem ti razodel svoje srce. Govori mi še dalje, jaz bi te najrajše poslušal.«

»Le čakaj, saj nisem še pri kraju. Če me res rad poslušаш, preljubi Lovre, naj se te pa tudi moja beseda toliko prime, da se boš ravnal po njej. Že večkrat sem te opominjala očitno in skrivaj, da ne bodi tako otožen.«

»To je v moji naravi.«

»Že dobro. Jaz sem tudi take narave. Ali tebe sem le svarila, da ne imej vedno takih otožnih in

črnogledih misli o najini prihodnjosti. Čemu to? Samo zadovoljnost kale človeku, ne pomagajo mu pa nič. Da se nisi poboljšal, priča to, da si otodi zopet začel govoriti o tem. Glej, danes je vesel dan, vse je vedro in svetlo, razvedri se še ti! Za jutri in za pozneje bo že Bog skrbel. Jaz zaupam vanj in ti moraš tudi. Ljudje so samo po podobi božji ustvarjeni in vendar so nekateri dobrega srca; kako dober mora biti šele Bog! Torej dobrih ljudi ne bo zapustil. Jaz molim vsak dan za tvojo srečo in nikdar me ne obhajajo take misli, ki tebe trpinčijo vun in vun.«

»Moraš mi oprostiti, kar se ne da poboljšati.«

»Da bi se res ne dalo poboljšati? Šekspir sicer nekje pravi, da sta zaljubljenost in modrost dve sestri, ki se zlasti pri moških nikdar ne ujemata, temveč sta v vednem razprtju: kjer je ena, druge ni. Ali čeravno vem, da je ta mož poznal svet in človeka, vendar nimam take vere nanj, da bi menila: vse, kar je on dejal, je brez izjeme gola resnica. Človek ima srce, ima pa tudi um.«

»Ko bi bila ti na mojem mestu, ljuba moja, bi trdila, da je mož resnico govoril skozi in skozi. Spoznala bi, da se mora um le predostikrat udati srcu in da želi človek takih reči, ki jih smatra um za nemogoče.«

»Ako tako govoriš, nisi vreden drugega, kakor da bi te malo ozmerjala. Jaz pa pravim, da blago srce v svojih željah manjkrat zgreši pravo pot kakor bister razum. To tudi menda ni posebno prida, če človek vedno misli in misli. Če razum zaide predaleč in najde napačne poti, pripravi človeka ob vsako vero. Ne veruje ne na Boga ne sam na sebe, niti na to, da so še dobri ljudje na svetu. In da ti naravnost povem, za tebe sem se tudi bala, da ne bi tako zašel.«

»Prav vesel sem, da praviš: sem se bala, zakaj to dokazuje, da se zdaj več ne bojiš. Pa tudi prav govoriš. Ti si moj angel varuh. Kadar jaz ne bom

molil, boš pa ti zame, in ako bi že vsemu svetu ne zaupal, ako bi mislil, da so sami sleparji, tatovi, lažnivci, da drug drugega pehari, kar je ljudi na svetu: nate bom imel zmerom vero.«

»Premalo mi obetaš. Pa ne govoriva več o tem. Nekaj drugega bi ti rada povedala. Ali je bil doli v vasi Martinek, deseti brat?«

»To se ve, da je bil! Zakaj pa to vprašuješ?«

»Jaz sama ne vem. Nekaj čuden se mi ta človek zdi in menda ni to, kar se vidi na oči. Videla sem ga že, ko je bral; vem, da razume tudi nemški, vem, da hodi v Polesek in da se nekaj skrivnostno obnaša, kadar meni, da ga nihče ne vidi. Vse to pa on taji. Videla sem že, da se veliko briga za te. To mi pa, da ti po pravici povem, ni nič po volji, dasi ga imam sama rada, kadar pride v grad. Povem ti tedaj, da se ga ogiblji.«

»Sama svojim načelom nisi zvesta. Veliš mi tu nekaj, kar ni vredno, da bi človek jemal v misel. Mari mi je berač! On je edini, ki ve, za kar bi midva sama imela vedeti, za najino ljubezen, predraga moja! Ne smem se mu tedaj zameriti, če nečem, da bi me izdal in bi te potem morda nikdar ne imel prilike tako gledati in poslušati kot zdaj. Samo enega človeka se mi je bati, in ta je Marijan!«

»Pozabil si že, kaj sva prej govorila!«

Zdajci prileti glasno kliče preko rebri Balček. Lovretov učenec prestriže zaljubljenca pogovor. Z eno roko se obesi za komolec svojega učitelja, z drugo se prime sestre in vsi trije gredo s hribca doli proti domu.

Komaj odidejo izza grmovja, stopi Marijan na plano in se usede tjakaj na klop. Bil je žalosten, to se mu je bralo na licu. Šibovec, ki ga je bil odrezal menda kje v meji za kratek čas, mu pade iz rok; glavo podpre z dlanjo na kolena in zjoka se na glas. Ko bi ga Lovre tu videl, kako je solza za solzo ka-

pala z mladega, sicer zmerom veselega in jasnega lica, bi bil spoznal mladeniča še od druge strani.

»Njega tedaj ljubi, ne menel!« tako je vzdihnil in še bolj so ga zalile solze.

»Zdaj šele sem uganil zastavico! Kje sem imel oči! Ali ne bi bil tega lahko videl že, kar je ta pri-tepenec tukaj? Stoj, še ni izgubljeno! Jaz mu bom povedal, kaj in kdo je, in pokazal pot. O, Manica, ko bi ti vedela!«

Nekaj zašumi, Marijan se ozre, deseti brat stoji za njim z nekim porednim nasmehom.

»Kaj gledaš nazaj s solznimi očmi, starega lisjaka sin, kakor svetega Roka pesek?« zavpije Martinek.

»Spravi se, ali ti posvetim!«

»O kaj še! Sam pojdem od tukaj! Bojim se te pa ne, še tisto uro se te ne bom bal, ko mi bo duhoven prinesel smrtno popotnico. Poskusi se me s tistim šibovcem zdajle samo dotakniti, in tako gotovo, kakor te ne bom nikdar na posodbo prosil, dobiš pri tej priči pol grunta pod ježo namesto svojega sedanjega bogastva. — Pa kaj se to menim! Le povedati sem hotel, kako slabo pristoji takemu močnemu mlademu možu, če se po babje in otročje joka zato, če se mu babnica skuja. Ne boš je imel te Manice, jokaj ali ne jokaj! Tvoja ne bode, ko bi bil tako bogat, da bi kupil nebeško kraljestvo, tako lep kot breskov cvet in tako prebrisan, da bi vedel, koliko je vernih duš v vicah, vseh tistih, kar jih na pratiki gole glave naprej tišči. He, he, he!«

»Povedal sem ti že, da te težko vidim in da mi je najljubše, če se pobereš od mene. Klical te nisem!«

»No, no, to je že drugo govorjenje. Vidiš, vidiš, ti očetov sin! Če človek hodi po svetu in posluša nas pametne ljudi, se nauči počasi govoriti in še marsikako drobnjav. Vso svojo jezico boš skrnil, kakor gad noge skriva in taji. Tvojo izvoljenko bo drugi dobil in ti se boš ustil in boš sam ostal doma kot

berač na žegnanju. Ali vse te bo minilo kot starega konja dirjanje.«

Marijan vstane in odhaja. Deseti brat se zagrohota in stopa nekaj stopinj za njim.

»Hoj, kam?« vpije za njim. »Deseti brat zine kako modro in resnično. On ti bo pravil lepe in prave, ti pa nastavljaljaj in pobiraj. Ribničan je za pečjo sedel in poželjivo gledal na mizo v skledo. »Majhno je manjkalo, da mi niso rekli jest,« je dejal, a bil je vendar lačen. Majhno je manjkalo, da te ni marala, pa je vendar ne boš imel; vse je manjkalo! Vidiš, kaj zna deseti brat, ki te ima tako rad kot trn v peti!«

Marijan je bil že daleč v dolini. Lahko bi bil še slišal veselo smejanje Martinkovo, ko ne bi bil imel drugih misli. Deseti brat je dolgo stal gori na robu hribca. Ko se pa stori mrak, popravi svoje prevezane čevlje na ramo in gre na levo stran, se izgubi v grmovju in zapoje robato pesem, da se razlega daleč po dolini.

Enajsto poglavje.

Jaz mislil sem, da nam bo zet
naš sosed, ki je lep in vrl.

M. Valjavec.

a Slemenicah je nekaj dni potem že precej pozno zvečer pospalo staro in mlado razen gospodarja in njegove žene, ki sta se v spalnici pri užgani sveči še pomenkovala o raznih rečeh, ki zadevajo gospodarstvo in družino. Tikoma njune spalnice je spala Manica. Zunaj je bila precej mrzla

pomladanska noč.

»Ne vem, kaj je, da Marijana ni več blizu,« pravi gospodar Benjamin.

»Meni se to tudi čudno zdi. Morda smo se mu kaj zamerili. Manica je tako čudna proti njemu, da je ne morem razumeti,« odgovori žena.

»Vprašal ga bom enkrat, kaj je, da več ne pride. Meni to ni všeč. Za Manico bi ne vedel nikjer izbrati boljšega ženina, kakor je on. Čeravno bi si ga želel za nekatere reči drugačnega, mi je vendar še najbolj po volji. Menim, da bi se naredil, kadar pridejo leta. Takemu je ne smemo dati, ki nima nič. Zato sem bil onidan prav vesel, ko me je vprašal, če bi mu jo dal kdaj ali ne.«

»Silila je pa vendar ne bova, saj je sama pametna. Jaz tega že ne pustim, da bi ji kdaj rekel: „Moraš ga vzeti.“ Saj veš, da prinese zet v glavi in

v srcu največjo in najlepšo doto. Jaz tudi nisem prinesla kdo ve kaj k tvoji hiši, pa nisi zdaj nič slabejši, kakor bi bil drugače.«

»Bojim se, da boš imela še priliko zares storiti, kar zdaj samo govoriš. Ali to ti povem, da jaz ne bom nikdar dovolil v kakšen tak zakon.«

»Zakaj se bojiš?«

»Mislil sem že vse te dni, zakaj se nas Marijan ogiblje, in začel sem sumiti našega učitelja Kvasa. Opazoval sem potlej njega in Manico. Ničesar nisem mogel videti, da bi mi bilo čisto potrdilo to misel, vendar se mi malo nevarno zdi zanjo. Videti je, da prav rada govori ž njim. Fant je sicer res pameten, ali mlad je in to je dovolj.«

»E, beži, to že ni nič!«

»Tudi jaz želim, da bi ne bilo, a izpred oči ne smeš puščati vsega. Mene večjidel ni doma. Ti moraš gledati, da ne prideta na samem vkup in da nimata prilike govoriti. Dajaj ji vedno kaj posla.«

»Naša Manica ni tako neumna! Kar prvemu se ne bo obesila na vrat. Saj ve, kdo je ona in kaj je naš učitelj.«

»Saj veš, kaj je mladost. Ko si bila ti mlada, tudi nisi imela Bog ve kaj modrosti.«

Žena se zasmeje in odgovori: »No, posebnih neumnosti in norosti mi menda ne moreš očitati iz mojih prejšnjih let. Premalo premisliš, kaj izrečeš.«

»Živa si bila kakor večina žensk.«

»Pa bi bil iz manjšine eno mrtvo izbral. Jaz te nisem snubila, saj si ti mene,« reče ženica smeja se.

»Nič se ne huduj, žal mi ni bilo nikdar, da sem te snubil. Na Manico pa moraš paziti, da bo tudi ona lahko enkrat tako rekla.«

»Ko si si že enkrat v glavo vbil, kar menda ni nič, bodem gledala in kmalu boš izvedel, da res ni nič.«

»Pa dekletu ni treba ničesar praviti. Ako bi bilo kaj res, ga bom odpravil zlepa in tiho od hiše, dasi

ga imam prav rad. Fanta prav dobro uči in uboga ga skoro bolj kot mene. Zato prav želim, da bi bil mladenič pameten.«

Rekši pogasi gospodar luč in se spravi spat. Dolgo pa sta še oče in mati ugibala o otrocih, o družini in o drugih rečeh, preden sta zaspala.

Tam v drugi sobici pa je čulo mlado uho vsako besedico. Deklica, o kateri sta se skrbna roditelja pogovarjala, ni spala. Ko sta stara dva utihnila, ji je pritekla iz lepega očesa grenka solza ter kanila na belo rjuho, solza, ki jo je rodila in ožela ljubezen, vir sladkega veselja in bridke bolečine. Misli so se ji podile po vroči glavici in skrb je s tesnim preveslom objemala boječe srce. Malo pred dnem šele so se zatisnile trudne oči in v sanjah so se čudovito razpletale reči, ki jih je bila glava polna.

Drugo jutro je bil lep solnčen dan. Drevje na vrtu je bilo v belem cvetju, čebelice so šumele po njem. Lahka sapica je gibala in osipala tu pa tam z vej bela cvetna peresca.

Lovre Kvas se je šetal po ozeleneli travi preko vrta, kar zagleda Manico daleč pri ulnjaku, kjer je ravno prej bral. Bil je tam samotni kraj, za njega tolikanj imenitnejši, ker ga je prijetno spominjal prvega spoznanja. S precej hitrimi koraki jo krene Lovre tjakaj, misleč, da bode zopet mogel vsaj kake tri besedice izpregovoriti ž njo. Prišedši tja, ne najde deklice. Ob drugi strani je bila odšla v grad. Njegove bukve, ki jih je bil prej tam pustil, so ležale še na klopici na solncu. Zazdelo se je Lovretu, da so premaknjene, in vedoč, da jih je ona imela v rokah, jih prime Lovre z nekim prijetnim čutom.

Ko odpira knjigo, pade majhen listek papirja iz nje. Naglo ga pobere in razvije. Bila je njena pisava, v hitrici s svinčnikom začrtane besede: »Preljubi, varuj se! Oče in mati nekaj sumita. Pazita nate in name. Ne išči me in ne govori z menoj veliko. Vse svoje

vedenje premisli prej. Ne skrbi pa nič, vse se bo s časom dobro izteklo. Še malo let!«

Roke so se mladeniču tresle, ko je to malo pisemce bral in zopet bral. Česar se je dolgo bal, se je zgodilo. Že je videl svojo bisago povezano, že je slišal resnobno besedo gospodarjevo, ki mu kaže pot od svoje hiše in od njegove ljube v daljni svet. Ne vedoč kam, se obrne proti izhodu čez vrt in travnik proti potoku. Misli so se križale po možganih, a druga je pobijala drugo in nobena mu ni bila jasna.

Prišel je doli do potoka in taval tam po stezici ob vodi.

Usede se v travo in zre v šumečo vodico. Počasi se umiri. Zamaknjenemu váse in v svojo bližnjo okolico mu je bilo težko pri srcu.

Pisemce, ki ga je imel v rokah, mu je bilo padlo na tla. Ni čul človeka, ki je prišel tiho po stezi ob potoku, postal za njegovim hrbtom in opazivši, da ga ne vidi, se sklonil po strani in tiho pobral papirček.

»Lep dan je danes, prijatelj!«

Po tem ogovoru se Lovre ozre in vidi Martinka za seboj.

»Kaj tako žalosten sediš, kakor bi te tresla zima in mrzlica? Solnce sije in še božji volec je vesel, ki nima več uma in pameti od Boga, kakor da izleze na prag svoje luknjice, kadar je solnčen dan. Ti si pa učen in uma imaš kot devet drugih, pa te ni sram tu sedeti, kakor da bi bil lačen in žejen. Hej! Poskočen bodi in vesel! Tisto pisemce, ki ondukaj na tleh leži, ki ti ga je tvoja ljuba pisala, poberi in shrani! Že veš, kam se devajo take reči, ki dohajajo od nje. V zglavje, da se človeku kaj pridnega in prijetnega sanja!«

»Kako veš, odkod imam to pismo?« vpraša čude se Lovre.

»Oj, ti ljuba učenost in dobrotá ti!« odgovori Martinek. »Kaj ne veš in še zdaj ne veruješ, da sem jaz pravi deseti brat? Desetim bratom pa je dal Bog

toliko več vidnosti in vednosti, kar se enkrat v malho dene.«

»No, če kaj veš, povej, kaj je tu v pismu!« pravi Lovre.

»Martinek Spak, deseti brat, ve nekatero, ki je ti, moja učenost in dobrotu, ne veš. V pisanju se bere tako, da zate ni nič dobro na Slemenicah, da ne smeš Bog ve kaj za svojo hoditi. Jaz pa tako rečem in pravim: če boš ti pameten, nikdar je ne bo imel Marijan, vrag ga vzemi! Pamet imej in še nekaj časa hodi tod okoli, pa boš videl in slišal take reči, kakoršnih še nisi bral, nikar še doživel. Videl boš, kaj se pravi „deseti brat“. Le meni zaupaj, pa brez skrbi bodi!«

Lovre se zasmeje.

»Ti! Varuj se, da se mi ne zameriš! Jaz sem že nekaj izkusil. Ti si pa še mlad prevrat, vse bi rad naglo storil kakor lačen pes, ki ga hišna mati izpusti v golido k pomijam!«

»Povej mi po pravici, Martine, kaj si pravzaprav in kaj si bil. Deseti brat nisi, tega ne verjamem. Vidim pa, da si poseben človek,« pravi Lovre.

»Ne verjameš, da sem deseti brat? Kakor hočeš! Vera je taka zver, da je še modri Bog ne more nikomur dati v rejo, ampak vsak jo ima, če rad hoče.«

»Vidiš, to si tudi tako povedal, da moram verovati, da si se nekaj učil,« pravi Lovre.

»Kaj sem se učil in še marsikaj tebi nič mari. Zato me ne izkušaj, niti ne izprašuj! Če boš živel in če mene ne brcne kakov pust, boš izvedel še veliko. Da boš imel troho več vere, ti povem še eno. Ti namreč ne ravnaš po zapovedih, ki so ti dane, in ravnaš modro.«

»Zakaj praviš to?«

»Tvoja ti je odsvetovala, da se nikar ne pečaj veliko z menoj.«

»Kako to veš?« vpraša Lovre in se še bolj čudi.

»Jaz sem deseti brat, hudir! Trdoglav si! Pa v svetem pismu se tako bere, da ženske niso za gospodarstvo. Poslušaj jo žensko tačas, kadar ti prav veli, sicer pa ne sezuvaj hlač, da bi jih ona nosila. Ne zamerim ji nič, saj ne ve, kaj beseduje, kadar govori o desetem bratu. Ali tebi bom pa zameril, če se me boš ogibal, in proč bo s tvojo srečo. Ti si se mi bil prav prikupil, zato sem se pa zagovoril, da me moraš pomniti.«

Rekši se Martinek obrne in hitro koraka po stezi dalje, kakor bi ga kdo podil.

»Počakaj malo, greva skupaj!« kliče Lovre za njim.

»Le sam hodi, sam, vesel bodi, muhe zapodi, pa zapoj!« — vpije deseti brat nazaj — »če druge pesmi ne znaš, pa kakovo dolgočasno zatrobi, kakor je ta-le:

Vstanite, dekleta!
 Ura je deveta,
 ubogajte očeta;
 zapovedi so pa tudi le-te:
 Ubogajte še matere!

Le to zapoj, grdo na debelo zahrešči in če imaš gino ali katero drugo bolezen v grlu, vse te bo minilo.«

Lovre se napoti domov. Medpotoma sreča strica Dolfa, ki je bil namenjen v vas k Obrščaku na požirek brinovca. Moral ga je poslušati precej dolgo, ker mu je pravil nanovo, kako je nekdanj, ko je bil še v latinskih šolah, popival in bil vesel s svojimi pajdaši in vinskimi brati.

Dvanajsto poglavje.

Saj polje več cvetic rodi,
devic dežela več goji.

Fr. Levstik.

Gospodar na slemeniškem gradu je imel navado, svoj rojstni dan obhajati z večjo pojedino, na katero je povabil vse svoje prijatelje in znance iz obližja. Če pravimo vse, se ne sme misliti veliko krdelo družin z materami in hčerami, starimi in mladimi sinovi, zakaj Bog je posadil ta grad tako na samoto, da je gospod Benjamin, kadar se je reč najbolj obnesla, lahko na prstih obeh rok seštel vse svoje izobražene in polizobražene povabljenke, všteti celo dolgopetega prifarnega šomastra.

Tega leta pa je nesreča hotela, da mož še tega malega števila ni mogel popolnoma zbrati na praznovanje svojega godu. Eden sosednih graščakov se je bil zadnji božič preselil tjakaj, kjer vedno godove obhajajo; njegova vdova in hčere so nosile črno obleko in zdelo se jim je nespodobno, ta znamenja neveselega srca razkazovati po veselica. Družina bližnjega sodnika je bila odšla nekam v mesto na svatovščino starega strica po drugem kolenu, ki so ga gnale muhe že v tretje v zakon. Tako so se možu gostje odpovedali kakor tistemu bogatemu revežu v svetem evangeliju. Gospod Vencelj s svojo hčerjo, župnik, star častnik v pokoju in učitelj, ti so obljubili. Marijana in njegovega očeta so sicer tudi vabili, a ni se vedelo,

ali prideta ali ne, ker sina že dalje časa ni bilo blizu, stari pa je imel svoje odurne navade.

Posebno stari hišni Urši je bilo čez glavo, da letos najboljših gostov ne bode. Dva večera ji je ta huda preglavica jemala spanec. Seštela je namreč umna žena, da ji to ne prizadene nič manj škode kot cele tri šmarne petice. Vse božje leto se je veselila gospodovega godu, da ji bo ta ali ta kaj okroglega stisnil v pest, za kar ne bo treba drugega delati kot malo postreči. Samo to je še tolažilo varčno ženico, da iz njene škode izhaja gospe korist. Koliko se bo namreč prihranilo mesa, zabele, vina in druge take ropotije!

Lepo jasno jutro je bilo na Benjaminovega godu dan.

Marijan je bil zgodaj vstal, poklical psa s seboj in šel čez travnik. Zapalil si je pipo tobaka in je ravno preudarjal, ali bi šel na Slemenice ali ne. Veliko vzrokov je menda govorilo za: pojdi, še več pa menda za: vrni se, zakaj večkrat je postal, pogled obrnil v tla, debelo potegnil dima in zopet storil nekaj počasnih stopinj. Nazadnje pa ni bilo dvomiti, kako se je odločil, kajti pot, ki ga je ubral, je držal proti hosti, tako da je Slemenice imel za hrbtom.

Tam na robu gozda se vleže znak v senco in natlači v drugo tobaka. Kdor bi ga bil videl tako brez vsega opravka na tak lep dan in še dopoldanšnjo uro zreti samo za sivimi oblački, ki jih je malomarno izpuščal iz ust, bi bil dejal: »To je živo pisana podoba takih ljudi, ki ne delajo nič, ne mislijo nič.«

Ne moremo trditi, da bi naš gospodič ne bil zares ničesar mislil. Nasproti se pa tudi ne da več dognati, kaj mu je rojilo po glavi: ali je morda preudarjal, kako bi se kadilo, ko bi pipi dal napraviti novo srebrno kovanje, ali pa je premišljal, kar poje narodna pesem:

Snoči je pa slan'ca pala
na zelene travnike;
je vse cvetje pomorila
in vse mlade rožice.

Men' pa ni tolikanj za rož'ce,
 če jih slanča pomori.
 Meni je za dekile moje,
 če me ona zapusti.

Naj bo že tako ali tako: konec svojega premišljavanja je Marijan — trdo zaspal, tako da mu je njegova najzvestejša ljuba, pipa, padla iz ust.

Zbudi se šele, ko ga nekdo podreza s palico. Odpre oči in vidi svojega očeta pred seboj.

»Ali se nisi po noči naspal?« ga vpraša starec malo osorno.

Sin vstane, pobere pipo in klobuk, pa ne odgovori ničesar. Oče se obrne proč in hoče iti zopet svojo pot, ker veliko s sinom navadno še ni govoril. Pa kakor bi se nekaj domislil, se vrne, nekako ostro pogleda sina in vpraša: »Kaj, da ne greš danes med ljudi? Ali te niso vabili?«

»Ne grem!«

Starec molče malo postoji, potem pa pravi: »Sin, nekaj dni sem vidim, da si več doma, kot si imel navado. Vem tudi, da se ti je nekaj zgodilo, naj bo že, kar hoče, da si se tako izpremenil. Povej mi, kaj ti je?«

Marijan takega vprašanja od svojega vedno tihega očeta ni pričakoval. Dasi je bil glas tudi nekako ne-navadno mehak in očetovski, mladenič ni bil vajen razkrivati srca očetu, ki se vsaj na videz ni pečal za njegovo dejanje in nehanje, zato je tudi zdaj odgovoril: »Nič mi ni; motite se, če menite, da sem se izpremenil. Na Slemenice zdaj nekaj dni nisem šel, ker se mi ravno ne ljubi. Danes pa bode tako dovolj ljudi gori, mene ne bodo pogrešali.«

»Od kdaj te ne pogrešajo?«

»Jaz le tako mislim, da grem lahko drugo pot gori, ne ravno danes.«

»Fant, ti nisi odkritosrčen! Praviš, da ti ni nič. To lahko rečeš komu, ki zna do pet šteti in ne dosti

več. Tvoj oče pa je videl svet in pozna človeka, kakor ne želi tebi, da bi ga poznal. Mene ne boš preslepil z besedo; ne motim se tako brž, kakor meniš. Ker ti meni nočeš povedati, povedal bom jaz tebi, kaj ti je. Vsa ta otožnost izvira iz tega, ker ti neka ženska — imena nočem imenovati — ni po volji. Ali ni res?»

Marijan je očeta debelo gledal. V tem trenutku bi bil skoro sam sin verjel, da tiči v starem čmerikavcu nekaj vražjega, zakaj živi duši ni sam ničesar o tej reči govoril. Kako je oče izvedel?

»Odgovori, če te vprašam!« pravi starec in nevoljen nabere čelo.

»Res je, res!« pravi Marijan polutiho. »Manico sem ljubil, pa zdi se mi —«

»Že vem, kaj se ti zdi; pameten bodi! Kadar boš starejši, mi boš hvalo vedel, da sem te prav učil. Če te ženska neče, pusti jo, še bolj je prav. Tako ne boš imel prilike pustiti je sam. Svet je velik, na ta kot pa nisi navezan. — Zdaj pa pojdi v grad med ljudi!«

»Danes ne grem rad.«

»Jaz pa pravim: Pojdi! Dokler si mlad, bodi vesel in uživaj! Kadar boš star, tedaj se boš plazil okrog.«

Marijan se takemu povelju ni mogel ustavljati. Komaj pa je dvakrat prestopil, ga pokliče oče nazaj in pravi: »Ker že ravno govoriva, naj ti še to povem. Če imaš kaj hvaležnosti v sebi, boš šel po moji smrti odtod. Šel boš kam, kjer tvojega očeta niso poznali. Zato se ne zmeni veliko, naj te imajo tu ženske rade ali ne. Zdaj pa le pojdi!«

Kakor da bi bil več izgovoril, nego je mislil, ko-rači starec naglo ob robu hoste proti domu, Marijan pa prek polja proti Slemenicam. Kaj bi bil mladenič dal, ko bi si bil mogel v tem hipu razjasniti očetove besede! Bil je ta razgovor z očetom najdaljši; nikdar mu ni več povedal. Zakaj ne bi smel tukaj ostati? Nehote mu je prišlo na misel, da morda oče ni popolnoma zdrave pameti; ali greh se mu je zdelo, kaj

takega misliti, in več reči mu je naravnost kazalo, da so vse besede očetove preišljene. Dasi si je stari nekako prizadeval, da bi ostro govoril, je bilo vendar zlasti v poslednjih besedah nekaj srčnega, prosečega in očetovskega, in ravno zato, ker sin tega ni bil vaje pri očetu, ga je ganilo tolikanj bolj. Čeravno ni mogel razumeti razlogov, zakaj mu oče veli, da naj se malo meni za ljubezen tukajšnjih ljudi, si je bil namenil že iz hvaležnosti ravnati se po njegovem svetu in celo — ta namen je bil malo težak — pozabiti Manico.

Ko pride na kolovozno pot, ki drži do Slemenic, zasliši voz za seboj.

»Počasi, počasi, prijatelj! Saj vas komaj s konjičem dohajam po tem kamenitem potu. Boste se malo obesili in pogovorila se bova kaj!« Tako je klical zdravnik Vencelj, ki se je peljal na svojem vozičku in zdaj pa zdaj zarentačil, da Slemeničan ne da pota popraviti. Marijan se usede tik njega.

»Kam ste pa Maričko deli, da je ni z vami, gospod Vencelj?« vpraša Marijan.

»Saj je že dva dni tu gori pri Manici! In vi ne veste tega? Včasih so mi ljudje pravili, da ste vedno pri sosedovih — več kot doma,« pravi zdravnik.

»Zdaj že več dni nisem bil in tudi danes nisem bil namenjen tja.«

»Ne? Taka je ta reč! A že vidim, že vidim, kje je rana. Malo ste se z Manico — svojo nevesto, le dovolite, da tako rečem — razprli in to vam je dalo nekaj muh v glavo. Pa to nič ne de, malo prepira med dvema, ki se ne vidita težko, to je ravno tako, kakor kakova majhna bolezen. Človek ne ve, kaj je zdravje, dokler ni bolan. Solnce zvečer zato zaide, da se ga človek ne naveliča: vsako jutro se mu še lepše zdi. Tako je tudi prepir v ljubezni, ha, ha! Jaz vem, sam sem bil ravno tak v svojih lepših letih. Kaj ne, da sem uganil?«

»Ne, razprtja ni bilo nobenega,« odgovori Marijan.

»Tedaj vas pa že ne presodim, zakaj bi bili tako samotarski postali. Dvomim, da bi vam bilo doma tako kratek čas. Pa le majhno počakajte, ko prideva na Slemenice, potlej bova takoj vkup, precej bom vedel, ali sem prav mislil ali ne. Kaj pa kaj počne gospod Kvas?«

Pri tem imenu je Marijan zardel. Zdravnik je to opazil.

»Ne vem ničesar,« pravi mladenič.

»Zdaj vas imam šele, prijatelj!« se smeje Vencelj. »Tako, s Kvasom sta si navskriž! Le tiho, le tiho! To pa že ni prav. S poštenim prijateljem pa že ne sme biti prepira. Le čakajte, jaz vaju spravim, če zlomek ni. Dolgo me že ni bilo tukaj gori. Glejte no, da se še tako mirna duša, kakor je ta Kvas, more skregati s kom, ki je zopet tako neškodljiv kot vi, tega bi ne bil verjel.«

Marijan je izprevidel, da bi ga gospod zdravnik v gradu lahko pripravil v zadrego, ako bi govorico napeljal na reč, o kateri še mislil ni rad, nikar da bi moral še govoriti. Zato je menil, da je najbolje, če mu vse pove.

Gospod Vencelj je čude se poslušal Marijanovo pripovedovanje.

»Ali pa dobro veste, da je vse to res? Ali se niste motili?« vpraša mladeniča.

»Slišal sem nekaj besedi v njunem pogovoru, pač težko bi bilo, da bi se motil,« odgovori Marijan.

»Verjetno je, verjetno! Mladost je mladost, ne pre-mišlja, je li mogoče to ali to, ali se da izvršiti ali ne. Sicer je prav pameten mlad mož, jaz sem ga precej rad imel, ko sem ga spoznal; ali če je taka, se zdi tudi meni, da je previsoko pogledal. Svet je že tak. Človek v vaših letih meni, da se živi od ljubezni, da za življenje ni treba drugega kot malo srca! Pa tiho zdaj, tukaj sva, nasproti nama gre celo krdelo; le pamet, le veseli bodite, vse se bo dobro napravilo.«

Ko se je vozič ustavil pred veliko grajsko lopo, so se bližali z vrta sem gospodar Benjamin z župnikom, Manica s starim doslužnim vojakom gospodom Grašičem in Lovre z zdravnikovo hčerjo. Za vso družbo pa je repil dolgi prifarni »šomošter« Zmuznè, ki je sam sebi tovariševal, ker je iz žalostne izkušnje vedel, da se ne more nikjer mešati v pogovor.

Po navadnih pozdravih prime gospodar svojega prijatelja zdravnika pod pazduho in ga pelje proti hiši.

Marijan si je sicer prej za trdno namenil, da se bode kolikor mogoče ogibal Manice in Kvasa in govoril z drugimi. Ali ko je videl deklico pred seboj, s katero se je v prvih letih mladosti igral, pri kateri je kot deček sedeval neskrben in vesel, za katero se je kot mladenič nevede kdaj vnel in bil srečen v tihi ljubezni, ki si je še skoro sam ni bil v svesti: ko jo je videl pred seboj, je pozabil očetove besede in nekako milo se mu je storilo. Zdaj šele je videl, da je Manica lepa, da on lepše ne najde.

Lovreta tedaj še pogledal ni, ko ga je pozdravil.

»No, Marijan, kaj pa je tebi?« ga ogovori domača hči. »Ali smo se ti kaj zamerili, da te ni več videti? Bala sem se celo, da nas še danes ne boš razveselil, vendar smo tako srečni, da te še enkrat vidimo. Mislili smo, da si zbolel, pa ljudje so te povsod videli, samo na Slemenicah ne.«

»Tudi na Slemenicah bi me bili videli, ko bi bil vedel, da ni nikomur neprijetno, če pridem, da najdem . . .«

»Veš, da si velik o izgovoril,« pravi Manica resno. »Mene sicer ne moreš tako naglo razžaliti, vendar opomniti moram na tvoje besede, da si bil v naši hiši zmerom dobro sprejet. Zato ne razumem, zakaj tako govoriš.«

»Nič bolj vesel bi ne mogel biti, kakor ako bi vedel, da me res ne razumeš. Pa se ti bom že še izpovedal naravnost, tako da se ne boš mogla izgo-

varjati z nevednostjo. Glej, ta vrag nama je že za petami, rad bi menda poslušal. Tega imam jaz v želodcu. Pa se bova že zmenila; jaz ti bom govoril naravnost in menim, da bom izvedel tudi od tebe resnico.»

Predzadnje besede so zadevale Kvasa, ki je bil, kakor se je videlo, v živem razgovoru z Maričko.

Zdaj šele je Manica izprevidela, da je znano tudi Marijanu, kar bi bila rada vsaj nekaj časa še prikrivala pred svetom. Pomislila je, da bi se prav lahko zgodilo, da bi Marijan ali očetu reč razkril ali pa imel kaj opraviti z Lovretom, in barva po lepem licu se ji izpremeni in oči pobesi v tla. Pri prvi priliki sklene govoriti z Marijanom.

Prava sreča je bila, da je bil ravno stotnik Grašič pristopil k Marijanu in ga zamotil s celo vrsto vprašanj, da ni zapazil izpremembe na dekličinem obrazu. Rad ali nerad, zapleten je bil Marijan kmalu v pogovor o zajcih in lisjakih in celo učitelj Zmuznè je zinil katero vmes, dopovedovaje gospodu stotniku, ki je marsikaj izkusil po svetu, da ga ni boljšega lovca, kakor je Marijan. In kakor je bil ta naš mladi znanec vaje resnobnejše reči hitro obdelati, je bil tudi zdaj kmalu ves v govoru, pozabivši »deklice nezveste« in tekmece in vseh očetov na svetu, razen starih zajcev, o katerih je veliko pravil, kako mu je tukaj pa tukaj kateri upeljal kožo in življenje.

Trinajsto poglavje.

Kaj mu je danes sreče tat?
Zamoril radost kakšen strup?
Al' ga prevaril je kak up?

M. Valjavec.

Pripovedovalec večje povesti se da primerjati ameriškemu vozniku z voli, ki ima zapreženih več voz. Če poganja živino v prvem vozu, mu zaostaja ona v zadnjem, in če se povrne k poslednjemu, zaide spredaj rogata neubogljivost s tira, tako da se revež, tekaje semtertja, ves upeha in mu še ne gre vse po volji. Tako tudi pripovedovalcu zastane marsikak prizor, ki bi utegnil biti zanimiv vsaj za tiste, ki so se navzeli lepe čednosti, kateri v navadnem življenju pravijo natančnost.

Ti pošteni ljudje bi nas utegnili tedaj prijeti in reči: »Ti, izobražen gospodar mora po stari dobri navadi seznaniti tujca z novimi gosti, ki jih vpelje v svojo hišo. Kako je tedaj to, da se nahajajo v tvoji povesti ljudje, in še celo mlada deklica, hči tistega zdravnika, o kateri ne vemo še nič več, kakor da je na svetu?«

Ako bi se kaj takega primerilo, in posebno od mlajših bralcev se bojimo takega očitanja, ne vemo boljšega izgovora, kakor da rečemo: pisec ni prejel od Boga tiste potrebne lastnosti, da bi bil ob istem

času na vseh krajih. Ako spremlja to osebo, mora ono izpustiti iz oči; posezanje nazaj pa je morda nevšečno temu ali onemu prijatelju rednega in pravnega napredovanja. Upati je pa morda oproščenja, če tu popravimo zamudo, kakor se ravno da, namreč da predočimo častitemu bralcu nove goste po njih podobi in značaju.

Vencljeva hči, ki je sedela pri obedu zraven Kvasa in starega gospoda Grašiča, bila je deklica kakih devetnajstih let. Bila je v primeri z Manico majhne postave, glede zrasti pa ji ne bi bil tudi zaviden sodnik mogel očitati nobene nepravilnosti. Drobní okrogli obrazek z živimi očmi je bil zrcalo vedno veselega srca in tudi neka gibčnost in lahkota v vsem njenem obnašanju je oznanjala veselo mlado kri, ki sodi in pozna svet in ljudi le od medene plati. Njen oče, gospod Vencelj, je bil v svojem poklicu in v vseh rečeh praktičen mož in jo je bil izredil po napačnem načelu, da ženska ne sme več vedeti, nego kolikor ravno potrebuje kot dobra gospodinja, in da zna v omikani družbi vsaj tako govoriti, da se ji ne more ničesar očitati. Sicer pa je skrbel za njo kakor za svoje oko in nekateri pravijo, da mož ni bil nikdar pri boljši volji kakor tačas, kadar je kdo pošteno pohvalil njegovo ljubljenco. Ob taki priliki mu je včasi — posebno če je kaj pil poprej — ušla beseda, da bo srečen, kdor jo bo imel, da je pa tudi ne dobi vsak v zakon, ne ta, ne oni.

Gospod Grašič je nekdam služil cesarja in je bil tako srečen, da je prišel do stotnika. V sloveči bitvi pri Lipskem mu je bil odstreljen palec na levi roki. Tedaj je imel gospod stotnik tudi veliko srečo, da je ubranil svojega poveljnika Koloreda, generala kranjskega polka Reus-Plauen, francoske sablje in ta sam po sebi prav majhni dogodek si je štel mož v toliko čast, da so njegovi znanci morali poslušati nekateri-krat to staro novico, ponovljeno od prve do zadnje

pike. Po obrazu soditi, stotnik ne bi bil imel veliko črez petdeset let; ali sam je trdil, da mu jih ne manjka dosti do sedemdeset, in gotovo je sam najbolje vedel. Samo to, da je še vedno najrajši govoril z mladimi deklicami, je vrivalo nekaterim vero, da se starejšega dela, kakor je res. Hvale bi bila morda taka laž zato vredna, ker je nimajo vsi ljudje, zlasti ker se, kakor hudobni ljudje pravijo, ženske rade lažejo ravno narobe.

O Zmuznetu, ki je sedel na zadnjem koncu mize zraven domačega sina, ne vemo drugega povedati, kakor da je bil dolg, koščen mož in mu ni bilo veliko mari za razgovor, temveč je bil ves živ in mrtev na slastne jedi in dobro vino, ki jih je goltil, kakor bi jedel zadnjikrat v svojem življenju. Tega mu pač ne zamerimo, saj je mož dobro vedel in dobro znal, da je graščakov rojstni god samo enkrat v letu in da mu njegova preljubezniva žena doma drugega ne privošči leto in dan kot slabo zabeljen močnik ržene moke. Da pa ni nič govoril, zato je imel tudi veljavne vzroke. Videl je namreč na drugem koncu tik gospodarja župnika z naočniki na nosu, sivimi lasmi in dolgo rjavo suknjo. Pri neki enaki priložnosti je namreč Zmuznè, misleč, da se bo s tem gospodinji prikupil in ga bo kaj večkrat doletelo povabilo na tolsti obed, vedno in vedno hvalil jedi, ki so priromale na mizo. Ali župnik je tako siten in hudomušen gospod, da je potem Zmuznetu medpotoma domov očital, da je nespodobno hvaliti jedila, če nas nihče ne vpraša. Zato se je bil že tačas zagovoril, da bo prihodnjič molčal, in te obljube se je danes tem bolj držal, ker si je mislil: »Ni dobro za človeka, če se župniku zameri, zakaj njemu so velike oblasti dane za ta in oni svet.«

Ker družba ni bila velika, je bil razgovor večjidel splošen; sosed ni mogel s sosedom imeti posebne govorice, da ga ne bi bili vsi slišali. Tudi se je pogovor naglo menjaval; zdaj so se besede pletle o gospodarstvu in letošnjem pridelanju, zdaj o vsakdanjih

dogodkih v okraju. Stotnik je včasi — če ni imel ravno kake šegave za svojo lepo sosedo na jeziku — ujel katero besedo, ki bi se dal nanjo navezati ta ali oni zanimivi spomin iz vojaškega življenja in razširiti v daljšo povestico. Zdravnik pa mu je včasi nasprotoval, zastavlja mu mala vprašanja, ki jih je vojak sicer vselej razložil, ki pa so ga vendar bolj ali manj motila v pripovedovanju.

Mi bi te pogovore razsnovali bolj na drobno, ali ker so bili taki, kakoršni se v življenju povsod slišijo, jih rajši opustimo.

Proti dvem popoldne, »ko so bile gostom želje po jedi in pijači ukrotene«, da govorimo po Homerjevo, so vstali izza mize vsi razen gospodarja, župnika in učitelja. Gospodinja je peljala starega stotnika, ki bi si bil nemara rajši izbral drugo družčino, na vrt, pokazat mu novo zasajeno nemško zelje in rožmarin, ki raste že deseto leto. Marijan in Manica, potem Lovre z Maričko, kateri je bila Kvasova družba posebno po godu, so se napotili za gradom navkreber proti razvalini.

Videti je bilo, da je Marijan nalašč tako oprezoval, da sta šla Lovre in njegova tovarišica precej naprej. To je menda Lovre tudi opazil, zakaj postal je naenkrat nekako tih in ni odgovoril na vprašanje, ki mu ga je Marička ravno zastavila. Ne more se naravnost reči, da bi bil ravno ljubosumen, zakaj poznal je Manico in ji zaupal, ali obšel ga je vendar neki čuden čut.

»Kaj ste tako naglo obmolknili, gospod Kvas?« ga vpraša Marička.

»Saj veste, da se človek včasi kaj spomni in se tako nehote zamisli. Upam, da mi boste oprostili to razmišljenost, dasiravno vem, da ni lepo, če se v vaši družčini kaj takega primeri. Kaj ste me že vprašali?«

»Sama sem že pozabila. Pa vam menda vendar niso moje prejšnje besede zbudile tega spomina, ki

mora biti kaj posebnega. Ali se ne sme vedeti, česa ste se ravno domislili?»

Kvas je bil zopet malo v zadregi. Hotel se je že nekaj malega zlagati. Deklica pa, ki je vanj uprla svoje bistro oko, je menda to opazila in naglo dejala: »O, že vidim, da je kaj takega, česar ne poveste radi. Nečem vas nadlegovati. Izvedela bom pa že še, da le enkrat tanje spoznam vas in vaše dvomljive razmere. Čakajte, takoj ko pridemo doli v grad, bom prijela Manico; ona ima bister pogled, gotovo vas je že premotrila in vem, da sva toliko prijateljici, da vas bo izdala.«

»Tako! Vi verujete, da imam jaz kake dvomljive razmere?»

»Verujem ravno še ne, ali zdi se mi. Pa vse pride na beli dan, kar se zgodi. Če pa pravim dvomljive, ne smete te besede umeti v slabem pomenu. Jaz nisem tako učena kot vi, ne znam besedi premišljati, ampak govorim, kakor mi na jezik pride.«

Zdaj sta se bila že skrila za grmovjem na ovinku. Marijan in Manica sta bila ostala toliko zadaj, da se nista več videla.

»Kje sta pač onadva ostala?» govori vesela deklica dalje. — »A, naj bosta, kjer hočeta, menda imata pomenke, ki jih midva ne smeva slišati. Zato ju nečeva motiti. Zdaj sva na vrhu. Glejte, kako lepo se vidi po deželi. Vidite tamle ono belo cerkvico na hribu? Tukaj čez Polesek?»

»Vidim.«

»In potem poglejte majhno na levo.«

»Tam ste vi doma, gospodična, ne?»

»Doma pač, ali rojena sem v mestu, torej sem meščanka, čeravno je malo mestnega na meni. Oh, tam pri oni cerkvici je tudi moja mati pokopana. Kaj bi dala, ko bi bila zdaj tukajle med nama ljuba mamica. Kadar k nam pridete, vam bom pokazala grob.«

»Ali je že dolgo tega, kar vas je zadela ta bridka izguba?»

»O, komaj osem let sem bila stara. Pa, gospod Kvas, nič veliko me ne smete izpraševati o tej reči, sicer bi vam naredila tako zabavo, da bi se začela jokati.«

In res se deklici prikaže pol solzice pod bistrim očesom.

»Prav trd človek bi moral biti, ko bi vam kaj takega zameril, kar kaže blago srce. V tej reči se solz ne smemo sramovati. Kdaj pa vas smem obiskati?«

»Veselilo bo očeta in mene, kadar pridete. Jaz sem vedno doma in oče tudi malokdaj kam gre, posebno zdaj poleti, ko so ljudje zdravi. Le kmalu enkrat pridite. Vsaj danes teden, če vam prej ni ljubo.«

»Porabil bom to vaše prijazno povabilo, seveda, ako vašega gospoda očeta ne nadlegujem.«

»Lepo vas prosim! Če menite, da na mojo besedo še ne morete k nam, vas bode še oče povabil. Potlej pa morate ostati mož-beseda. Pozabiti ne smete; moški radi pozabijo svoje obljube.«

»Tega pa še vendar ne veste iz lastne izkušnje?«

»Čeravno ne,« odgovori deklica malo zardela, »pa se vendar sliši in bere. Vi morate dokazati, da ste v tem boljši kot drugi. In kadar pridete, vam bom razkazala svoj vrt in rože in svoji dve ovčici, moje največje veselje.«

»Ali bom dobil kaj z vašega vrta?«

»No, to se samo ob sebi razume, da dobite najlepšo rožo za spomin, če jo boste hoteli vzeti. In tukaj vam dam brž aro.«

Rekši utrga divjo rožo z grma in mu jo da. Lovre bi bil lahko opazil, da se nežna ročica trese za malo spoznanje, ko ne bi bile njegove misli drugje.

Prišla sta bila zdaj na majhno porobje, tako da sta lahko razgledala ves hribec. Precej daleč z dolaj sta na potu stala Marijan in Manica. Kvas je videl iz Maničinega obnašanja, da Marijana nekaj prosi, česar mladenič neče obljubiti. Dasi je Lovre slišal le nekatere besede Marijanovega govora, je naglo pogodil,

kaj govorita, in obraz se mu je nekako čudno izpremenil. Strmel je tja doli in videč, da se je Marijan hitro obrnil od Manice in sam koračil proti gradu, je pozabil, da ni sam, in je dejal pol na glas: »O nes pamet! Povedala mu je. Vse je izgubljeno.«

Marička, ki je nekoliko poznala razmere med Marijanom in svojo prijateljico, je razvidela zdaj s tisto žensko bistroumnostjo, ki jo imajo celo mlade, tudi malo izkušene deklice v takih rečeh, kaj pomenja Kvasov malo preglasni izrek. Tih zdihljaj se ji ukrade globoko iz srca. Precej pa se umiri in reče: »Gospod Kvas, ali ne greva zopet nazaj?«

Njen glas pa je bil zdaj ves drugačen kakor prej. Lovre je molče korakal tik nje po poti navzdol. Tudi njej se ni ljubilo začenjati nove govorice. Morala je stopati precej hitro, da ga je dohajala. Kaka dva pota ga je opomnila, da prehitro stopa.

Kmalu sta bila zopet pri gradu, skoro ob istem času kot Manica, ki je bila veliko pred njima. Marijan je hotel iti proti domu, a zdravnik Vencelj ga je zagledal in vlekel po sili nazaj gori v sobo, kjer se je zopet zbrala vsa družba.

Toda mlajši ljudje so bili vsi nenavadno tihi. Marijan je slonel na stolu in zdaj pa zdaj jezno pogledal Kvasa. Gospod Vencelj, ki je morda nekoliko slutil, kaj je vzrok tej izpremambi, si je pomagal zdaj tako, zdaj drugače, da bi se jeziki zopet malo otajali. Ali kmalu je videl, da mu gre to tako slabo izpod rok, da je celo gospodar živahno opazoval zdaj svojo hčer, zdaj Marijana.

Ne vemo, kdaj bi bilo konec tega položaja, ko ne bi bila hišna Urša naznanila, da je Krjavelj zdolaj in da hoče po vsej sili govoriti z gospodi.

»Aha, to je tisti pomorski vojak, ki pripoveduje, da je hudiča presekal?« vpraša gospod Grašič.

»Tisti, tisti! Le brž naj gori pride; jaz tega nemneža prav rad poslušam,« pravi Vencelj.

Ko je tudi gospodar potrdil, kar je dejal zdravnik, je šla ženica vun in kmalu potem se vrata počasno in polagoma odpro in naš smolar se zmuza v sobo. Kakor ni nič potrkal, tako tudi širokega klobuka ni snel z glave, ampak debelo je gledal zdaj enega, zdaj drugega in ne vede, koga bi ogovoril, vedno še pritisikal vrata, dasiravno so bila že zaprta.

»No, Krjavelj, kaj bi pa ti rad?« ga vpraša gospodar Benjamin.

»Bog daj, da bi vam dobro teknilo, če ste jedli, — vsem!« pravi Krjavelj.

»Je že dobro! Le povej, kaj si prišel!«

»Pa odkrij se! Kadar prideš med gospodo, ne smeš imeti klobuka na glavi,« pravi župnik.

Krjavelj se odkrije in pravi: »Saj res, odkriti sem se bil pozabil. — Prišel sem povedat, da sem v hosti videl dve čudni živali. Dopoldne sem smolo bral po smrečju. Še košek sem bil doma pustil in moral sem si narediti kozico iz brezovega lubja. Komaj pol sem bil nadrgnil pri tisti debeli smreki v Kavki, kjer imajo vrane vsako pomlad mlade. In kaj sem zagledal? Dve zveri sta obirali gabrovo zelenje komaj tako daleč, kakor nese tista moja puška, ki sem jo ono leto kupil od ciganov, ko je bila tista suša. — Pa veste kaj, ljudje božji, ne morem lahko praviti, ker davi si nisem ničesar skuhal. Tako mi je nekaj grčavo po grlu, — ko bi mi hoteli pol kozarčka takega vina privoščiti, kakor ga imate ondukaj, da bi ga popil. Bodem pa molil zanj.«

Ko so se stari in mladi na to prošnjo, ki se po Krjavljevi misli lahko razume že sama ob sebi, glasno zasmejali, postane malo srdit in za dlako je manjkalo, da ni debelo pljunil po tleh in se obrnil. Ali ta srditost ga naglo neha, ko vidi, da je grajski gospod vzel prazno kupo in jo natočil do vrha.

Poželjivo zvrne pijačo vase do zadnje kaplje, odpre potem usta in da z nekim nepopisljivim glasom na znanje, kako slasten požirek je bil to.

»Bog vam daj zdravje, da bi šele čez dolgo časa pomrli. Dobro je bilo, tri ure pred smrtjo bi tako pil.«

»No, zdaj pa povej nadalje, kakšne živali si videl?« vpraša Vencelj.

»Kdo je dejal, da so živali? Zveri so, zveri, pravim! Ne vem, če so sloni ali so levi ali kakova druga divja teleta. To pa vem, da medvedje niso, ni volcje ne, še lisice ne!« odgovori Krjavelj.

»Naj bodo pa zveri, samo povej, kakšne so.«

»I, kakšne! Štirinogate, rogate, kosmate, tolike kakor koze, pa vendar niso koze. Repa nimajo, pa vendar ne vem; zdi se mi, da repa nisem videl. Divji pa sta, saj sta tako dirjali čez goščo kot svetega Elija voz po oblakih, ko sem malo zacceptal nad njima. Pa sta vendar tudi malo krotki, zakaj precej potlej sem ju videl vrh hriba. Zato bi jaz dejal, da vzamete puške, pa ustrelite kleka divjega. Ko bi mesa ne hoteli jesti, i nu, jaz bi ga prav rad vzel in posušil za zimo.«

»Ali je pa tudi res, kar praviš? Ali nista bili kaki domači kozi?« vpraša gospodar.

»Ne, kozi pa že nista bili. Saj ju je tudi Obrščak videl, kako sta šli mimo njegovega kozolca davi ob petih; potlej Matevžek ju je pod Obrhkom srečal in deseti brat ju je tudi ogledoval. Martinek je trdil, da sta divji kozi, ki sta bili prišli iz hribov. Jaz pa pravim, da ni res, zakaj o divjih kozah nisem slišal nikjer, še tačas ne, ko sem bil pomorski vojak. Druga zver je to!«

Stotnik in zdravnik sta dejala, da naj bi se šlo malo pogledat.

»Divje koze pridejo večkrat spomladi ali jeseni. Pred dvema letoma sem eno jaz sam ubil. Ni jih težko zalesti, ker so večjidel mladiči, ki si upajo v dolino,« je rekel gospodar.

»Halo, le po orožje! Saj imamo dva mlada junaka, ki imata urne roke in dobre oči. Posebno vi, Marijan, poznate vse kote po hosti. Vi nas boste razstavili.«

»Danes se mi nič kaj ne ljubi,« odgovori Marijan.

»Ohe! Ali vas ni sram take besede!« vpije stotnik.

»Ko sem bil jaz v vaših letih, se mi je ljubilo vse. Nobena noč ni bila tako temna in nobena deklica taka, da ji ne bi bil kadet Grašič znan — gospodični tu mi bošta že dovolili, da se malo pohvalim.«

»Če gredo vsi drugi,« je dejal Marijan ter nekako s strani pogledal Lovreta, »grem tudi jaz.«

»Saj bode še gospod župnik šel z nami,« pravi gospod Vencelj.

»Meni se ne spodobi nositi morilnega orožja,« odgovori stari mož.

»Bog je živali zato ustvaril, da so človeku na korist. Zato jih sme vsak pobijati za potrebo. Ko bi jaz bolj sveto pismo na pamet znal in življenje svetnikov, bi vam dokazal, gospod župnik, da so dostikrat nosili sveti možje morilno orodje. Sveti Hubert, sveti Florijan, sveti Jurij in vedi ga Bog, kako se jim še pravi,« reče stotnik.

»Oni so imeli drug poklic in jaz imam drugega,« odgovori župnik ter vstane.

Gospodar je bil v tem prinesel več pušk, in ko si je vsak eno izbral, je vzel po ponudbi še Zmuzné dolgocevko, dasiravno se je videlo že na tem, kako jo je prijel, da ni še nikdar kaj takega imel v roki. Župnik pa se poslovil in gre.

Zdaj Krjavelj stopi za korak naprej in pravi: »Gospod grajski, ko bi kaj smolnjaka za kola potrebovali, zdaj imam prav dobrega. Tak je kot olje, kakor laneno olje; ni zgoščen, ne voden. In vam ga dam prav po ceni, zato ker ste vi, krajcar bom odmaknil pri dveh funtih.«

»Le k hlapcu pojdi za take reči! Tukaj imaš za pot.« In petica izgine v Krjavljevem žepu.

»Gospod grajski, ko bi smel ono posekano javorjevo hlod, ki leži v Kavki, domov vzeti? Vidite, žlica se mi je strla, nimam s čim jesti, rad bi si drugo izdolbel.«

»Žlice ne boš iz cele goli delal! Le pojdi doli k Urši, pa naj ti da eno žlico.«

»Bog vam daj zdravje! Pa, gospod grajski, ko bi smel svojo molzno kozo včasih malo popasti po vaši senožeti ob gozdu; zdaj mi še latvice mleka ne da, ker nima dobre poklaje.«

»Po senožeti bomo kosili. Pasel boš jeseni! Le pojdi, zdaj si že opravil.«

»Gospod grajski, ko bi« — —

»Le pojdi, le pojdi! Zdaj ne utegnemo.«

S tem mu je gospodar prestrigel cel red prošenj, ki si jih je bil Krjavelj namislil govoriti. Zato je po stopnicah grede godrnjal na vražjo gospodo, ki je tako skoporita, da še ene koze ne pusti napasti in ne da ene javorjeve goli, ki bi se dobro prodala, in še celo človeku ne privošči, da bi vse izgovoril. In ko je medpotoma to premišljal, je vzkliknil: »O Krjavlje! O ti sam zlodej ti, o ti živi nepridiprav ti! Zakaj si govoril o javorjevi hlodi? Ko bi bil jezik držal za zobmi, kaj bi je ne bil lahko skrivaj pofulil in unesel in ukradel? Kaj bi bil kdo vedel, ka-li? Nihče bi ne vedel, da si jo ti! Še deseti brat ne! Saj pravim, moja pamet je taka kot moje koze rep. Zmerom je zadaj, če se prav koza trikrat obrne. Ti nepridiprav ti!«

Pobitega srca je bil Krjavelj zaradi javorjeve goli tako dolgo, dokler ni petice zapil pri Obrščaku, kjer je našel tudi strica Dolfa, ki se je tako razumel s svojim bratom Benjaminom, da se je na njegovega godu dan vezoval rajši v krčmi kakor doma.

Štirinajsto poglavje.

Me vpraša, — — —
zakaj več zanj ne maram,
zakaj več on ni moj?

M. Vilhar.

ovci — s katerimi je po dolgi prošnji smel iti tudi Lovretov učenec Balček — so se bili skrili že med grmovjem nad Poleskom, ko sta se Manica in Vencljeva hči šetali po potu od Slemenic proti travniku.

Obema ni bil jeziček nič posebno uren, zakaj razgovor je večkrat zastal. Obe sta menda imeli veliko premišljati. Videlo se je, kakor da bi vsaka izmed njiju rada zaupala prijateljici, kaj ji je na srcu, začeti pa je bilo obeh sram.

Saj sta si imeli obe veliko povedati. Danes se je prigodilo marsikaj, kar je obema nekaj zasuknilo misli. Marička je danes izprevidela — zakaj ne bi naravnost povedali — da ji je bilo začelo nekaj tleti prav skrivaj globoko doli v mladem srčecu, česar gotovo ona prva ne bi bila razkrila živi duši. Ob pravem času pa jo je ozdravilo spoznanje, da je to, kar si je želela, zanjo nedosegljivo, ker se ne bliža njej, ampak prijateljici. Hotelo se je sicer v mladi človeški krvi deklici nekaj takega dvigati kakor zavist, toda bila je pre-

blagega srca, zmagala je boljša stran in prav srčno je privoščila namišljeno srečo prijateljici.

Manica pa je sreče v tem hipu čutila prav malo. Danes je govorila z Marijanom. Kako neprijazno ji je mladenič očital nezvestobo, ko mu vendar ni nikdar še obetala ljubezni! In kako sirovo se je rotil na Lovreta proti njej; kake priimke je dajal njemu, ki je bil po Maničinem prepričanju kot človek toliko boljši, toliko višji od njega! In vse to je morala poslušati samo zato, ker je — Bog vedi kako — vedel skrivnost, ki bi jo bila rada še nekaj časa skrivala. Prosila ga je za Boga, naj vsaj molči, naj bode toliko blagodušen in naj ne unesreči nje in Lovreta. Pač je Marijanu prišla solza v oko, ali to solzo sta rodili jeza in žalost, da ga ljubljena deklica ne mara, ampak ga zaničuje in ljubi človeka, ki ji ne more ponuditi niti svojega domovja. Rotil se je, da ga spravi iz hiše in — sama ni vedela, kaj še! Bala se je, da bode že danes vse razodel očetu. Kdo se bode torej čudil, da je govorica med deklicama vedno zastajala.

Prišli sta bili do lipe na travniku in se usedli na klop.

»Manica,« je dejala zdravnikova hči, »jaz te moram malo okregati. Ti me nimaš čisto nič rada. Glej, tako si žalostna, da se mi smiliš, če te pogledam, in še ne poveš mi, kaj ti je. Dolgo sem čakala, zdaj pa, ko vidim, da nečeš sama povedati, moram jaz začeti. Naravnost ti povem, meni ni nobene sile, ali ko bi bila na tvojem mestu, zdi se mi, da bi bila popolnoma srečna.«

»Ali se res tako malo znam premagovati, da že vsakdo vidi in ve?« je dejala Manica.

»Ti! To bi me pa vendar lahko razžalilo in tako bi ti zamerila, da me ne bi bilo nikdar več k vam, ako bi le mogla. Kaj vsakdo ve, če jaz vem? Povej mi naravnost, kaj ne, da imaš rada vašega učitelja in ne Marijana, kakor ljudje pravijo?«

Za odgovor se Manica nasloni prijateljici na ramo

in šepeče: »Marička, če že veš, prosim te, nikar ne pravi nikomur, tudi svojemu očetu ne! Jaz bi bila povedala tebi, ako bi bila le komu. Mislila sem, da veva samo jaz in on. Pa vse se je menda zagovorilo proti meni. Da bi le samo ti vedela in nihče drug! Kako vesela bi bila, ko bi imela razen njega še koga, postavim tebe, ljuba moja, da bi govorili o moji sreči. Ali zdaj ve že nekdo, ki bi imel vedeti za to med najzadnjimi.«

Marički je bilo to vse še nekako novo. Zardela je v lice in se veselo nasmehnila. »Ti, Manica« — pravi — »ali se mora o takih rečeh tako žalostno govoriti? Jaz bi pa plesala in bila vesela na tvojem mestu. Naj počno drugi, kar hočejo! Če te kdo vpraša, saj ni da bi mu morala povedati; poženi ga in reci: kaj ti mari! Kako me more kdo siliti, da bi povedala, kaj mi je v srcu, če nečem!«

»Ti ne veš — —«

»Nič, nič! Že vem; če hočeš, bom molčala tako kot kamen; še sama si ne bom upala vedeti. Da bi očetu to pravila, to še mogoče ni, in komu drugemu naj bi mogla kaj takega govoriti? Tako neumna sem skoro, da bi me bilo sram, in ako bi morala, res ne vem, kako bi govorila. Samo tebi bi lahko povedala, da, tebi pa naši gospodinji Lizi. — Kaj meniš, kako sem izvedela?«

»Ali ti je Lovre sam povedal?«

»O ne, on ne pove ničesar. Posebno danes je bil tako molčeč, da se mi je včasi čudno zdelo. Glej, zakaj mi nisi poprej povedala, da bi mu ne bila toliko prizadela, vedoč, da ima samo tebe v glavi. Pa vendar mi je moral obljubiti, da pride drugi teden enkrat k nam. Tačas mu bom pa malo ponagajala s teboj, če smem. On mi ni ničesar povedal, ali nazadnje sem ga vendar izpregledala, kaj je pravzaprav. — Pa poprej si rekla, da o tem nekdo ve, ki bi ne imel vedeti. Kdo je to?«

»Marijan!« pravi Manica.

»No, prava reč! To ni vse nič! Jaz ne vem, zakaj bi se zato žalostila. Če ga ne maraš, pa ga ne maraš, kaj ti more?«

»Veliko žalosti mi lahko stori. On je prav svoj človek; včasi se pokaže, kakor bi imel nekaj dobrega srca in zato sem ga imela rada, dasi bi ga ljubiti nikdar ne bila mogla; včasi je pa zopet tako trmast in ves drugačen. Danes je nalašč iskal prilike, da sva govorila. Morala sem slišati čudna očitavanja od njega, ki mu nisem nikdar ničesar obetala. Bil je ves divji in rotil se je, da hoče Lovreta spraviti iz naše hiše, preden bo minil teden, češ, da bo vse očetu povedal. Jaz sem mu naravnost rekla, da ga zdaj res ne ljubim, pa vsaj spoštujem; če pa to stori, ga bodem zaničevala. Da, nazadnje sem ga za Boga prosila, naj bo tiho, pa obljubiti mi ni hotel in sama si videla lahko, da me je pustil samo in je šel. Kakšna imena je Lovretu dajal, tega ti ne morem praviti, vsaka beseda pa me je zbodla globoko in ostro.«

»Kaj pa je, če pove očetu, saj mu ne bode verjel prej, da tebe vpraša. Ti pa lahko rečeš, da ni nič, saj taka majhna laž — —«

»To ni tako, ljuba moja! Slišala sem onidan pogovor med materjo in očetom in vem, da že sama nekaj slutita. Bog ve, kako sta prišla na to misel. Prav lahko bosta verjela, posebno če jima Marijan pove. On je slišal nekdanj razgovor med nama, za gotovo ve in jaz mu tudi nisem mogla tajiti. — Sicer bi pa tudi ne mogla lagati, zlasti svojim starišem ne.«

»E, saj ne bo povedal. Nikdar več ga ne pogledam, če to stori.«

»Menila sem včasi, da moj oče drugače misli o takih rečeh. Zdaj pa vem, da bo moral Lovre zapustiti našo hišo, če oče to izve. Jaz bi ga pa ne mogla pozabiti in nesrečna bi bila, prav nesrečna. Včasi sem več zaupala svoji moči, zdaj pa, ko mi nekaj pravi,

da — — —« Manica ni mogla izgovoriti. Solze so ji prišle v oči, objela je prijateljico in jokala.

Znano je, da so ženske mečjega srca in da jih ni posebno težko pripraviti do grenke kapljice, ki je znamenje veselja ali še rajše — žalosti, izvirajoča iz zrcala človeškega srca, iz očesa. Zato tudi Marička, videč prijateljico jokati, ni mogla več zadrževati solzice na trepalnici.

Obe deklici sta sedeli potem precej časa tiho, le zdaj pa zdaj je Marička kaj vprašala, da bi napeljala govorico na druge reči, toda tudi njej se je videlo, da ji zmanjkuje besedi.

Manica je zamišljena zrla proti oblakom, ki so se trgali in vlekli proti gozdu. Visoko gori nad deklicama je nesel kragulj svojim mladičem pišče, uplenjeno v vasi.

»Ali vidiš kragulja?« vpraša Manica.

»In pišče! Uboga živalica, kako vpije, ko bo moralo umreti!« odgovori prijateljica.

»Če žival kaj misli, se temu piščetu zdaj gotovo zdi, kakor da bi ž njim vred bilo vsega sveta konec.«

»Kako ti pride tako čudna misel v glavo?«

»Res je morda čudna, pa ravno ta me je nekako potolažila v tem hipu. Mislim si, če mora že ta živalica dočakati tako gorje, kakor je smrt v mladosti, zakaj bi potem druga božja stvar ne nosila svojega bremena? Bog je pravičen, razdelil je gorje med vse svoje stvarjenje. Zato se tudi jaz ne smem braniti, če me doleti kaj, česar bi se rada ognila.«

»Lepo te prosim, ne govori tako čudno! Kako te more tolažiti, če vidiš še drugje gorje, kakor ti praviš. Meni se pa živalica prav smili. Nazadnje bi bila ti vesela, če bi še jaz imela nesrečo.«

»Vesela ne, ali ravno ker te imam rada, pozabila bi sebe — —«

»Beži, beži, kaj bodeva o takih rečeh govorili, saj hvala Bogu do zdaj ni niti tebi, niti meni nobene sile.

Le iz glave si izbij take reči! Jaz pravim, da bo Marijan vendar toliko moški, da ne bo ničesar govoril, in drugo se bo počasi vse obrnilo na dobro. Če ga imaš rada, gospoda Kvasa, moraš misliti, da si srečna. Vredna si ti njega in on tebe.«

V tem je bil kragulj s svojim plenom preplul poljano in se usedel sredi gozda na visoko smreko.

Pol streljaja daleč je stal Lovre na mestu, ki so mu ga bili lovci odločili. Puško je imel nerodno in malomarno naslonjeno ob sebi in je zrl v tla, ne da bi pazil po gošči in potih, kod pride zverjad. Tovariši njegovi so se bili razkropili daleč okrog in bil je sam. Da mu je bilo za lov vsega sveta danes malo mari, se razume lahko, kajti ravno prej mu je Marijan rekel nekako jezen, naj ga drevi počaka vrhu Skal na koncu gozda. Kaj mu ima povedati, to mu ni bilo čisto neznano. Rad bi bil nekaj dal, da mu ne bi bilo treba sniti se ž njim; na drugi strani pa si je zopet mislil, da nikakor ne bi bilo moško, če ne bi izpolnil besede, ko mu je skoro dolžan nekega odgovora, opravičenja.

Zdelo se mu je, da že predolgo stoji tukaj — zaman in po nepotrebnem. Rad bi bil poprej še govoril z Manico, preden bo z Marijanom; zato ga je vleklo, da bi popustil svoje mesto in šel domov. Ali zopet ni vedel, kako bi se izgovoril potem, če ga vprašajo, zakaj ni počakal drugih. Ni mu torej preostajalo drugega nego ostati na odločenem mestu.

Frfoitanje kraguljevo v njegovi bližini ga je predramilo. Nehote je vzdignil puško in ustrelil. Kragulj je sfrfolel po vejah na tla.

Drugi lovci so čuli strel in kmalu je slišal Lovre od več strani klice, ki so se mu bližali.

»Ali je morto?« je vpil gospod stotnik, ki je prvi pripihal iz gošče. Z druge strani so prilomastili gospod Benjamin, Vencelj in Marijan.

»Samo kragulja sem ubil,« odgovori Lovre, ki je zdaj šele izprevidel, da ni prav storil, premotivši lovce, da so menili, da je streljal na divjo kozo.

»Zakaj niste pustili vruga pri miru?« pravi gospodar. — »Psi bi bili vsak čas prišli na pravi sled in imeli bi bili morda kaj več nesti domov kakor tega ptiča.«

»Nič ne de,« odgovori zdravnik Vencelj, ki se je bil menda že tudi naveličal zastonj stati. »Tvoji psi niso vredni, da jim daješ jesti. Zmerom so okoli človeka, samo na sledu ne.«

»Ali nas je pa oni človek osleparil,« pravi stotnik.

»Preneumen je za to!« reče Vencelj.

»Saj so nekateri tudi za lov preneumni, bolj kot za druge reči,« pravi Marijan in nekako zaničljivo pogleda Lovreta.

Poslednjega je zalila kri, hotel je tudi pikro odgovoriti, pa v tem hipu je počila puška precej visoko vrhu hriba.

»To je Zmuznè!« reče Vencelj.

»Slepa kura najprvo najde zrno,« pristavi stotnik.

Ne dolgo potem prisopiha Zmuznè preplašen in krvavega lica in vleče puško za seboj.

»Tukaj nate vruga namalanega! — Nikdar nisem streljal, nikdar ne bom,« pravi učitelj jezen in vrže puško ob tla.

»Kaj vam je, da ste krvavi po licu?« ga vpraša Benjamin.

»Divja kozga je brcnila,« pravi Marijan, smeja se.

»Da bi bila tebe in tvoj jezik!« odgovori učitelj in hoče oditi.

»Počakajte no, nate ruto, da se obrišete, in povejte, kaj in kako ste streljali.«

»Kakor sem druge videl, kar živim! Ali udarila me je puška s kopitom, da me boli bolj kakor zver, čeravno sem jo zadel v bedra.«

»Kaj ste videli kozo?«

»To je gotovo, če sem jo streljal, prav od blizu. Dve sta bili, eno sem tako, da ne pojde deset stopinj z mesta. Ko bi me le tako ne bolelo!«

»Morda sem vam dal tako puško, da je bila že nabita in je strel v cevi zarjavel, vi ste pa še v drugič natlačili. Sicer moje puške ne udarjajo. Pa se vam bo že zacelilo; zmijete se, pa bo dobro, zdaj pojdimo gledat. Če je žival obstreljena, pokažemo psom sled in pred večerom bomo obe imeli. Ali veste, da sta dve?«

»Dobro sem ju videl, kakor vas zdajle vidim, gospod graščak!« je dejal Zmuznè in si brisal lice.

Našli so res krvave sledi in nekaj odstreljene dlake. Takoj potem so izvohali psi v gošči onemoglo zver. Bil je mladič. Sklepali so možje, da bi se lahko tudi še druga dobila. Toda psi so bili danes tako leni, da so vedno izgubljali sled. Tedaj se napoti vsa tovarišija s plenom domov, ker se je že bližal večer.

Marijan ni hotel iti na Slemenice nazaj. Dejal je, da hoče še pregledati po hosti. Preden pa je popustil družbo, se je ozrl proti Lovretu in mu dejal tiho: »Drevi, ko zajde solnce, pridi vrh Skal!«

Lovre prikima. Vsi odidejo. Solnce je bilo že precej nizko. Lovre je tedaj začel misliti medpotoma, da pač ni vredno hoditi domov in kmalu zopet isto pot nazaj.

»Gospodje, jaz ostanem tudi še v hosti. Morda ravno mene sreča čaka,« je dejal.

»Kakor vam je ljubo,« odgovori gospodar; »če ostanete, bosta z Marijanom vsaj dva, bode vama krajši čas. Drevi pa se podvizajte o pravem času domov in pripeljite še Marijana!«

»Pa varujte se preprirov!« zašepeta Vencelj in za-mežika.

Lovre ga debelo pogleda. Ali kaj ve ali sluti? Ni mogoče, to je menda govoril, ne da bi kaj mislil.

Brž ko pride lovcem izpred oči, jo krene proti Skalam. Tu je bilo veliko porobje med vasjo in hosto.

Proti zahodu je viselo strmo pečevje, prerasteno z leščevjem in trnjem, proti vzhodu pa je bila tjakaj do meje peščena zemlja, po kateri je redko med brinjem in kostonji rastla starikava resa.

Tik roba se uleže Lovre na tla, prislonivši svojo nenabito puško ob kamen. Ravno se je mesec vzdigaval na vzhodu, velik in bled. Bolj od čuvstva prevzet zaljubljenec bi bil gotovo pozabil, da se luna pač malo briga za nas črve, ki lazimo po zemlji, in bi ji bil začel glasno pripovedovati o svoji sreči in tožiti svoje gorje, prav kakor bi uboga svetilnica na nebu imela oči, sluh in pamet. Kvasu pa je bilo lune zdaj malo mari. Imel je druge reči v glavi.

Dasi je skoro želel, da Marijana ne bi bilo le-sem, ga je vendar težko čakal, ker si ni mogel misliti, kako se bosta pogovorila, posebno na tako samotnem kraju. Enkrat mu je prišla misel, da bi se morda hotel biti ž njim. Ali ta misel se mu je zdela preneumna, zakaj moral bi biti ta Marijan ves drugačen, da bi mu prišlo kaj takega na um. Zastavil si je tudi vprašanje, kako bi ravnal, ako bi se mu res kaj takega pripetilo. Čutil je, da bi ga hudoben duh v njem skoro tiral v dvoboj. Ali pamet je razsodila naravnost proti dvoboju. Naj bi se reč iztekla tako ali tako, ona in svet bi bila zanj izgubljena. In vendar je njo šele spoznal, svet se mu je šele odpiral, kako bi ga mogel izgubiti zlahka prej, preden je izpraznil namenjeno mu kupo — bodisi sladkega veselja ali bridke tuge. —

Ko se je zavedel takih misli, se je moral glasno zasmejati. Ob enem pa je čutil, da se je nekdo s palico dotaknil njegove noge. Bil je deseti brat. »No, no! Peščena mačka! Tako vesel? Pa tukaj? Kaj si iznašel morda, da so gori v le-tej reti (kaže na luno) tudi neumni zaljubljeni, in te je to tako razveselilo, da se ti je pečica potresla?«

»Nič takega nisem iznašel, Martin! Kje si pa bil? Kako da tod domov hodiš?«

»Ti, prijatelj, vprašal bi te lahko, kje je moj dom? In pa tudi, kaj tu delaš? Ali nečem, ker sem vesel, da sem te enkrat slišal, kako se smeješ. Prav je tako, vesel mora človek biti in poskočen. Zato te rajši vidim, da si enkrat vesel, kakor da bi tri zime snega ne bilo in čevljev ne treba. Sicer imaš navado, da delaš obraz na kisko, kakor tisti ubožni oče, ki razdeli zadnjo plesnivo skorjo med svoje tri paglavce, sam pa pokadi luknjo tobaka, da si utolaži kruleči želodec. Pa to ni prav; človek naj se včasi kisko drži, kakor za praznik postavim, kadar nima nič poštenega delati, nego pre-mišljevat i ta svet in njegove madeže.«

Nastajala je tema. Vsak čas je moral Marijan priti. Zato je Lovre mislil, kako bi Martina zlepa odpravil.

»Lahko noč, Martinek, če greš spat. Jutri kaj pridi!« pravi.

»Je! Kure in otroci se zdaj že zarijó, pošten človek pa ne mara za dve, tri ure, če se pomudi pri dobrem možu. Kaj ne moreva kake razdreti, ki se bo nama modra zdela? Zakaj, če se midva hočeva iz oči v oči malo pohvaliti, lahko rečeva, da sva moža, kakoršnih matere ne pobirajo za plotovi in vode takih ne prinašajo, ampak pravi materi sta naju rodili. Še bo šel včasi dež, preden se bosta dva taka rodila, kakor sva midva!«

»Pojdi tedaj v grad, če ne greš še spat! Tam je lepa družčina, dobiš lahko pijače!«

Martinek se čudno nasmehne. Spoznal je bil, da bi ga prijatelj Kvas rad odpravil. Videlo se je, da je hotel nekaj vprašati, pa premislil si je in rekel samo: »Pijače bo deseti brat med gospodo dobil? Da, ako bi bil kdo drugi, dobil bi je. Ali zdaj mu rajši dajo kakor ribnišk i m povabl jencem, ko se je Urh Prekanjeni ženil z Marjeto Režajlo — tepkovca in pisker lesnikovca. Drugod pa še zavdavice nimajo zanj. Bog te obvaruj in naj se ti o tvoji ljubi sanja!«

Rekši odide, komaj pa toliko zavije za grmovje, da ga ni mogel Kvas več videti, postoji in čaka.

Petnajsto poglavje.

Zrela hruška sama pade.
Narodni pregovor.

artinek ni dolgo stal na svoji preži, ko je zagledal, da nekdo prihaja. Kdor ne bi bil imel tako ostrih in dobrih oči kakor on, ne bi bil spoznal Marijana, zakaj bilo je precej mračno in vedno ga je zakrivalo grmičje.

»Kaj imata pač ta dva tukaj opraviti?« godrnja deseti brat ter naglo zavije navzdol in potem počez. Pripognjen in tiho prileze preko kamenja blizu do mesta, kjer sta bila mladeniča. Kvas je bil vstal in stal Marijanu nasproti.

»Jaz bi samo enega človeka na svetu vedel, kateremu bi zdaj precej odgovoril na tako vprašanje,« je slišal Martinek govoriti Kvasa.

»No, bom pa še jaz ob kratkem govoril« — pravi Marijan. — »Če se v štirinajstih dneh, ne, v enem tednu ne odpraviš zlepa od tod za vselej, povem to ljudem, ki jim je mari, da se Manica ne obesi na berača, ki je ne more vzeti. In če to nič ne pomaga, doboš od mene kroglo v glavo, in ko bi bilo ne vem kaj.«

Dasi je imel Lovre na take besede vzroka dovolj, odbijati bet s cepom, se je premagoval in dejal mirno:

»Marijan, jaz vam naravnost povem, imel sem vas za bolj blagega moža. Da mi podtikate nekove namene, kakor bi jaz deklico samo začasno sleparil, vam ne morem zameriti. Želim, da bi me bolj spoznali, sicer —«

»Sicer je vse hinavščina, prazne besede, katerim se je dala tudi ona preslepiti. Povedal sem ti že, kar sem mislil. Jaz bi ti že drugače pokazal, ko ne bi bilo zavoljo nje. V enem tednu!«

»Prosim vas, dajte mi izgovoriti besedo! — Žal mi je, da sem nedolžen vzrok vaši nesreči, ali preverjen sem, da vi ne bi bili nič na boljšem, ko bi mene ne bilo nikdar v ta kraj. Ko bi bil vedel, da vas ona ljubi, bi se veselil z vami kakor prijatelj s prijateljem in nikdar ne bi bil poizkušal ničesar zase in nikdar bi se ne bil tako izpozabil, da bi vam bil z namenom po svojem prizadevanju odtegnil njeno ljubezen ali ukradel, kakor mi očitata.«

»Kaj je nisi, lažnivec?«

»Menim, da mi morete malo laži izkazati. — Verjemite mi ali ne verjemite, od kraja, ko sem mislil, da je Manica vam namenjena in da tudi sama misli na vas, sem zatiral vsak čut ljubezni. Zdaj pa, ko od nje same vem, da vam nikoli ničesar ni obetala, imam tudi precej lahko vest.«

»Pa boš kmalu še lažjo imel, ko boš povezal culo in se pobral po svetu, od koder te je vrag prinesel.«

»Gotovo lažjo kakor vi, Marijan, zakaj kar mi že tudi storite, drugega ne boste na dobičku, kakor da si boste lahko očitali, da ste veliko pomogli v prezgodnjo nesrečo pripraviti človeka, ki vam ni storil drugega žalega, kakor da vas je nekaj časa poznal. Lahko noč! Premislite to, kar sem vam rekel; pa storite, kar hočete!«

»Prav je, da greš, ravno bi me bila skoro volja, zalučati te čez kamenje, da bi se nikdar ne pobral.«

»Pretepravat se nisem prišel,« pravi Lovre — »pa mislim tudi, da bi se vam ne dal vsak kar tako za

nič lučati po kamenju. Če hočete kaj takega poskušati, treba vam bo koga drugega najeti, ne mene.«

Rekši Lovre odide.

Svojo puško je bil pozabil tamkaj naslonjeno ob kamen.

Marijan je obstal. Kvasova mirna beseda in pa, ker mu ni mogel na marsikaj ničesar odgovoriti, ga je razkačilo še bolj.

»Ako je jaz nikoli ne bom imel po očetovi želji, ta pritepeni bukvar je tudi ne bo! Ko bi ga zlodej zdajle nazaj prinesel, da bi ga malo potresel!«

In da bi svojo jezico, ki je zdaj ni mogel ohladiti nad Kvasom, poizkusil nad njegovo tu ostalo puško, jo je prijel srdito ter jo zagnal pet sežnjev daleč po grmovju.

To delo so dopolnjevale tri krepke in robate kletve. Tik pred seboj je zdajci zaslišal preglasen poreden smeh desetega brata.

»Ti grešnik, grešnikov sin, kaj kolneš Boga in hudirja! Ali ne veš, da preklinjavci ne bodo gledali nebeškega kraljestva?«

Po teh besedah se začne Martinek zopet grohotati. Ko bi bil v tem trenutku k Marijanu prišel ne vem kdo njegovih prijateljev, bi ga bil z jezo odgnal. Lahko se tedaj ume, kako je vrelo v njem, ko je ravno ta človek stopil predenj in še s tem zaničevalnim smehom. Bilo je zdaj že drugič, da mu je v takem trenutku prišel pred oči kakor hudoben, nagajiv duh.

»Ti pes! —« je zavpil Marijan in zavzdignil kopito svoje puške.

»Nič pes, niti dlake od psa ne najdeš na moji koži, samo malo uboge človeške kosti, ustvarjene iz takega očeta, pa iz boljše matere, kakor si ti. Bog, ti odpusti meni greh, da te imam tako rad, da ti ne morem oglja zbirati na tvoji črepinji, kakor Salomon ali neki drugi modrijan pravi v svetem pismu. Nu, nu, le pusti tisto palico kovano, le, že vidim, da je

puška! Kaj praviš, prijatelj Narobe, mož Hudojezec, ali bo vzel bognasvaruj tega Kvasa v pekel ali ga bo peljal v zakonska nebesa z graščakovo hčerjo? Povej, kaj meniš? Jaz pravim, da bo taka, kakor sem nazadnje dejal; tebi pa vrže kaj odmečka. Ali bi ne bilo tako prav? Kaj?»

Za odgovor na neprilичno šalo je dobil Martinek s puškinim kopitom po kolenih, da je omahnil.

Ravno zdaj se je luna pokazala izza sivega oblaka in obsevala desetega brata, ki je prav polagoma odkladal kamižolo, čevlje z rame, palico in kučmo. »Fante, udari še enkrat, da bom vedel, da se nisi izpozabil, ko si me mahnil! Udari, če hočeš poznati desetega brata!«

»Na, hudič!«

Rekši mahne Marijan srdito vdrugič.

Martinek uskoči novemu udarcu, pa v tem hipu drži Marijana z eno roko za puško, z drugo za vrat. Mladenič se je zvijal, da bi se oprostil berača, pa zaman; videl je, da ima Martin več moči, kakor bi je bil kdo pričakoval v teh koščeni, presušeni udih. Zdaj pa zdaj je Martinek svojega nasprotnika vrlo pomikastil in smeja se vedno govoril: »Vidiš, vidiš, žaba! Tako se iztresajo norosti iz neumnih, prevzetnih buč. Ni dobro, če človek meni, da vse ustrahuje.«

In ko je Marijan zopet jel srdito otepavati z rokami in nogami, ga je zavihtel Martinek okrog sebe, zopet malo pomikastil in dejal: »He, konjiček, pohleven bodi in ponižen! Glej, kako bi te lahko zalučil čez pečevje v dolino, kakor si ti ravno prej obetal, ti zgaga ti! In zalučil bi te kakor leščevo batino, da ne bi nobena tvojih koščic ostala cela, ko ne bi bil po nesreči nekoga sin, ki bi meni najrajši v testamentu zapisal bolezen za dedščino. — Le počasi, kadar se mi bo zdelo, pa te bom pustil. Ali se boš poboljšal? Bojim se, da si podoben tistemu psu, ki je s svojim gospodarjem v cerkev romal, tam župnikovo pridigo

poslušal, da je greh krasti, pa je iz cerkve šel naravnost krast. Bomo videli.«

Rekši ga pahne od sebe.

Srdit popade Marijan puško s tal in mahne s cevjo po Martinku, ki se pa z isto urnostjo kot prej umakne.

»Tako; čakaj, podlasica nepoboljšljiva, jaz ti bom še druge muhe iz glavice iztresel.«

Pa preden ga je utegnil deseti brat drugič dobiti v svoje klešče, je ta odskočil za tri korake in napel petelina pri puški.

»Eno stopinjo stori proti meni, pa bom sprožil!« vpije Marijan ves srdit.

Martinek se zasmije in v enem skoku je bil pri njem. Ali puško je nerodno prijel, zakaj v tem hipu se je sprožila. Martinek je imel kroglo v sebi; vendar je imel še toliko moči, da je svojemu nasprotniku iztrgal orožje iz rok in ves divji loputnil ga s težkim kovanim kopitom po glavi, tako da se je zvrnil z ubito čepinjo. Potem se tudi on ni mogel držati več pokonci; zgrudil se je na tla. Kri mu je tekla s curkom iz globoke rane pod prsmi. S svojim robcem, ki ga je izvlekel iz nedrija, si jo je zatlačil toliko, da si je nekoliko ustavil kri, poprijel palico, čevlje, kamižolo in kučmo ter se vzdignil. Počasi se je vlekel po stezi naprej.

Mesec je lepo svetil na nebu in obseval mladeniča, ki je ležal na tleh kakor mrtev. Tiho je bilo precej časa daleč okrog, le murni in drugi mrčesi, ki so za grmovjem po toplem dnevu prišli na večerni hlad, so žvrgoleli svojo enomerno nočno pesem in tam doli iz vasi se je slišalo lajanje dveh psov, ki sta drug drugemu odgovarjala.

Čez kaki dve uri je bilo slišati ohripelo petje posamnega glasu, ki je prihajalo počasi vedno bliže. Bil je to stric Dolef, ki je šel po svoji navadi precej vinjen domov iz Obrščakove krčme.

Bil je že komaj streljaj daleč na samotni stezi, ki je držala preko Skal. Ali kakor se je videlo, ni se možu posebno mudilo domov, ker na svojem potu je večkrat zašepésal malo v stran, zdaj pa zdaj padel na jarek in se najprvo na vse štiri, potem na dve zopet skobacal pokonci in vedno govoril. Naposled se je vstopil na grič in začel peti v dolino:

Je huda zver, kot sam hudir,
ta žena moja, stara para;
ne da pezdir miru nikir,
me vara ven in ven in kara.«

»Rodovine sem dobre, poštenega očeta,« — je govoril stric Dolef sam s seboj nadalje. — »Pa tudi nisem bil nikoli tako neumen kot drugi ljudje ter nisem vtikal vratu babjemu vragu — —«

Rekši se spotakne ob ježo in pade. Ker je svet na onem meštu skoro še bolj visel kot kje drugje, je bilo nevarno za strica, da se ne bi strkljal v dolino. A Dolef je bil mož, ki je znal vince piti in nositi, tudi če ga je bilo po stari hvalni navadi nekaj odveč. Ko je mož zapazil, da je v tej postelji glava veliko bliže osredku matere zemlje nego noge, se je poprijel krepko za brinov grmiček in po nekaterih težavah se zasukal okoli brina, da po naravnih zakonih ni več silila kri v glavo in da jo je brez vse skrbi lahko položil na krtino. Objemši brin še z drugo roko je pel s slabotnim glasom:

Bo prišla grenka smrt,
hramček bo zaprt,
kozarček djan na stran,
jaz pa zakopan.
Dira la la la lom!

Potem se postavi čez nekaj časa zopet na vse štiri, in ko dotiplje stezo, si opomore, večkrat zaman pozkušaje, na noge. »Bodemo zlezli domov. Pa še jutri. Dva bokala sem dolžan! — Nič nisem dolžan! Obrščak,

po pravici delaj, ne pripisuj, saj smo kristjanje; midva oba! Petra si ven vrgel in si ga! Kaj ti je hotel? — Le prepira ne, tepeža ne! Potrpimo; vino je Bog dal, mi smo pa otroci njegovi, žganje smo pa sami napravili, če mi ne, pa drugi; — saj

vinska trta
nima grla,
da bi sama
vince žrla.

Kaj boste vi? Pijte pa molčite! Ne veste drugega, kakor kar drugim ljudem pričakate iz ust. Jaz pa sem že drugačne pivce poznal. I, ko bi tebe vragulja prinesla, ti moj prijatelj Fric! Precej ga imava kupo in popela bi tisto dijaško, kako se že poje, čakaj:

Gaudeamus igitur,
iuvenes dum sumus...

(Veselimo se torej,
dokler smo še mladi...)

Ne znam. —«

Med tem samogovorom je bil Dolef prišel do tjakaj, kjer je ležal Marijan.

»Aha, tu je tudi eden, ki ne sme vina videti. Revež, jaz sem se tudi včasi tako nalezal, da nisem imel stopinje, zdaj pa —« Dolef se spotakne in pade tikoma k ležečemu. »Hoj, hoj, brate moj, vstaniva!«

Zdajci zapazi, da je mož, ki ga je imel za pijanca — Marijan, ter da je krvav po glavi. Znano je, da kaj čisto naglega in nenavadnega človeka iztrezni iz najhujše pijanosti, postavim, če se hudo ustraši. Dolfa pa, tega miroljubnega in dobrega moža, nemara nobena reč ni mogla bolj prestrašiti kakor kri in smrt.

»Kaj še! Marijan ubit! Kdo je to storil, za križanega Boga!«

Pretipavši ga bolj natanko, je zapazil stric, da mladeniču še bije žila, da pa ima glavo prebito. Klical ga je, tresel in z roso močil po čelu, pa se ni ganil.

Zarja se je jela žariti na vzhodu, ko si je Dolef nehal prizadevati in začel premišljati, kam bi šel po ljudi. Odločil se je naposled na Polesek in dirjal je, kar so ga mogle nositi noge.

Težko je stari Dolef sklical Krivca in Krivčevko iz postelje, da jima je mogel povedati, kaj se je zgodilo. Brž ko je pa oskrbnikova ženica slišala strašno poročilo, da leži mladi gospod polmrtev v rebri, je bilo toliko vpitja po gradiču Polesku, da se je moral zbuditi tudi stari gospod.

»Kaj bo, kaj bo! O sveta Barbara, pomagalka na poslednjo uro, Mati božja, pribežališče grešnikov, kaj bo!« je vpila majka Krivčevka in lomila roke.

»Nikar ne kriči kot beraške kleščce, grča babja! Kaj bi tantigoval, ko ne pomaga nič; povej, kaj je početi,« pravi njen mož, ki je stal nekaj časa kakor panj.

»Ti grdoba grda!« — je zmerjala žena in brisala debele solze. — »Saj pravim, ti nimaš nič srca; trd kamen imaš v prsih; ko bi kaj srca imel, bi se jokal, če samo mene vidiš jokati, nikar pa, ko je naš lepi, mladi, dobri gospodič ubit. Oh, rane krvave! Kaj bo z našo službo, če je mrtev, ali če šele bo!«

»Stara, tebe je Bog oče ustvaril, ko je bil ravno pri slabi volji ali pa že truden; če te sam bognasvaruj ni napravil.«

»Drugikrat se prepirajta, zdaj vsaj gospoda pokličita, da gremo pogledat in da ga prinesemo domov,« pravi Dolef.

V tem hipu se odpro vrata in gospod Piškav stopi v sobo z nabranim čelom, s svečo v roki, razoglav in v dolgi halji iz tankega črnega platna. Ostro pogleda zbrano trojico ter pravi osorno: »Kaj to pomeni? Oba bom segnal iz hiše. Jaz nečem nikakega krika.«

Po teh besedah se obrne na vratih in hoče oditi.

»O milostljivi gospod, ko bi vedeli, kaj — —« je začela Krivčevka, pa stari ji jezno prestriže besedo: »Ničesar nečem vedeti, molči!«

Zdajci popade Krivčevko sveta jezica; razkačena stopi za njim in prime za vrata.

»Črna živina ste vi in moj mož. Kaj ste vi oče, ko vaš sin umira zunaj na polju, vi pa pravite, da moram molčati, da vam še povedati ne smem!«

Samo dve besedi je stari slišal: »sin umira« — in bilo je dovolj: izpremenil je barvo, obledel kot zid in sveča mu je padla iz rok.

»Kaj praviš? Sin moj! Kje je Marijan?«

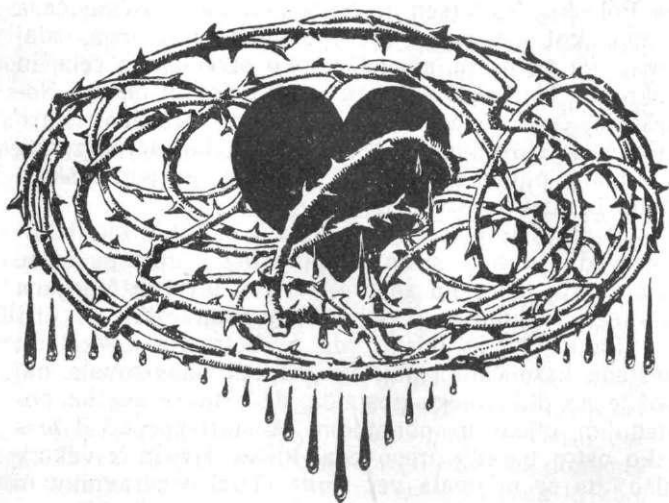
Na to hlastno vprašanje pa Krivčevka ni bila pri volji brž odgovoriti, kakor je gospod hotel v svojem smrtnem strahu, ampak mislila mu je očitati še to in ono, ker menila je: zdajle je urica. Pa stric Dolef ji je skazil in v treh besedah vse povedal.

Takega ni še nikdar nihče videl starega gospoda na Polesku, kakoršen je bil v tem hipu. Nekaj časa je stal kot okamenel in srpo gledal zdaj tega, zdaj tega. Pa takoj je posnel z roko sive lase s čela, in kakor ne bi mogel več zatajevati po svoji navadi človeškega čuta, je postal naenkrat ves beseden; hitro in z neko skrbljivostjo je zapovedal, kaj naj se zgodi, in kmalu potem so koračili vsi trije, gospod Piškav, Dolef in Krivec, preko polja.

Botra Krivčevka pa je jokala in tulila okoli Poleska, da je bilo strah. Popolnoma z uma pa bi se bila skoraj dela, ko so proti dnevju prinesli Marijana zavitega v rjuho in popolnoma v nezavesti.

Lahko si je misliti, da je botra Krivčevka kot poštena katoličanka najprvo gospodu nasvetovala, naj pošlje po duhovnega gospoda, da pride s svetim poslednjim oljem in obhajilom. A stari gospod ji je s tako ostro besedo prepovedal klicati živega človeka v hišo, da se ni upala več ziniti. Tudi o zdravniku ni hotel ničesar slišati, temveč izpiral je rano sam in sam obvezoval sinovo glavo. Pri tem se je tako izvedeno obnašal, da je Krivčevka pozneje dopovedovala možu, da ga trije gospodje Venclji ne bi bili tako obvezali.

In ko je videla, da se ni skoro nič odmaknil od sinove postelje, ampak je vedno pazil na vsak dih, tipal, kako žila bije in koliko ima glava vročine, je priznala sama sebi, da ima vendar še nekaj očetovskega srca, da, več srca kot njen mož, ki se še jokati noče, kadar ona veka. »Ko bi le še majhno za njegovo dušico skrbel in ga dal prevideti, pa bi človek hotel kakov očenaš moliti zanj,« je mislila. Večkrat jo je obhajala izkušnja, da bi kar sama in natihoma šla po župnika, da bi ranjenca vsaj izpovedal, ali bala se je, da bi po svoji nepokorščini ne izgubila službe.

Šestnajsto poglavje.

Bolan leži, milo ječi.
Narodna pesem.

Stric Dolef je takoj potem, ko je zapustil Polesek, čutil, da ne bi bilo napačno malo zaspati. In ker mož ni bil vaje odrekati svojemu telesu, kar mu je lahko privoščil, se je vlegel doma pred lopo na voz in je spal vse jutro do trdnega dne. Tako ni utegnil Slemeničanom zgodaj praviti, kaj je danes to noč izkusil in videl.

Lovre je bil zarana vstal in je po svoji navadi sedel na klopi pod grajskim orehom.

Zdajci je zaslišal krevsanje nerodne stopinje po peščenem potu proti gradu in obrnivši se je videl znano podobo Krjavljevo, ki je sopihal naravnost proti njemu.

»Ali ste vi tisti, ki zna gosposke otroke učiti in ki ga kregajo za Kvasa?« vpraša Krjavelj vstopivši se predenj.

»Jaz sem tisti, ki ga imate v mislih,« odgovori Lovre in se zasmije. To pa Krjavlju ni bilo po godu in je dejal:

»Slišite me vi, zakaj se mi rogate in smejete? Jaz sem bil na vojski, na morski vojski, pa se mi niso smejali, to vam povem. In pri župniku sem bil, pa se mi niso smejali, glejte! Samo enkrat so se mi

smejali, pa so bili še tačas bolj neumen mož kot jaz, čeravno znajo točo ustaviti. To je bilo tačas — da boste tudi vi to reč vedeli in se je naučili — tačas, ko smo hodili za velikonočno izpoved na izpraševanje iz krščanskega nauka. Pa so mislili gospod, da me bodo prav ujeli, in me vprašajo: »Krjavelj, pravijo, koliko je bogov? — Nič več kot eden, pravim jaz. — Kaj nisem dobro povedal?«

»Prav dobro.«

»Nu«, — pripoveduje Krjavelj dalje — »potlej naltlačijo malo tobaka v nos in se obrišejo s tisto majolkasto ruto in me še vprašajo: Krjavelj, pravijo, kje pa je Bog? — Jaz pravim: Povsod. — Oni me vprašajo: Tedaj, pravijo, če je povsod, ali je tudi v tvoji hiši? — Tudi, pravim. — Ali je v tvojem hlevu? — Tudi. — Ali je v tvoji kleti? vprašajo; jaz pa pravim: Gospod, ne bodite hudi name, v moji kleti ni Boga; nobenega Boga ne najdete v moji kleti, če ga tudi z užgano trsko iščete, niti hudiča ne najdete v njej, če prav mrtvaške bukve primete v roke. Tako sem jim bil povedal. Malo so šobo napeli in dejali: Krjavelj, pravijo, Krjavelj, zakaj ni Boga v tvoji kleti? Poprej si prav povedal, da je povsod, zakaj bi ga v tvoji kleti ne bilo? — Jaz pravim: Zato ni Boga v moji kleti, ker nobene nimam. Tačas so se mi smejali.«

»Zato, ker si jim dobro povedal.«

»Kaj ne da! Pa skoro bi bil pozabil, da me je deseti brat Martinek po vas poslal,« pravi Krjavelj.

»Kaj bi mi pa rad?« vpraša Lovre.

»Veste, kaj bo najbrž? Martinek je zbolel, leži, pri kraju je kot buča v zelniku. Testament mu boste zapisali, menim jaz!«

Ker je Krjavelj to čudno novico pravil tako malomarno, kakor bi jo bilo slišati vsako uro, mu Kvas sprva ni verjel. Ali Krjavlja je to zopet ujezilo in rotil se je na svojo mater in svojo morsko vojaščino, da govori resnico. Tudi je bilo zastonj vse Kvasovo

dopovedovanje, da ne more in ne utegne od doma, da naj koga drugega poišče, zakaj Krjavelj je dejal, da ne sme o Martinkovi bolezni živi duši ničesar povedati razen njemu.

Do zajtrka je bilo še precej časa in pot do Krjavljeve koče ne ravno dolga. Zato se je Kvas naposled napotil s svojim tovarišem proti Obrhku.

»Veste, kaj vam pravim« — je dejal medpotoma Krjavelj — »jaz sem mož; to so tudi po svetu vedeli in vedo. Zakaj sem bil pa pomorski vojščak? To vas vprašam. Stara ciganka, Bog ji daj špeha in masla, je bila pri meni že pred dolgo leti in povedala mi je za tako srečo, da bom nekaj podedoval, preden pride sveti božič v deželo. Morda je imela letošnji božič v mislih. Kaj menite vi, ki ste učen fant, kakor so se pri Obrščaku o vas menili, ali bi se ne dalo tako narediti, da bi jaz za desetim bratom dobil kako stvarco? On ima nekaj srebrnih kebrov. Vi boste pa testament pisali, če jaz prav mislim. Postavite v pisanje take besede in podkrižajte jih, da dobim jaz tudi nekaj. Posebno tiste čevlje bi rad, ki jih ima; saj vidite, da bom na zimo bos. In Obrščaku sem trinajst krajcarjev dolga naredil, te bi rad plačal; zakaj če nesem dolg na oni svet, ko bi se primerilo, da bi umrl, ne dosežem večnega zveličanja. Pa še eno kozo bi si tudi rad kupil, ko bi denar imel. In kamižolo imam raztrgano; glejte, komolec mi jo je preril; Brzetov Tonek pa ima eno na prodaj. Kaj, ko bi se kaj denarja dobilo? Naredite vi otovrej tako testament; saj ne maram ravno zastonj, nekaj krajcarjev bi vam hotel vreči za molk in poštenje. Nekaj bo, vem da, Martinek sam rekel vpisati, če ga opomnite, nekaj pa sami stavite.«

»Kaj meniš, da bi bilo to prav, ko bi se tako naredilo?«

»Oj, kako ste neumni! Tako govorite, da ni ne za na ramo, ne za na voz; prav tako mislite in govorite, kakor bi po temi hodili in sence iskali! Le

poslušajte me: jaz imam dve kozi, eno mlado, eno staro — Dimko in Marogo. Če Marogi pokladam, ji dam mrve in slame, kaj ne? Nu, če ona zboli in umrje, — sveti Luka volovske podobe jo varuj — kaj bo pustila v jaslih in komu? Seno bo pustila in slamo, kaj ne? Pa komu? Meni ne, ki sem ji ga dal in ki sem njen gospodar, zakaj jaz tega ne jem; ampak Dimki bo pustila, ki stoji ž njo privezana pri enih klinih. Ali ne bo tako, ka-li? Kaj pravite?»

»To bo morda vse tako, Krjavelj. Ti že umeš, kakove so kozje postave, jaz ne. Ali povej mi najprvo to, kaj je desetemu bratu, kakovo bolezen ima?» pravi Lovre.

»Nič, zdaj je to govoriti, koliko mi boste zaznamovali v Martinkov testament. Zastonj ne bo, če mi dobro storite. Ali bom enkrat za žganje dal, da ga bova pila, ali vam bom kake tri tolste polhe prinesel za večerjo — še ne veste, kako so dobri in užitni, v krompirju kuhani — ali bom pa poln svinjski pisker smolnjaka za kola mazati prinesel v grad, dobrega oljnatega, da se bo vlekel od kuhalnice kot dežni curek.«

»Le tiho bodi, Krjavelj, vsega tega ne boš nosil.«

»Kaj?» — se zadere možanec. — »Kaj misli kdo, da ne morem ali da lažem? Vse, kar jaz rečem, je tako res, kakor bi pribil in privezal s klinom in s trto. Le stojte, da vam povem eno, potlej boste spoznali, če sem jaz resničen mož ali je kdo drugi.«

»Že vem, da si pravi mož, le povej, kar sem te vprašal, kako bolezen ima Martinek,« pravi Lovre.

»Čakajte no, saj ne gori voda in obesil se ni nihče, to moram razpovedati, kar sem začel. Jaz sem resničen mož. Na svete Lucije dan so Hrvatje gnali prašiče — ono leto je bilo, ko se je Izvirnikova češnja podrla; ota je bila in suha in stara kakor naša vas. Pa so jih gnali po poti in topli po ščetinah in grd kosorep črn pes jim je poganjal. Tisti kosorepi pes poganja, laja, leta okoli tistih prašičev kakor sama

božjast. Jaz pa gledam in ogledujem tisto žival. Kar ti jo en prašič ubere od krdela čez njive in dirjiha gori za mojo hišo in proti hosti. Jaz ves vesel mislim: »Bog ti daj zdravje, prase, ti boš v hosto ubežalo, Hrvatje, bogme, te bodo pustili in jaz te bom našel in jedel.« Ali tisti pes kosorepec leti za prašičem in ga grozno grize in ustavlja. Bil je že klek, kmalu ga prižene nazaj, pa bil je ves krvav in raztrgan od pasjih zob. Komaj je hodil. Jaz pristopim in pravim Hrvatom: Možje, pravim, vi svinjski prekupci, pravim, ta žival bo crknila, preden na semenj pridete, in bo! Dajte jo meni za dar božji. Srečo boste imeli, pravim, kamor boste prišli. Pa mi ga niso hoteli dati. Kar me jeza popade in pravim jim: »Šleve hrvaške, skoporitci, semeži, svinje ženete gori, svinje boste gnali doli; prodali ne boste nič, zato ker ste nevoščljivi.« In kaj se je zgodilo? Jaz sem tisti večer molil na čast sv. Lucije in ona je Hrvatom tako naredila, da sem jaz govoril resnico. Prekupci niso skoro nič prodali na semnju. Drugi dan sem videl, da so gnali nazaj več kot tri polovice tistih prašičev.«

»Ali bi tudi zdaj sv. Lucijo prosil, da bi meni škodo naredila?«

»Nemara da bi jo skoraj poprosil. Ona me ima rada, to sem že tačas pri tistih prašičih videl.«

»Te molitve te bom odrešil, zakaj nobenega testamenta ne bom delal, če je prav Martinek res bolan, kakor praviš,« reče Lovre.

To je Krjavljju malo potrlo upanje. Prizadeval si je po svoji najboljši moči Kvasa prepričati, da ne bi bilo napačno ne na to, ne na ono stran, ko bi se kaj takega napravilo, kar je on želel. Ko je pa videl, da mu neče ničesar obljubiti, je obmolknil in se jezno držal.

Tako sta prišla do Krjavljeve hiše, ki jo hočemo bralcu natančneje pred oči postaviti, nekaj zaradi tega, ker je takih človeških stanovanj že poredkoma najti po Slovenskem, nekaj pa, ker smo te vere, da se je

naš Krjavelj, kljub vsem svojim slabostim in pomanjkljivostim, vsaj kateremu izmed bralcev toliko prikupil, da bo potrpljivo bral, kje in v kakovem je stanoval. Ko se je bil ta mož za trdno namenil, da napravi stanovanje zase, se ni najprvo usedel in mislil, kak črtež bi si naredil, po katerem bi potlej skladal, temveč ugozdil je v zemljo štiri stebre pokončnike, prevezal te z vprečnjaki, utvoril na vsakem koncu brano in vrhu vsega obesil slame; vse to je delal, ne da bi bil vedel, kaj bo iz tega postalo: ali hlev ali hiša ali oboje. Kakor vsak, ki dela dom, je želel Krjavelj, da bi hitro izdelal, pa hotel je tudi, da bi bilo dobro. Za lepoto mu že ni bilo toliko, več za gorkoto. Začel je med tramovi pokončnjaki zidati, ali bolj prav, prostor zadelavati. Pa dasi se je ilovnati zid precej hitro vzdigoval od tal, se mu je zdelo vendar vse to dolgočasno, zato je naložil v zid panjev, goli, okornih skal in vsega. Zato še zdaj, ko Krjavlja več ni, niso stene gladke. Streha je bila sicer le ena, pa mnogovrstna, zakaj Krjavelj je pokrnil nekoliko s slamo, nekoliko z mahom, nekoliko z deskami ali s pezdirjem, po vrhu pa je naložil kamenja in starih kolesnih platišč, da mu ne bi sapa trgala strehe. Ker ni bil postavil v zemljo nobene kamenite vloge, se je bila njegova hiša obesila tako na zapadno stran sveta, da je Lovreta stopivšega skozi duri jelo skrbeti, ali si je človek tu življenja v svesti ali ne.

Še bolj čudno je bilo to stanovanje od znotraj, zakaj bilo je tukaj vse v enem, hlev, izba, kuhinjska shramba in klet. V enem kotu sta bili privezani dve kozi, v drugem je bilo natovorjeno dokaj črnih piskrov, krompirja, koškov za smolo in druge ropotije. Tam v zadnjem kotu pa je na slami ležal Martinek Spak.

Sedemnajsto poglavje.

Tjá v kamro, tjá v kamro
že sije prebeli dan,
pomenek, pogovor
še ni dokončan.

Narodna pesem.

o je deseti brat začutil, da je stopil Krjavelj s Kvasom v hišo, se je obrnil od stene. Videlo se je, da mu dela vsak gibljaj velike težave in bolečine. Lovre je ostrmel, videč, kako zelo se je izpremenil Martinek od snoči. Z rjavega lica je bila kri izginila in vseh tistih značajnih prog ni bilo več po obrazu.

»Ali ste prišli? Prav je, da ste prišli. Krjavelj, primakni gospodu tisti panj, naj se usede,« pravi deseti brat.

Lovre je zapazil, da se Martinku ni izpremenil samo način govorjenja sploh — poprej ga je tikal, kakor skoro vse ljudi — temveč tudi glas.

»Krjavelj, idi ven, midva imava svoje pomenke,« pravi Martin nadalje.

Dasi ne posebno rad, se je pobral hišni gospodar Krjavelj vendar iz hiše, poprej pa je pol skrivaj namežikal Kvasu in dejal: »Kaj sem pravil, da bo testament!«

»Martin,« reče Lovre, »jaz vidim, da si zelo bolan; pošlji po zdravnika! Če ti kaj manjka, nič ne skrbi,

se bode že dobilo. Zdravje je draga reč, pa nikdar predraga.«

»Za take ljudi, kakor ste vi, zame ne! Meni noben zdravnik ne pomaga. Moje ure so se iztekle.«

»Te misli ne smeš imeti. Ti si nisi dal sam življenja, tedaj nisi svoj gospodar in ne veš, doklejš imaš živeti. Kaj ne, da dovoliš, da pošljem po Venclja? Na Slemenicah je zdaj, bo takoj tukaj,« pravi Lovre.

»Če povem, da imam svinec v sebi, mislim, da boš tiho — prosim, ne zameri, da te tičem in govorim, kakor v dnevih svoje neumnosti. Jaz že vem, zakaj te tičem.«

»Svinec?« je vprašal Lovre.

»Cel strel! Pa ne vprašuj dalje, odgovora ne dobiš. Kar sem izteknil, to je zaslužen. Rad grem gori k svoji materi. Upam, da mi bo Bog milostiv,« pravi Martinek.

»Ali bi ti ne bilo v veliko tolažbo, ako bi poslal po duhovnika?«

»To bom že oskrbel,« pravi Martinek. — »Tebe bom pa nekaj drugega prosil. Veliko ljudi me je rado videlo in marsikoga sem tudi jaz rad imel, zaupal pa nisem nikomur. Tebe bi bil lahko sovražil zavoljo tvojega imena in rodu, ki me spominja na nekoga. Toda ko sem te prvič videl, sem spoznal, da nisi še podoben drugemu svetu, zlasti pa nekemu ne, ki ti je v rodu, ki sem ga pa jaz sovražil žive dni, Bog mi odpusti ta greh! Zato sem te rad imel in zato sem te prosil, da si prišel zdaj k meni, ko mi je treba človeka, ki mu moram nekaj zaupati. Ali smem tebi?«

»Če ti morem kaj storiti, ti storim z veseljem. Vendar če imaš kaj posebnega povedati, premisli, komu poveš. Jaz sem ti še skoro napol tujec.«

»To ni res! Ti si eden izmed dveh, ki ni verjel, da sem jaz to, kar sem bil na videz. Eden je vedel, ti si pa mislil. Rad bi šel s sveta, da bi to med vama ostalo. — Posezi tu v zglavje!«

Lovre poseže v zglavje in dobi nekaj listin zavitih v ruto. Martinek se iztegne in jih vzame v roke, nekoliko razvije, oko se mu zasveti in poljubi jih: »Prijatelj! samo ena duša je bila na širokem svetu, ki me je ljubila, kakor bolj ne more, in to je bila — moja mati. Ona je pisala te črke. Smrt imajo v sebi, zakaj nekega človeka lahko pogube. In vendar jih je pisala ljubezen, ljubezen do sina!«

Pri teh besedah desetega brata je Lovre videl, da se mu je solza utrnila iz očesa.

»Ali tvoja mati še živi?« vpraša Martinek.

»Še!« odgovori Lovre.

»Kaj pa oče?«

»Tudi oče še živi.«

»Ali pa ljubiš tudi svojega očeta?« vpraša deseti brat. — »Da, gotovo ga ljubiš. Srečen človek si, zakaj nobena reč ne žge in ne peče bolj človeka, kakor če ima očeta in ga mora sovražiti.«

»Martin, ti si zelo bolan, nikar svojega zdravja še bolj ne kvari s tem, da si domišljaš take reči,« je dejal Lovre.

»Domišljaš? Vprašam te, prijatelj, ali si je treba domišljati, če je imel človek vse življenje take izkušnje. Ti boš dejal, da takega ni, pa poglej njega, ki leži pred teboj, in videl boš takega človeka. — Zdi se mi, da sem ti več povedal, kakor sem bil namenjen. Tukaj vzemi to pisanje in ga nesi na Polesek. Tam poišči starega gospodarja in daj mu vse to. Reci mu, da sem ga pred svojo smrtjo prosil, naj mi odpusti. Tam gori bom ž njo vred — tako mu povej — prosil Boga, da mu bo tudi on odpustil. Pa rotim te na svoje poštenje in na ljubezen do matere, ki te je rodila in te odgojila s trudom, skrbjo in potrpljenjem, da ne pokažeš te reči živemu človeku razen njemu. Tudi sam jih ne smeš pogledati.«

Lovre je mislil šop že spraviti, ko se Martinek še v drugo iztegne in reče: »Daj, še enkrat mi daj edini

žalostni spomin moje matere. Kadar sem imel tole v roki, sem se spominjal nje, kako je jemala na smrtni postelji slovo od mene z jokom in s težkim srcem. Tačas sem prisegel, da se bom maščeval. Da se nisem, se imam zahvaliti samo njej, njenemu dobremu srcu. Deseti brat bi bil lahko premožen mož, a ni hotel biti zaradi nje, ki je živela v revščini in nadlogi.«

Vse, kar je Lovre danes slišal in videl, vse to se mu je zdelo tako čudno in posebno, da ni mogel ničesar razmotati. Pač že prej ni veroval, da bi bil Martinek v istini deseti brat z vsemi lastnostmi, ki mu jih je ljudstvo zato prisojalo in ki si jih je sam tako dobro prisvajal. Ali zraven vsega tega ni nikdar mislil, da bi bil ta človek kaj več kakor bistroglav in lokav mož, ki je znal morda nekaj iz samopridnosti ali pa iz posebnega veselja živeti prav po svoje ter varati radoverne ljudi. Nehote mu je tedaj vstala obče človeška zvedavost in pozabivši, da je deseti brat bolan, je dejal: »Martinek, do danes te nisem poznal natanko. Iz tega pa, kar si zdaj govoril, posnemam, da si preživel drugačno življenje, kakor sem mislil. Za vse to ne vprašam; že veš, zakaj si reč zakrival. Samo to bi rad vedel, če ti je resnica, kar si prej dejal, da bi namreč mene lahko sovražil zaradi mojega imena in rodu.«

»Ti si Kvas,« — odgovori Martinek — »Kvas se lahko izpremeni v besedo Kaves. Ti si iz kraja doma, kjer je doma tudi neki Kaves.«

»Na imenu in domu pač ni ležeče,« pravi Lovre.

»Vem, da ne, prijatelj, vem, da ne; če je človek pošten in dober, ostane pošten in časti vreden, naj ima kazno ali nekazno ime. Po imenu in po licu jaz ne sodim ljudi. Pa to pravijo ljudje, da na lesniki ne zraste jabolko.«

»Ali ti je tedaj kdo iz moje rodovine storil kaj žalega?«

»Meni ne, meni ne!« odgovori deseti brat ter postane naenkrat bolj resen. Lovre je mislil, da mu njegovo vprašanje ni ljubo, zato je obmolknil. Ko tudi Martinek nekaj trenutkov ne reče nobene besede, vstane Kvas in pravi: »To pisanje bom že izročil, kakor želiš; ne skrbi! Sicer pa pride zdravnik k tebi, če dovoliš ali ne dovoliš.«

Martin je gledal med tem v okajeni leseni strop in ni poslušal, kaj pravi Lovre. Šele ko je ta mislil oditi, ga je poklical nazaj in dejal: »Usedi se na panj nazaj!«

Lovre se je domislil, da se ne utegne muditi, da ga bodo pogrešali v gradu, vendar se ni mogel izgovarjati. Nekaj mu je dejalo, da naj ostane in ustreže možu, ki ga je ves čas zanimal, dasi do današnjega dne ne več kot toliko, kakor mika vsak original mislečega človeka, ki hoče poznavati čudno kodrčijo (zmedo) tega sveta, v katerem je on samo en del in še neskončno manjši, kakor si včasih domišlja v svoji sebičnosti.

»Odkod si doma in kaj je tvoj oče, to sem vedel prej, preden sem te videl« — je dejal Martinek. — »Zdaj te vprašam, ali ne moreš vedeti, če se je kdo iz tvojega sorodstva kdaj šolal?«

»Pač!« — je dejal Lovre. In kakor bi mu nekaj prišlo na um, pogleda desetemu bratu v obraz. Pa dasi je bil poslednji na videz postaran in nagrban, toliko let, kolikor bi potrjevalo njegovo hitro slutnjo, ni mogel prisojati Martinku.

»Koliko je že tega in kdo je bil to?« vpraša Martinek. — »Vedel sem, da se ne motim.«

»To je kakih štirideset ali še več let, kar se ne ve zanj. Mislimo, da je umrl. Mojega očeta brat je bil.«

Ko je Martinek to slišal, se je uprl z levo roko v zglavje, se napol usedel in dejal s čudnim, strmečim glasom: »On je tvoj stric!«

Takoj po teh besedah pa se zgrudi na posteljo nazaj. Iz tega, kako je razvlekel usta in zatisnil oči, se je videlo, da ga je rana hudo zbolela, ko se je nagloma sklonil pokonci.

»Da, res je, lahko je tako« — je govoril potlej Martinek kakor sam s seboj. — »Mislil sem za gotovo, da je kaj takega. Da bi bilo pa tako, stric, stric — tega nisem vedel. Da, v enem pismu sem našel Kvas, drugod je Kaves. Ali pa veš, da ni šel še kdo drugi tvojih prednikov z doma?«

»Nobeden. Tudi na tega so pozabili doma. Le dvakrat sem slišal o njem praviti. Sicer so bili vsi kmetje. Moj oče je bil osem let star, ko je šel oni z doma. Potem se ni več oglasil. Pa kakor vidim, veš ti nekaj več o njem.«

»Vem, vem, še preveč vem!« — pravi Martin nekako zamolklo. — »Ker te zdaj še bolj poznam, ti moram povedati zgodbo, ki je nisem še nikoli pravil drugemu kot sam sebi, da boš tudi ti vedel, kdo sem jaz.«

Ker je povest Martinkova precej dolga, jo stavimo blagovoljnemu bralcu v naslednji odstavek.

Osemnajsto poglavje.

On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oče tvoj,
šel je po sveti, Bog ve kam,
tebe in mene ga je sram!

Prešeren.

ega je že nekaj let — tebe in mene še ni bilo — ko je prišel v glavno mesto naše dežele mlad doktor zdravnik; imenoval se je Peter Kaves. Ni mi treba praviti, da je bil to tvoj stric. Zakaj je svoje rodovinsko ime izpremenil, tega ne vem.

Mislím, da mu ni bilo všeč, in hotel se je napraviti bolj učenega.

Kmalu je bil znan po mestu kot najboljši zdravnik. Imeli so ga za najbolj učenega in res je ozdravljaj ljudi, ki so imeli take hromote, da že niso več upali zdravja. Tako se je raznesel glas o njem tudi po okrožju.

Nekega dne je dobil povabilo, naj pride v graščino, ki je bila kake tri ure proč od mesta. Plemenitaš Strug — tudi ime smem povedati, ker je ta rodovina do današnjega dne že vsa pomrla — Strug ga je prijazno sprejel in mu naznanil, da je njegova stričnica, bratova hči, ki jo pa ljubi in ima kakor za svojo, že več časa bolna na očeh. Tudi mu je tako povedal, da je doktor lahko umel, da ne gleda na noben, še tolik denar, če deklica le ozdravi.

Ker je doktor videl, da bo tukaj plača jako dobra, je dejal, ugledavši bolne dekličine oči, da mora nekaj dni opazovati, odkod bolezen izvira. Graščak je bil tega vesel in mu je zatrdil, da bode imel, če se za nekaj dni nastani v gradu, kakor bi bil doma.

Magdalena Strugova je imela tačas kakih devetnajst let. Lepa ni bila po obrazu, pa imela je lepo dušo, srce dobro, ah, najboljše srce, kar sem poznal ljudi.

Doktor Peter Kaves se je na gradu seznanil bolj natanko z graščakom in njegovo stričnico. Bog mu je bil dal dober jezik, dar, ki ga ne dobi vsak, po katerem se pa vendar vsakdo sodi. Tako se je prikupil graščaku in moji ma — — moji materi — saj ti moram povedati, da je Magdalena Strugova moja mati. Poizvedel pa je Kaves tudi, koliko je premoženje Strugovo, in da bo po stricu dobila vse Magdalena.

V svoji lakomnosti je takoj izprevidel, da ne bi bilo težko priženiti Strugovega premoženja. Bil je lepe vnanje postave in zaupal je tudi veliko svoji zgovornosti.

Res se ni motil. Moja mati je verjela priliznjenim besedam mladega doktorja. Revica je mislila, da je ves svet tak kot ona, da ne zna lagati in krivo prisegati!

Moja mati ga je ljubila v resnici in z vsem srcem. Tudi on je dejal in kazal, da jo ljubi tako in tako. Ona je premalo poznala ljudi in svet, da bi bila ločila hinavščino in odkritost.

Ko se je doktor preveril, da mu na eni strani ni nobene ovire, je potipal na lahko še na drugo, da bi izvedel, kako misli njen stric, varoval se je pa naravnost vprašati in povedati, da ravno on namerava dobiti bogato Strugovo. A tukaj je izvedel, da stric nikakor ni namenjen tako nizko sestri s svojo deklico, da bi jo dal temu ali onemu, ki nima niti gotovega premoženja, niti vsaj njemu enakega imena. Vendar ni obupal. Plemenitaš je bil star. Dolgo ni mogel živeti. Črez pet let pa je bila deklica zadosti stara,

da se je lahko sama odločila. Tako je sklenil čakati, kaj pride.

Oko je bilo ozdravljeno in doktor je moral zopet v mesto. Plemenitašu se je bil znal toliko prikupiti, da ga je pri odhodu povabil, naj pride večkrat v njegovo hišo. Sicer pa je imel tudi po zimi priliko govoriti z mojo materjo, ko je s stricem prihajala v mesto.

Tako jo je tri leta slepil s svojo ljubeznijo, ki je bila, to se ve, samo navidezna. Vse to zaradi bogastva.

Moja mati je bila stara dvaindvajset let. Ženini so se jeli oglašati. Marsikateri izmed njih jo je snubil, morda iz ravno tako nepoštenih razlogov kakor Kaves; vendar vem, da bi bil najslabši med njimi boljši od doktorja. Pa mati je imela vero, da boljšega in blažjega nima vesoljni svet. Zato se ni udala v stričevo voljo, da bi se omožila pred njegovo smrtjo, dasi ji je nasvetoval zdaj tega, zdaj onega.

Stric je bil že nevoljen in je pretil tako in tako.

To je doktor vse izvedel. Ker se je bal, da mu ne bi izpodletelo, česar je čakal že tri leta, da bi namreč ne prisilil stric moje matere v zakon s kom drugim, je sklenil to preprečiti. Kar je malopridnež naredil, se zgodi v naši deželi težko še kdaj. Prigovarjal je moji materi, da bi se na tihem poročila z njim. Moja mati pa je bila preveč vestna ženska, da bi se bila takoj udala.

Ko je razvidel, da sam ne opravi ničesar, je dobil za denar malopridnega duhovna, ki ni hotel poznati svetosti svojega stanu in je bil zaradi tega po višji duhovski oblasti od službe odstavljen. Ta duhovnik je moji materi dokazoval, da tako dejanje v teh razmerah ne bi bilo niti zoper cerkveni, niti zoper deželni zakon, če se le poroka črez nekaj let očito razglasi ali na videz ponovi pred svetom. Ker je doktor to obetal, je privolila moja mati in omenjeni duhovnik ju je poročil.

Pač se je kesala moja mati in točila grenke solze, ko je bilo to končano. Nekaj ji je menda dejalo v srcu, da ta reč ne more imeti srečnega konca. Tudi se ji je takoj zdelo, da se je doktor, poprej ves ljubezniv in prijazen, po poroki vidno izpremenil. Pa revica je molila in prosila Boga, da bi vse obrnil na bolje, in molitev ji je dajala upanje. Upanje! — upanje! Neumnost! —

Od strani je slišala, da doktor Kaves, o katerem ni živ krst vedel, da je njen zakonski mož — da ta doktor Kaves ne živi posebno v strahu božjem in pošteni čednosti, kar se ženstva tiče. — O zakaj ni tega prej slišala! — In vendar tudi zdaj ni verjela, ni mogla verjeti! — Ko sta se sešla, kar pa je bilo malokdaj, ga je vprašala, ali je to res ali ne. On je sicer tajil, pa ne veliko. In ko se je začela bridko jokati, jo je pustil in šel. »Neumnica!« to je bila vsa tolažba, vse opravičevanje!

V nekem pogovoru jima je govorica prišla na vero in na Boga. Iz nekaj besedi, ki jih je govoril, je razvidela, da nima nobene vere. Ko se je obrnila s strahom od njega, sklenila roke in zavpila: »Jezus, kaj bo s teboj!« se je zasmel zaničljivo, vstal in šel, pozdravivši jo z lepo besedo: »Ti si neumna!«

In vendar ga je imela rada. Molila je zanj, molila je tačas in še potlej v drugačnih časih in še jaz sem moral ž njo moliti zanj!

Kakih šest mesecev po oni nesrečni poroki je stric moje matere zbolel. Naredil je testament. Moja mati ga je ljubila kot svojega očeta, in ker ji je vest vedno očitala, da se je zelo pregrešila v poslednjem času zoper njega, mu je stregla še z večjo neutrudnostjo noč in dan.

Doktor Kaves je bil poklican k staremu gospodu. Vanj je starček največ zaupal. Mislil je, da je to njegov prijatelj, da ga bo on smrti otel, če ga bode le kdo. Kako strahovito se motimo na tem svetu!

Moja mati je poklicala doktorja, preden je bolnika videl, na stran ter ga s sklenjenimi rokami prosila: »Peter, ljubi Peter! Skrbi z vso svojo vednostjo, da ozdraviš strica. On je moj dobrotnik in bode tvoj. Bog naju varuj pregrešne želje, da bi umrl! Rada čakam še deset, dvajset let, da je le stric živ in zdrav!«

»Skrbel bom!« — je dejal on.

Dal mu je nekega črnega zdravila. Polovico je popil bolnik v dveh dneh, tretji dan je umrl. Tačas moja mati ni slutila nič hudega. Pozneje pa je v svojih burnih dnevih govorila, da je Kaves stricu zavidal. Dokazati mu ne morem! Enkrat sem mu to omenil in na obrazu sem mu bral, kakor bi bilo res!

Sodnija je po stričevi smrti vzela testament in premoženje v svoje varstvo. Magdalena Strugova je bila imenovana v poslednjem stričevem sporočilu za edinega dediča. Doktor Kaves je mislil, da je dosegel svoj namen.

Pa Bog je drugače obrnil.

Izkazalo se je, da plemenitaš Strug, moje matere stric, kljub svojemu bogastvu ni imel nič lastnega premoženja. Vse je bil podedoval po neki teti. Ta pa je imela sina, za katerega se ob smrti materini ni vedelo, kje je, tako da so ga sorodniki razglasili za mrtvega.

Leto pred stričevo smrtjo je pa prišel z daljnega sveta nazaj v svojo domovino. Videč, da je stric na koncu svojega življenja, ni hotel precej terjati svoje pravice, po Strugovi smrti pa se je očitno oglasil in izkazal. Testament je bil ovržen, Magdalena ni imela ničesar, razen zapuščine svojega očeta, ki pa ni bila veliko večja kot dota vsake boljše kmetske hčere.

Pravda, ki jo je bila moja mati po doktorjevem priganjanju začela, se je iztekla na njeno izgubo prav v kratkem času, ker je bilo vse očitno po zakonu.

Zdaj šele je prišlo moji materi spoznanje, popolno, pa strašno spoznanje!

Ko je doktorja, ki se je je odslej čisto ogibal, poiskala in ga opomnila, naj se sklenjena zveza razglasi, ko mu je povedala, da bom jaz prišel v kratkem času na svet kot sad te zveze: tačas se ji je pokazal pravi doktor Kaves. »Jaz te zdaj ne poznam! Beračice ne maram, posebno grde ne!« To so bile zadnje besede, ki jih je govoril ž njo. Ta izkušnja je bila pač poučna, ali draga moja mati bi bila dala skoro življenje za njo.

Ko je ozdravela po vročinski bolezni, se je pokazala druga bolezen, blaznost. Razum se ji je za nekaj časa povrnil, ko sem se jaz rodil. Pa ne dolgo potem se je je zopet lotilo. In vse njeno življenje se je menjavalo zdravje in blaznost.

Pač je imela dokaze sklenjenega zakona z doktorjem Kavesom v roki. Pa tožiti ga ne bi bila hotela — ljubila ga je še zdaj, nevredneža; in ko bi ga bila hotela tožiti, ne bi bilo več mogoče, zakaj Kaves se je kaj takega bal in šel iz dežele tačas, ko je ležala moja mati pri tujih ljudeh in napol mrtva. Kam je šel, ni vedel nihče.

Od kraja je stanovala moja mati v mestu. Kmalu pa je izprevidela, da v mestu njeno malo premoženje ne bi trajalo dolgo. Preselila se je z menoj na kmete. Sorodnik, ki je bil namesto nje podedoval Strugovo graščino, ji je ponujal svojo pomoč. Pa ničesar ni hotela vzeti.

Jaz sem ji bil edino veselje. Le enkrat se spominjam, ko ji je bila zopet temna senca objela um in pamet; deček štirih let sem jokaje gledal njen čudni obraz ter poslušal nenavadne, nekaj divje besede svoje ljube matere in si v smrtnem strahu nisem mogel tega razložiti: tačas se spominjam, da me je pahnila od sebe in dejala: »Proč, ti si njegov!« Pa takoj v istem hipu se ji je um povrnil, stisnila me je k sebi in dejala: »Ni res, moj, moj!« Ko bi živel sto let, tega ne bi mogel pozabiti.

Ko sem nekoliko odrasel, me je sama učila brati in pisati. Vedno mi je pripovedovala, da bom študiral, da bom učen mož. Meni to ni dopadalo. Rajši sem letal okrog po hosti in polju nego sedel pri bukvah. Sicer pa mi je mati moja nevede jemala veselje do učenja in mi cepila kali takega brezpridnega življenja, kakor sem ga res imel. To pa je bilo posebno tačas, ko se ji je bolezen vračala in mi je, nevede, kaj govori, pravila vse, kar sem jaz tebi povedal, in še več, vse bolj natanko. Tako sem se, dasi mati ni nikdar tega hotela, navzel sovraštva do tistega moža, ki mi je dal življenje, ki je pa materi tako neusmiljeno podrl in pokopal srečo. Že kot mlad fante sem si ga želel dobiti, da bi tako ravnal ž njim, kakor je on z materjo. Le z nevoljo in da bi ne žalil matere, sem zvečer ž njo vred molil »za časno in večno srečo očetovo.«

Čimbolj se je moja mati starala, tembolj poredkoma jo je napadala bolezen. Zadnje leto sem šele po tem spoznal, kdaj jo je razum zapustil, da je postala zgovornejša in mi pravila o mojem očetu, ki ga sicer ni jemala v misel.

»Ti boš učen kakor on!« mi je govorila ob takih prilikah. — »Ti boš znal govoriti, še sladkejše kakor on! — Lagati in sleparati se boš naučil in o! — še zavdajati, strupe poznavati, vsega se boš naučil kakor tvoj oče. — Pa ne smeš izkušati, kar boš znal, greh je to! On je greh storil! — grehov veliko! Ti boš drugačen, ne boš podoben očetu. On ni imel srca, ne ljubezni!«

Tako mi je govorila. Meni se je šola pristudila. Mislil sem, da so vsi učeni ljudje enaki tistemu, ki ga mati imenuje očeta.

Štirinajst let sem bil star, ko me pošlje v mesto, da bi hodil v šolo. Od nje sem se bil precej naučil, tako da bi bil lahko izhajal.

Svoje premoženje je posodila moja mati kmetu, pri katerem sva stanovala in živela. Tačas je bilo že

še toliko, da bi se bil jaz lahko vzdržal nekaj let. Za pozneje, ko bi bil starejši, pa je imela mati namen, poprositi svojega sorodnika za pomoč, ki jo je bil ponudil pred nekaj leti.

Toda ni je bilo treba.

Komaj je vzela mati s solznimi očmi v mestu od mene slovo, naročevaje mi, naj bom priden, in je odšla od mene, sem izprevidel, da sem preveč nje navajen in da bi se ne mogel privaditi tujim ljudem. Komaj je minil teden, že sem bil na potu domov — ali ker pravega doma nisem imel, bolj prav — k svoji materi. Videl sem, da je ona taka kot jaz, da je jokala noč in dan za menoj. Vesela me je bila, ko sem prišel, in karala me je ob enem. Prosila me je, naj grem nazaj, pa videlo se ji je, kako rada bi imela, da bi ostal pri njej.

Dogovorila sva se, da še eno leto odložim šolo, da se bom pridno učil od nje vsega, kar je mogoče, prihodnje leto pa pojdem za stalno in za gotovo nazaj v mesto.

Ali tega prihodnjega leta ni doživela. Ah, ko bi jo še enkrat, le enkrat videl na tej zemlji, po kolenih bi šel do konca sveta!«

Do sem je Martinek mirno pravil, le včasih se mu je poznalo, da mu spomin zbuja čute, ki jih težko kroti. Tu pa je naenkrat obmolknil, nekaj časa ni trenil z nobeno gubo na obrazu, potem pa mu je pri-tekla debela solza iz očesa in zjokal se je kakor otrok.

Tudi Lovre je bil ginjen. Domislil se je svojih roditeljev in vprašal se je: Ali si ti spoštoval tako svojo mater, kakor ta spoštuje njen spomin? Koliko globokejši, nežnejši čut ima ta človek, ki bi ga marsikak izobraženec zaničljivo pogledal po strani kot siroveža, češ, da niti zmožen ni blažjega čutila, kakor ga imajo živali!

»Še tisto zimo je moja mati nevarno zbolela« — je pravil Martinek dalje. — »Preden sem vedel, ali je

mogoče ali ne, sem jo videl ležati na mrtvaškem odru. In kakor bi padel z neba na zemljo, sem bil sam, brez sorodnikov, brez prijateljev!

Na smrtni postelji mi je izročila svoja pisma in izpričevala. Ž njimi da naj poiščem svojega očeta, tvojega strica, in se mu izkažem. »Kadar boš v veliki sili, ga poišči,« tako mi je naročala; »povej mu, da ga prosim, naj tebi popravi, kar je meni storil hudega; povej mu tudi, da mu iz srca odpuščam.«

Tega poslednjega naročila mu nisem nikdar povedal. Prosim tedaj tebe, bratranec moj! — pa morda te je sram, da te tako imenujem?«

Kvas ni mogel odgovoriti. Podal mu je roko, ki jo je Martinek smehljuje se stisnil, rekoč: »Bratranec! Ko si pred precej veliko dnevi prvič prišel v ta kraj, sem ti prerokoval, da me boš pomnil. Tačas sem to drugače mislil, zakaj čeravno se mi je zdelo, da si mi morda po njem nekaj v rodu, nisem vedel, da si moj bratranec, in kar je še več vredno, bratranec dobrega srca. Pozabil pa nisem, kaj sem obljubil. Pa kaj sem te že hotel prositi? Že vem! Povej mu ti, da mu je moja mati na smrtni postelji odpustila, povej mu precej zdaj, ko mu boš izročal pisma, ki sem ti jih dal.«

»Gospod Piškav je tvoj oče?« vpraša strme Kvas.

»In tvoj stric! — Piškav se imenuje. Menda mu je bilo ime Kaves zoprno in prekrstil se je, kar se je tukaj naselil.

Ker sem ti že toliko povedal, moram povedati vse do kraja.

Po materini smrti bi bil imel jaz oditi v mesto zopet v šolo. Ali nisem se maral naučiti kaj več. Umrl bi bil najrajše, zakaj nisem vedel, ali imam kaj opraviti na tem svetu ali ne. Le ena misel mi je vedno in vedno prihajala, namreč ko bi njega dobil, ki je mojo mater tako ponižal in prevaril in storil, da je meni umrla zgodaj, prezgodaj; kako bi ga hotel pestiti, kako bi mu hotel zbužati hudo vest! To je zoper

naravo, zakaj oče je oče, pa jaz sem imel svojo strast in ustrezal sem ji!

Kmalu sem videl, da me ljudje, pri katerih sem bil, težko gledajo. Zapazivši to, nisem vprašal, koliko imam še dobiti materinega denarja ali kaj drugega, temveč navezal sem culo ter sem šel. Kam grem, tega nisem vedel. Tako se začenja moje desetobratanje.

Ti boš morda vprašal, kako je to, da sem obrnil ravno ljudsko vero na desete brate v svojo korist in živel brez posla.

To vprašanje sem si dostikrat sam zastavil, zakaj sem tako začel, pa sam ne vem, če vem za pravi odgovor ali ne. Od začetka sem hodil od kraja do kraja. Jesti sem dobil povsod, da, še prosil nisem; več nisem potreboval. Moja mati je včasih norela, kakor sem ti pravil, tudi že tačas, ko še jaz nisem bil prišel na svet. Kmalu po njeni smrti, ko sem začel tako čudno živeti, sem čutil tudi jaz, da sem njen sin. Včasih mi je čudno vrelo in kipelo po glavi; imel sem tačas nagnjenje do burne veselosti in sem govoril, da dostikrat skoro nisem vedel, kaj. Tako so ljudje sami začeli ugibati, da sem deseti brat. Meni je bilo to nekako všeč in navadil sem se.

V poslednjem času, kar me ti poznaš, in že tudi prej precej dolgo nisem več čutil tistega vretja v glavi. Vse, kar si videl na meni, je bila navada. Dostikrat je bila moja veselost samo odeja, tukaj v srcu sem drugače čutil.

Ta pisma sem nosil s seboj kot spomin na svojo mater. Očeta iskati mi ni bilo mari. Da sem ga našel, je pravo naključje. To je bilo tako:

V ta kraj sem prav rad zahajal, ker so mi bili ljudje po volji. Ta gospod Piškav se je bil naselil že pred nekaj leti. Večkrat sem ga ogledoval, da nisem vedel, zakaj. Nekega popoldne sem sedel na jarku pri hosti in prebiral razna pisma, ki jih je mati imela od

doktorja Kavesa. Mimo mene je prišel on, in dasi ne ogovarja nikogar sicer, se mu je zdelo menda čudno, da tak človek bere, kakor sem jaz. Vpraša me, kaj imam, in ker mi je bilo ravno po nevedoma neko pismo padlo na tla, ga pobere in pogleda. Bilo je pismo doktorjevo moji materi, ko še nista bila poročena. Ne vem, kako je to, vsakemu drugemu človeku bi bil list izpulil iz rok, njemu ga nisem. Komaj je papir pogledal, so ga izpreletavale barve, čudno me je pogledal in vprašal:

»Kje si to dobil, človek?!«

»Zakaj to vpraša, zakaj je prebledel?« sem mislil in naenkrat se mi je posvetilo: zdelo se mi je, da je meni nekaj podoben; nihče ni vedel, kdo niti kaj je! Nihče drug ne more biti! In rekel sem:

»Doktor Kaves, dajte pismo nazaj!«

»Kako veš ti moje — — —?«

»Ime? — O to je lahko! Kako ne bi sin Magdalene Strugove vedel imena svojega očeta?« sem dejal. Tako sem spoznal njega in on mene. Od tistega časa sem mu bil kakor slaba vest. Zbadal sem ga, kjer sem ga dobil. Spoznal sem, da to ni prav, pa drugače, sem mislil, da ne morem delati.

Še manj je bilo prav, da sem sovražil njegovega sina Marijana, ki ga ima menda iz kakega drugega zakona. Zato me je Bog kaznoval snoči.«

Dalje deseti brat ni mogel govoriti. Zakašljal je in kri mu je šla skozi usta. Lovre mu je pomagal, da se je usedel.

»Le pojdi, bratranec! — Rad bi bil zdaj sam. — Po duhovna bom poslal, da poravnam posvetnosti! Reci mojemu očetu, naj pride k meni! — Poizvedi, če sem Marijana zelo poškodoval. — Bog ne daj! — V jezi se je zgodilo in brez premisleka!«

Lovre mu obljubi, da bo vse opravil, zdravnika poslal in popoldne zopet prišel. Potem odide.

Devetnajsto poglavje.

Vi bi bolje briti
kakor pak soditi
znali,
mali
briči, hudiči!

A. Kančnik.

Krjavelj je sedel ves ta čas v veži in zapletal star koš z vitrami. Kesal se je, kesal, kolikor se je mogel, da je takrat, ko je delal hišo, naredil tako hentano debela hrastova vrata, da se iz hiše ne sliši venkaj nobena besedica. Zakaj, da se v hiši dela testament, o tem je bil Krjavelj tako

zvesto prepričan, kakor da pride enkrat v nebesa, kjer bomo samo dobro jedli in pili, če je naš Krjavelj prav vedel. In rad bi bil ob tej uri svetemu Petru storil obljubo, da se bode tam gori v večnem zveličanju pol dne postil, da bi le zdaj slišal, komu misli Martinek Spak izročiti tiste tolarje in dvajsetice, ki jih ima nekje zakopane in pri vragu spravljene. Trikrat se mu je vitra utrgala, s tako jezo jo je natezal, ko je videl, da se ne da ničesar slišati.

Začel je tedaj mož misliti, s čim bi se Kvasu, kadar pride iz hiše, tako prikupil, da bi izvedel, kako je testament narejen. Dolgo je preudarjal, kaj bi mu dal. Nazadnje jo je menda pogodil, zakaj vrgel je koš od sebe in vesel mencial roko ob roko, pomaknil klobuk nazaj in razvlekel usta, kakor da bi se mu zdehalo.

Kvas je prišel iz hiše.

»Počakajte, počakajte!« — je vpil Krjavelj nadenj. »Posnamem vam latvico takega kislega mleka kakor kraški sir. Kozje je res, pa če se skorja prosenega kruha zdrobi vanj, se naredi taka jed, da nikdar tega. In ko boste to jedli, se bodeva nekaj pogovorila.«

Kvasa ni bila volja ukvarjati se s šemo, zato ni odgovoril ničesar in šel.

»Ti bleda voda ti!« — godrnja Krjavelj — »ti srobot iz grmovja ti, dolgohlača! — Meni, da je cesar ali pa še kralj, če mu tisti suknnjeni repec doli visi! Le molči, Bog ti bo eno priložil okoli ušes in še rad boš žrl kozje mleko. Pa tačas ti ga ne bom dal, ne! Naj gorim za to pet let v vicah, če ti ga bom dal!«

Lovre Kvas ni slišal tega rohnenja, nekoliko ker je bil že predaleč, nekoliko, ker je Krjavelj govoril bolj za svoja ušesa kot za kaka druga.

Solnce je bilo že visoko na nebu, ko je Lovre korakal domov. Vedel je, da so ga med tem na Slemenicah pogrešili. Vprašanju, kje se je tako dolgo mudil, se ne bo mogoče ogniti. »Če naravnost povem, da sem bil pri desetem bratu tako dolgo, se jim bo pač čudno zdelo« — si je mislil. Vsega povedati ni smel. Izmisliti si kaj verjetnega, je bilo težavno in sitno.

Ako bi bil pisma, ki mu jih je izročil Martinek, precej nesel gospodu Piškavu, ki ga je zdaj poznal, bi se bil zamudil še dalje. Zato je sklenil, da gre najprej na Slemenice in se pozneje iznebi Martinkovega naročila.

Kaki dve uri poprej se je bila na Slemenicah zbrala družčina k zajtrku. Razen domačih so bili gostje prejšnjega dneva: stotnik, zdravnik Vencelj in njegova hči. Čudno se jim je zdelo, da ni Kvasa nikjer, in ugibali so, kam bi bil šel. Kmalu pa so moški zašli na druge pogovore.

Manica je bila nekaj tiha ter je na več vprašanj svoje prijateljice tako odgovarjala, da je le-ta videla,

da so njene misli drugod kakor pri pogovoru, in je naposled obmolknila, premagavši izkušnjavo nagajati ji, da se boji za nekoga, ki ga ni tukaj.

Zajtrk je bil že dokončan, ko stopi cesarski sodnik iz okraja, gospod Mežón, v sobo. Spremljal ga je dolg, suhoten in na eno nogo malo šepast duh, ki mu ljudstvo pravi birič.

»Tako! Šele danes prihajate na moje povabilo? To ni lepo, gospod sodnik! Ko bi bil vedel, da ste bili včeraj doma, bi se že kako maščeval, da mi niste izkazali časti — —«

»Sero venientibus ossa (kdor zamudi, naj gloje kosti) — kosti so tudi dobre zame« — prestriže hišnemu gospodarju besedo gospod sodnik Mežón, debeluhast, rdeč mož velikega nosu in kratko ostriženih las. »Pa nekaj drugega vam moram naznaniti. Zdi se mi, da še ne veste, da se je v vaši okolici zgodilo strašno hudodelstvo.«

Vsi so se začudili in prestrašili.

»Ali je kak uboj?« vpraša Vencelj.

»Skoro bi bil, ali pa se bo morda še naredil. Mogoče je, da bo umrl,« pravi sodnik.

»Kdo?« je vprašalo več glasov.

»Bližnji sosedje ste in ne veste nič! Jaz sem pa prišel danes prav po nevedoma sem in izvedel na potu, da je neki hudobnež skoro do smrti potolkel sina starega gospoda s Poleska.«

»Marijana?! — Ni mogoče, morda niste prav izvedeli. Snoči je bil pri nas!« — pravi Vencelj.

»Marijana, pravim! Danes po noči se je to zgodilo. Da se ne motim, vam priča dovolj ta protokol. Bil sem zdaj na Polesku. Ne govori nič in starec, ki je kos zdravnika, kakor sodim, trdi, da ga tri dni ne smem izpraševati. Vendar sem namenjen takoj začeti preiskavo. Gospodo pa bom prosil, da mi boste pomagali.«

Po tem naznanilu je Manica vstala. Strašna slutnja se je je polotila. Komaj je šla od mize proti vratom.

Mati je to opazila in je hitela za njo ven.

»Z mojim učiteljem, gospodom Kvasom, sta snoči ostala v hosti. On je kasno prišel domov; vedel bo, v kateri kraj se je Marijan obrnil in če je bil še kdo pri njima,« je dejal gospod Slemeniški.

»To denem v protokol. Dobro! Gospod Kvas je prva priča. Kje je? Prosim, pokličite ga!« reče sodnik.

Gospodar je odgovoril, da ga danes že vse jutro ni. Vsi so obmolknili.

Zdravnik Vencelj je rekel svoji hčeri, naj gre ven. Ravno tako gospodar svojemu mlademu sinu.

»Gospodje, ne zamerite,« — je dejal sodnik Mežón — »ali ne veste, morda sta bila ta gospod Kvas in Poleščanov sin kaj navskriž, postavim, kakor je to med mladimi ljudmi navada, zaradi kake deklice ali kaj? Jaz ne dolžim in ne mislim ničesar. Ali pritrdili mi boste, da je ta dogodek jako imeniten in da je moja dolžnost, reč natanko preiskati. Zato samo vprašam in menim, da je govorjeno samo med nami.«

»Ravno nasprotno, gospod sodnik! — Bila sta vedno prijatelja in jaz svojega učitelja dobro poznam in vem, da kaj takega ne more storiti. Vi ste se pre-naglili,« je dejal gospodar.

»Prijatelj, ti ne veš, kako je« — se oglasi Vencelj. — »Tudi jaz imam tega Kvasa rad, prav rad. Do te ure mu ne bi bil prisodil ni slabe misli in še zdaj upam, da je prazno, česar se bojim. Da je Marijan Kvasa sovražil ravno zaradi nekaj takega, kar je gospod sodnik omenil, to vem za gotovo. Včeraj zjutraj mi je sam pravil.«

Sodnik se je, vesel svojega bistrumja, obrnil malo na smeh, pozabivši veliko resnost tega pogovora. Pa takoj se je spomnil, da to ni lepo, in je dejal modro: »Dva razloga sem imel, da sem stavil to vprašanje, gospodje! Prvi razlog, ali kakor smo včasi rekli, »indicium«, bil je ta, ker je Kvas snoči pozno domov prišel; drugi, da ga danes nikjer ni videti. Zdaj je pa

povedal gospod zdravnik še tretjega. Preiskava se mora začeti.«

Zdajci je stopil stric Dolef, ki se je bil šele zbudil, v sobo in jel praviti novico, ki so jo že vedeli. Posebno važno se je zdelo sodniku, da je izvedel, kje se je vse to godilo, česar mu na Polesku niso bili povedali.

Odpravili so se vsi proti Skalam.

Tam na mestu so pogledali vsako potlačeno travo okrog tistega kraja, kjer je bilo pokrvavljeno.

Kri je bila videti na dveh krajih. Tudi bosu nogo so sledili na dveh krajih.

To poslednje je nekoliko podrlo sodnikove razloge in »indicije«, ki je hotel po njih dolžiti Kvasa.

Pridružil se je bil preiskovalcem kmet iz vasi. Ta je trdil, da je snoči čul strel na tem mestu. Sodnik mu je ugovarjal, rekši, da laže, ker Marijan je udarjen, ne obstreljen. Kmetič si iz spoštovanja do gospoda ni upal svojeglavo trditi, rajši je verjel, da se mu je sanjalo ali kaj takega. Ko je pa malo hodil okrog po grmovju, je našel puško, ki jo je bil prejšnji večer pozabil Kvas pri kamenu in Marijan potem zagnal po gošči.

Spoznali so Kvasovo puško; bila je izstreljena.

Sodnik je imel četrto in peti vzrok. Dejal je, da mora Kvasa prijeti in odvesti v ječo.

Drugi so molčali. Pet razlogov je govorilo zoper Kvasa in samo eden, bosonoga stopinja, za njega.

Če začnemo enkrat koga sumiti, podpira ta sum vsaka najmanjša stvarca iz sedanjosti in prejšnjih časov. Tako se je tudi gospod stotnik medpotoma proti gradu začel domišljati, kaj se mu je vse čudno zdelo na včerajšnjem Kvasovem obnašanju proti Marijanu in vsej družini.

V tem je bil Kvas prišel domov. Stara Urša, ki mu je prinesla zajtrk, mu je pravila, kaj se je zgodilo z Marijanom. Iz Martinkovih besed in po tem pripovedovanju je sodil, kako je ta reč. Namenjen je bil

takoj iti v Polesek in se prepričati, ali je res tako, kakor dekla pravi. Vsekakor pa je sklenil molčati in ne izdati svojega ravno najdenega bratranca.

Kam so gospodje šli, tega mu Urša ni vedela povedati.

Ravno je stopil iz veže, da bi šel na Polesek, ko ga srečajo sodnik, gospodar in drugi.

»Gospod Kvas« — je začel sodnik s svojim naj-slovesnejšim glasom — »pojditе z nami nazaj v grad, bomo nekaj govorili z vami.«

Ko so prišli v sobo, ga je prijel gospod Mežón za ramo in dejal: »V imenu postave vas dam tukaj vkleniti. Vi greste z menoj!«

Kaj takega Lovre pač ni pričakoval; zato je malo osupnil. To je sodnik opazil; namežikal je drugim in imel je šesti podpirajoči razlog ali indicij, da se ne moti. Takoj pa je bil Kvas zopet miren in je dejal: »Ali smem vedeti, zakaj me je doletela ta čast, da moram vklenjen z vami?«

»Prosim, potrpite za odgovor« — pravi sodnik. — »Če se vsi ne motimo, dobite popolno zadoščenje. Za zdaj pa govore vsi dokazi proti vam in kot sodnik moram storiti svojo dolžnost!«

»Tedaj storite svojo dolžnost!« reče Kvas.

»Ne, jaz vem, da je gospod Kvas tako nedolžen, kakor jaz« — je dejal stric Dolef. — »Samo recite, da z Marijanom niste imeli ničesar, in jaz vam verjamem.«

Zdaj je Lovre vedel, česa ga dolže. Moral je ali iti v ječo za nekaj časa in ljudem pustiti vero, da je hudodelec, ali pa izdati desetega brata. Pomislil je na Manico in izkušnjava ga je obšla, da bi govoril. »Saj Martinek bo prej umrl, preden bi mu sodnija mogla kaj,« mu je dejalo. »In če on umrje in umrje še tudi Marijan, ali ne bo sum na tebi ostal za vselej? Pa ne, to bi ne bilo možko!«

»Ne bilo bi mi težko, dokazati vam, gospod sodnik, da me dolžite po krivem, ako bi hotel in smel

govoriti. Grem z vami, saj se dolgo ne bom mudil, upam. Samo to vas prosim, da se gredoč oglasimo na Polesku. Jaz bi rad Marijana videl, kako mu je, in tudi sicer imam še nekaj opravka, ki me bo, kakor upam, opravičil,« reče Lovre.

Ugovora ni imel sodnik nobenega. Prosil je gospodarja, da bi šel nekaj časa z njimi. Birič je pristopil in izvlekel železje, da bi Kvasa vklenil. Pa zdravnik Vencelj in drugi so po Kvasovem vedenju in govorjenju že dvomili, da bi bil on kriv. Dejali so, da železja tukaj ni treba. Sodnik jim je pritegnil s tem pogojem, da Kvas obljubi s pošteno besedo, da ne bo izkušal ubegniti, kar je tudi obljubil.

Zdajci se odpro vrata in Manica stopi v sobo, bleda in objokanih oči. Kakor ne bi nikogar videla v sobi razen Kvasa, je stopila k njemu, položila roko njemu na ramo in dejala: »Kaj ne, Loyre, da ni res, da tebi ni mogoče storiti kaj takega? Če te ves svet obsoja, jaz te ne bom; samo reci, da ni res!«

Gospoda Benjamina je oblila rdečica.

»Dobro, deklica, dobro!« — reče poštenjak stric Dolef — »jaz tudi tako pravim!«

»Ni res! Izkazalo se bo!« je dejal Kvas in tudi on je zardel, zakaj vedel je, da mu odsihdob ni več obstanka na Slemenicah, ko se je Manica tako očitno izdala. Rad bi ji bil segel v roko; rad bi se ji bil zahvalil in rad bi bil tudi kako popravil, kar je naredila napačnega v preneglem strahu. Pa pogledal je njenega očeta in preveril se je, da to ni mogoče.

»Verjamem ti! — Tebi bolj kot drugim!« — je rekla ter mu podala roko. — »Zdrav! Pojdi, opraviči se in vrni se enkrat! Vse eno, če ves svet ve: ti ali nobeden!«

Lovre se ji je zahvalil s pogledom.

Njen oče, ki je do zdaj stal kakor pribit, je stopil k njej ter jo prijel pod pazduho. Od jeze mu je gorelo lice.

»Kaj to pomeni? Hajdi, tukaj nimaš ničesar opraviti!«

Molče je šla z očetom ven. V svoji sobi si je šele razjasnila, kaj se je zgodilo, in grenke solze so ji nekoliko olajšale težko srce.

Kmalu potem je pridrdrala grajska kočija, v katero so sedli sodnik s Kvasom in grajski gospodar. Birič je sedel spredaj h kočijažu. Večkrat pa se je ozrl nazaj, kakor da bi se hotel prepričati, če jetnik še sedi med obema gospodoma.

Zbog poslednjega graščaku in sodniku neprijetnega prizora ni hotel ne ta, ne oni začeti nobene govorice. Najmanj pa je mogel govoriti Lovre. Molče so se pripeljali do Poleska. Tu šele je izpregovoril graščak stopivši z voza in dejal, obrnivši se h Kvasu:

»Gospod Kvas! Jaz nečem dvojiti, da se boste opravičili, in to iz srca tudi želim. Vendar, če pomislite, boste sami izprevideli, da se v mojo hišo ne morete več vrniti po tem, kar sem žalibog ravno zdaj doživel in videl. Očitati vam nečem ničesar. Mlad človek ne pomisli, kaj počenja. Jaz sem bil do zadnjega trenutka zadovoljen z vami, prav zadovoljen in res mi je žal, da ste se izpozabili. Vem, da je moja hči tudi sama kriva, morda toliko kot vi. Zato se razhajava kot prijatelja in želim vam vso srečo po svetu. Veselilo me bo, če se v poznejših letih, ko bo ta reč na oba kraja pozabljena, oglasite pri nas, zdaj kmalu pa ne. Vaše vedenje in vaš značaj mi je všeč. Vendar če premislite, boste lahko uvideli, zakaj tako ravnam. Kar imava še skupaj, vam pošljem, kadar in kamor hočete. Z Bogom, dobro se imejte, zdaj grem jaz domov.«

S solznim očesom je stisnil Kvas roko, ki mu jo je graščak podal. Hotel mu je odgovoriti, pa beseda mu je ostala v grlu, in ko se je zavedel, je bil mož že odšel.

Dvajseto poglavje.

Mogočni svetec, grmeči Elija,
glej, zvezane imam jaz roke,
ti pa grmiš po širokem nebu
in skoraj ne vidiš pod sabo zemlje.

Fr. Levstik.

Gospod Mežón, o katerem so mi stari očanci pravili, da je bil trd in oster mož, ki ni poznal in veroval drugega kakor suho postavo, je pokazal v tem hipu, da vendar ni tako brez srca, da se mu ne bi nihče smilil. Ko je namreč videl solzo v Kvasovem očesu, je padla polovica tistih »indicij« in mislil si je: človek, ki je drugemu hvaležen in se težko loči od njega tačas, ko ga oni pahne od sebe, tak človek ne postane lahko ubijalec.

»Le pomirite se, gospod Kvas!« — ga je tolažil. — »Kakor pravite in kakor vam jaz tudi verjamem, boste kmalu zopet prosti. Meni pa ne smete zameriti, jaz imam stroge dolžnosti, kakor se boste sami prepričali; saj se boste učili prava, kakor sem čul. In potlej, kadar vas bom oprostil vsega suma, bom govoril z gospodom graščakom in preverjen sem, da bode moja beseda nekaj veljala. Kar se tiče deklice, to se ve, da jo boste morali potlej pustiti znemar. Pa saj je svet velik in ima vsakovrstnih deklet, da jih pride deset na enega. Meni verjemite, jaz sem nekaj izkusil. Jaz, postavim, sem vzel šele peto za ženo

izmed tistih, ki sem jih bil izbral. Ječe se za nocoj tudi ne bojte! Skrbel bom, da se vam da poštena soba in postreže, kakor boste želeli.«

»Hvala!« je odgovoril Lovre ob kratkem.

»Zdaj pa pojdiva v to razneseno gnezdo, v Polesek, da poizveste in opravite, kar bi radi.«

Na pragu je stal gospod Piškav in kadil tobak. Ker od velike starosti ni več dobro slišal ne videl, je zagledal prišlece šele, ko ga je sodnik ogovoril. Pogledal je kvišku, nagrbančil suhi obraz še bolj in vprašal: »Kaj želita, gospoda?«

Sodnik vpraša: »Kako je Marijanu?«

»Hvala! Bolje!« pravi oče skoro osorno.

»Ali bi ga ne smeli videti?« vpraša Kvas.

»Ni potreba. Govoriti še ne sme, tudi ako bi lahko,« odgovori starec ter se malo pokloni in jima meni nič tebi nič obrne hrbet, da bi šel v hišo.

Kvas stopi bliže in mu reče: »Gospod doktor, vaš sin Martin vas lepo prosi, da bi še danes prišli k njemu v Krjavljevo kočo. Bolan je in nekaj imenitnega bi vam rad povedal.«

Stari je debelo pogledal poročevalca in lice mu je malo zardelo. Rekel pa ni nič, ampak šel v hišo.

Kvas bi mu bil rad dal Martinkova pisma, pa nekoliko ni hotel tako, da bi bil sodnik videl, nekoliko pa ni bilo mogoče, ker starec ni hotel počakati.

Sodnik ukaže voz obrniti in oba se zopet odpeljeta.

»Čuden človek je ta Piškav. Pa trdne narave mora biti. Jaz sem že petnajst let tukaj za sodnika, pa vedno se mi zdi enak, nič se ni izpremenil,« je govoril gospod Mežón, ki bi bil jako rad videl, da bi se začel kak pomenek med njim in njegovim jetnikom. Pa Kvas je odgovarjal, kar se je najkrajše dalo.

»Zdi se mi, da vam je vsa ta današnja reč preveč segla do srca,« — pravi dalje sodnik. — »Pa to ni prav! Kaj pa bi bilo, ko bi se bila res sprijela! Saj pravi njegov oče, da je dobro! Če pa ne bo umrl,

potlej ne bo take sile. Mlad človek ne sme precej postati žalosten. Jaz, postavim, sem tudi enkrat prišel v tako reč, ko sem študiral na Dunaju. Zunaj mesta smo enkrat pili štirje rojaki. Pri drugem omizju je pa bilo vse polno rokodelskih pomagačev. Pozabil sem že, kako je bila prišla zabava med nami navskriž, to pa še vem, da je eden izmed onih enega naših udaril. Precej smo bili pokonci in po kranjski — to se ve malo preveč prvotni — navadi, smo odlomili vsak eno stolovo nogo in smo klepali Dunajčane, da je bilo veselje. Policija je prišla in vsi štirje smo bili eno noč zaprti. Sicer smo se pa znali tako dobro izgovoriti, da so bili oni otepeni še posebej kaznovani, mi pa nič. Kaj takega je človeku na stare dni prijeten spomin iz divjih mladih let.«

Naposled je vendar tudi gospoda Mežóna minila zgovornost. Stisnil se je v drugi kot kočije, del roke pod pazduho na križ in gledal, kako konja vzdigujeta noge in kako se zbirajo oblaki.

Za Kvasa je bil današnji dan imeniten in odločilen. Sam sebi ni mogel skoro verjeti, da bi se bilo danes vse to zgodilo. Našel je dva sorodna človeka, o katerih ni nikdar vedel, da sta kje na svetu. In kakšna čudna sorodnika! Toda za dobičkom — če se more dobiček imenovati, da človek spozna na smrtni postelji ležečega bratranca in čudnega starega pusteža, ki noče govoriti — za dobičkom je prišla takoj izguba. Česar se je bal, se je zgodilo danes. Slemenic ni zapustil s skrivno ljubeznijo do nje v srcu in z upanjem, da se čez malo let vrne in bode uslišan! Ni šel, kadar bi bil sam hotel; moral je iti in pot nazaj mu je zagrajena. Da, pustil je v trenutku marsikoga celo v dvomu, da je morda ubijalec, tedaj nevreden gost poštene družine. In kdo je bil prvi vzrok tega?

Bolj kakor kdaj si je Lovre želel v tem hipu prijatelja zraven sebe. Le ž njim bi bil lahko govoril, govoril veliko. Pa bil je daleč od njega! Vprašal se

je, kaj bo z njegovo najbližjo prihodnostjo. Drugega mu ni kazalo, kot iti v daljni svet za prijateljem, čeravno je bil prej namenjen počakati še nekaj časa, da bi se izboljšale njegove denarne razmere. Domov mu nikakor ni kazalo iti. Kako bi stopil pred staro majko in resnega očeta in kaj bi rekel? Da je bil obdolžen hudodelstva ali da je moral zapustiti grad celo zaradi stvari, ki bi jo onadva po svojem enostranskem razumu gotovo napak sodila?

Med takimi mislimi je Lovre pozabil, da se pelje v ječo. Voz obstane in sodnik pravi: »Zdaj smo doma. Do večera pojdite z menoj. Jaz vas predstavim svoji ženi, pa ji ne bom pravil, zakaj ste prišli z menoj. Opazoval sem vas vedno in veselim se že, da vas bom imel prositi za zamero. Zato bodite moj gost nekaj časa, ne jetnik, da se ta reč razjasni.«

»Zahvaljujem se vam lepo, gospod sodnik, za vašo dobrohotnost. Pa za zdaj vas prosim, odkažite mi sobo, o kateri ste govorili. Rad bi bil malo sam. Upam, da se bom malo časa mudil pri vas, morda tako dolgo, da bo Marijan mogel govoriti, ali pa še ne. Ko bom suma popolnoma prost, bom porabil vaše prijazno povabilo, da me boste seznanili s svojo gospo.«

»Kakor vam je bolj po godu,« pravi gospod Mežón.

Tako je prišel Lovre v ječo. Neka nevolja ga je prijela, ko je bil sam v stanici. »To je pravica?« je mislil sam pri sebi. — »Po praznem domišljevanju in površni preiskavi zapro poštenega človeka in ne pomislijo, kaj lahko vse pride iz takega početja. Kdo bi si bil davi mislil, da bom spal nocoj v najbližji soseščini navadnih tatov.«

Večerji, ki mu jo je prinesla mlada sodnikova strežnica s porednim smehljajem, Lovre ni veliko škodoval. Prosil je papirja in pero, in začel je pisati pismo svojemu prijatelju ter mu popisoval kolikor mogoče dovtipno svojo ječo in vzroke, zakaj je prišel vanjo.

Enoindvajseto poglavje.

Štef. Če si človek, pokaži se;
če si hudir, stori, kar hočeš.
Trinkul. O, odpusti mi moje
grehel — Šekspir.

Izza vzhodnih gorá se je na večer prikazal mesec; od kraja velik, bil je vedno manjši, kolikor više se je vzdigoval. Nastala je lepa tiha noč, brez sápe in brez oblakov na nebu.

Ko bi bil kdo hodil okrog Poleska, bi bil videl moža, zavitega v črn plašč, z veliko kučmo na glavi in debelo, precej dolgo palico v roki, kako je prišel tiho iz veže in s počasnim, gostim korakom, kakor je navaden starim ljudem, krenil po poti proti vasi.

Vsak, kdor bi bil tu znan, bi bil uganil, da je ta ponočni šetalec gospod Piškáv, ali če ga imenujemo s pravim imenom, doktor Kaves.

Dasi je mesec jasno svetil, se je vendar videlo, da so starca že jele popuščati oči, zakaj tipal je vedno s palico pred seboj in še se je spotikal tu in tam ob kamenje, ki je nepotolčeno ležalo po pustem potu do Obrhka.

Prišedši blizu vasi, je postal malo in premišljal, kod bi šel, da bi bilo bolj prav. Zagledal je luč na hribcu, kjer je stala Krjavljeva kočá, in ne gledaje

veliko na steze in meje, je koračil kar vprek. Pred kočo pa je zopet postal, kakor da bi pomišljal, ali bi potrkal ali ne. Odločil se je naposled ter dvakrat udaril po durih.

Okno se odpre in Krjavelj pomoli svojo debelo glavo ven. Pa kakor da bi ga bil gad pičil, se pomakne hitro nazaj.

Doktor Kaves bi bil lahko slišal, kako je Krjavelj dirjal po hiši sem ter tja in vpil ves v strahu: »O Jezus in sveta Lucija! Na pomaganje! — O kje imam žegnano vodo, žegnano vodo! In oljkovo vejico od cvetne nedelje! Hudič, hudič, sam hudič je po tebe prišel! Pred vrati stoji, ves črn je. O sveta Lucija! Moli, Martinek, moli! Gotovo si poprej, ko so bili gospod pri tebi, zamolčal kakov smrtni greh.«

In ko je Krjavelj našel v neki čepinji, s pajčevino prevlečeni, blagoslovljeno vodo in oljkovo vejico od cvetne nedelje, je začel neusmiljeno škropiti skozi okno in vpiti: »Hudoba, poberi se, hudoba, poberi se!« Ali hudoba pred vrati se ni hotela pobrati.

Trkalo je čedalje bolj.

Krjavelj počene tja v zadnji kot in začne moliti, ropotati in regljati, da je bilo groza.

Težko je bilo Martinku Krjavlja toliko utolažiti, da si je dal dopovedati, da zunaj ni hudiča, ampak najbrž Lovre ali pa gospod Piškáv. Dal se je preprositi in šel odpirat. Vzel je svojo čepinjo z blagoslovljeno vodo, storil križ in junaško odrinil zapah od vrat ter ob enem odskočil za dva koraka.

V veliko njegovo tolažbo je namestu hudobe v izbo stopil samo stari Piškáv. Martinek je Krjavlja prosil, naj gre ven.

Bralec je gotovo že zapazil, da je naš Krjavelj nagle jeze. Ni nam tedaj treba praviti, da je tudi zdaj šel venkaj prav slabe volje.

»Da bi te sapa vzela, sivec ti sivi!« je govoril zunaj pred vrati in oddihovaje se ogledoval luno. »Kako

sem se ga ustrašil! Da bi se le ne bila kakova žilica utrgala v meni, ker tako dehtim kot kovaški meh. Še enkrat naj pride ta starec in naj me tako zastraši, jaz mu bom tri take povedal tja v zobe, da se bo za uho prijel; saj jaz tudi njega ne strašim, zakaj bi pa on mene? In pa še to, to! Ti škrici dohajajo v moja hišo, jaz moram pa zunaj biti ta čas. Čakaj me, čakaj, kar noter grem, pa ga bom vprašal, kdo da je hišo zidal, jaz ali on? Čigava je, moja ali njegova? To me pa prav zares grabi! Bom videl, kdo bo meni rekel: pojdi ven! Kaj sem mačka ka-li, ali pa še pes, da me bo ven gonil?«

Krjavelj vstane in hoče iti v hišo, da bi pošteno in do dobrega ozmerjal Martinka in Piškáva. Pa ravno tako naglo se skesa in zopet usede.

»Kaj jim čem?!« — pravi. — »To so vsi coprniki! Nobeden ni zapisan v milosti božji. Bolj ko se takih ogiblujete, boljši možje boste.«

Nekaj časa se zamisli.

»To pa to!« — začne zopet. — »To mu bom pa precej jutri povedal, desetemu bratu, da me ima pri miru pustiti, ko bo mrtev. Tega jaz kratko malo nečem, da bi nazaj hodil z onega sveta in po noči lazil in strašil okrog moje hiše. Če ima kaj na vesti, naj mi zdaj pove. Kaj je meni tega treba, da bi ne mogel spati ponoči od strahu? Tega meni ni nič treba!«

In tako je Krjavelj uganil še mnogo, ogledovaje luno. Gospod Piškáv pride iz kočice in hitro odide.

»Pa reci kdo, da je ta človek v milosti božji!« godrnja Krjavelj in gleda za njim. — »Star je kot zemlja in vendar ti dirja, kakor bi kraško burjo izpustil.«

In res je imel stari posebno spešne korake. Palica mu je malo rabila in le redkokrat se je spotaknil.

Pomenek, ki ga je imel s svojim sinom, desetim bratom, menda ni bil nikakor tak, da bi se mu bilo srce olajšalo, temveč videlo se mu je, da je posebno

nemiren in razburjen. Večkrat je pogledal proti nebu, roka se mu je pestila in čuden divji glas je bil slišati iz njegovih ust, glas, ki se je privil na jezik kakor vzdih globoko od znotraj.

Prišel je domov. Vrata so bila še odprta. Prišedši v svojo sobo užge luč, potem pa naglo hodi po sobi gori in doli, kakor da bi nekaj premišljal.

Naposled se usede k mizi, natakne naočnike in začne pisati.

Pisal je dve uri.

Potem vzame iz zaklenjene omare več pisem, menice in druge papirje denarne vrednosti.

Vse skupaj zapečati in naredi napis: »Mojemu sinu Marijanu!«

Ves zapečaten šop vtakne potem v plaščev žep.

Še enkrat se vrne k omari, vzame iz polne vrečice nekaj tolarjev in sname pištolo s klina ter jo skrbno ogleduje. Potem zopet vse zaklene.

Ogrne plašč, ozre se še enkrat po sobi in gre ven, doli po stopnicah.

Zdolaj je Krivčevemu stanovanju nasproti ležal Marijan. Tiho stopi starec v to sobo. Krivčevka je dremala na stolu pri bolniku in se ni prebudila.

Oče pristopi bliže k bolnemu sinu, položi roko na čelo, potiplje žilo in šepeta: »Umreti ne more!«

»Sin, bodi srečnejši, kot je bil tvoj oče!« pravi, ko je gledal Marijana nekaj minut. — »Kolni ga, če hočeš!«

In morda čez dolgo, dolgo časa je prišla zdaj solza v oko možu, ki ni poznal solz.

»Ponoči in v bolezni te puščam, kakor volk svoje mlade v brlogu. Puščam te, da te nikdar več ne vidim, da se poslovim od tega sveta, te smrdeče luže! O da bi ti imel drugo prepričanje o življenju, da bi vedno ostal v dosedanjih sanjah!

Pri zadnjih besedah se je bila zbudila Krivčevka. Starec je ni opazil. Odšel je.

»Kaj neki to pomeni?« si je mislila. »Bog ve, če je bolezen zagovarjal, ka-li? Moram vendar pogledati za njim!«

In ko je šla po prstih iz sobe, je našla vežna vrata na stežaj odprta. »Za božjo voljo, kaj bo neki delal zunaj?« je mislila in gledala po dvorišču in po vrtu. Gospoda ni bilo nikjer. Ravno je bila namenjena zapahnuti vrata, ko zasliši tam pri hlevu neko šumenje.

Gospod Piškáv je bil osedlal konja in Krivčevka je videla, kako ga je zasedel in odjahal z dvorišča po poti proti Slemenicam.

»Da bi le ne znorel! Prehladil se bo, potlej ga bom morala pa okopavati kakor zdaj Marijana. Zmerom sem mislila, da ne bo nič dobrega, ker je po noči zunaj ostajal. Zdaj je pa iztaknil, česar je iskal. In stari še lažje kaj dobi.«

Tako je majka gostolela zapiraje vrata, potem pa šla povedat svojemu ljubeznivemu možu, kaj je videla.

Na Slemenicah je bila še luč, čeravno je bilo že precej pozno ponoči. Bili so zdaj v gradu samo domači, zakaj stotnik in Vencelj s hčerjo so se bili odpravili, videč, da bi bili po neprijetnem dogodku s Kvasom vsej družini nadležni gostje.

V navadni sobi sta sedela graščak in njegova žena. Manica in prejšnji Kvasov učenec sta bila odšla spat. Oče in mati pa sta ukrepala to in ono. Mati je zagovarjala hčer, kolikor je mogla, oče pa ji je očital, da bi bila ona morala bolj paziti. Naposled sta se zedinila, da bi bil Kvas dober zet, ko bi le imel kako premoženje; preverila sta pa drug drugega, da bo deklica kmalu pozabila vse to in se rada možila, kadar pride dobra prilika.

Ravno sta tudi onadva vstala, ko je prišla stara Urša povedat na vrata, da je gospod s Poleska tukaj.

Precej je stopil Piškáv v sobo. Čudila sta se temu prihodu tem bolj, ker ju odurni sosed še po dnevu ni imel navade obiskovati.

»Dober večer, gospod Piškáv! Kako je kaj Marijanu? Vendar ne slabeje?« reče graščak.

»Bo že, že!« — odgovori starec ter se usede.

»Prav hudo nam je bilo, ko smo slišali to nesrečo, ki vas je zadela; zakaj radi smo imeli Marijana, kakor da bi bil domač,« pravi gospa.

Doktor Kaves izvleče iz svojega plašča zapečaten šop pisanj ter ga dene na mizo, rekoč: »Gospod sosed, nekaj vas bom prosil. Obljubite mi, da boste tako dobri in mi boste to opravili.«

»Z veseljem, če je le v moji moči!« odgovori graščak.

»Jaz moram zdaj precej, še to noč odpotovati. Prosim vas, dajte to pisanje, zapečateno kakor je, mojemu sinu, kadar bo čisto zdrav. Prej ne!«

»Bodite brez skrbi! Shranjeno bo dobro!«

»In še to. Vi ste imeli tukaj nekega Kvasa za učitelja. Ta je obdolžen, da je poškodoval mojega sina. To ni res. Tedaj vas pooblaščajem v svojem in sinovem imenu, da ga rešite vseh sitnosti. — Da se vam veruje, prosim, dajte mi malo papirja in pero.«

Piškáv zapiše te besede:

»Lovre Kvas ni bil pri poboju mojega sina Marijana. Sicer pa je moja in tudi mojega sina želja, da se ta reč ne preiskuje dalje.«

»To izročite sodniji, brž ko morete. — Mogoče je, da moj sin dobi na tem kako drugo bolezen. Ako bi se to primerilo, dajte zdravniku Venclju to, kar bom zdaj napisal. On bo že vedel, kako se ima ravnati.«

In napisal je starec nekaj latinskih besedi in znamenj, ki jih graščak ni umel.

Potem je Piškáv vstal in šel. Graščak ga je spremil po stopnicah doli, in ko je videl, da ima konja pred vrati privezanega, mu je pomagal, da je zajahal.

Poslovil se ni nič, izpodbodel je konja in kmalu ga graščak ni več videl in — nihče več!

Dvaindvajseto poglavje.

Prav po natančni niti morava govoriti, sicer bo nama besede pregledal in naju vbadal. Današnji čas je tako ostrozob, da kmet dvorjaniku stopa na pete. *Šekspir.*

tiri tedne pozneje je bilo zopet nekaj pivcev zbranih pri Obrščaku.

»Pravijo, da se je bil tisti študent, ki je bil tukaj gori v gradu za učitelja, nekaj zameril, zato so ga odvrgli,« reče Matevžek.

»Kako so mu že dejali?« vpraša eden tovarišev.

»Znano ime je imel« — odgovori Matevžek — »prav kmetsko ime. Pa mi ne pride na misel. Čakaj, no! Če Kavelj ali kako. He, Obrščak, ti boš vedel!«

»Za Kvasa se je pisal. Pravi fant je bil tisti. Škoda, da je moral pobrati kopita iz našega kraja.«

»Pravijo, da se je pri grajski ženil; to je bilo že malo neumno, zakaj ta dekle bo petična in denarna, in kdor jo bo hotel dobiti, ne bo smel imeti suhega mošnjička. Ta Kvas je bil pa lahek za okrogle stvari, ki uhajajo izpod palča,« ugiblje Matevžek.

»Saj to ni res, da bi se bil ženil. Fant je bil premoder,« ugovarja krčmar. — »Ljudje govore belo in črno. Pameten človek ni da bi vse verjel. Samo zato ni hotel več tod okoli hoditi, ker so ga dolžili, da je bil Marijana pretepel.«

»Da, pa le dobro pomnite,« reče tretji — »tako dobro se mu ne bo nikjer godilo, kakor se mu je tukaj v gradu. Tukaj so mu stregli kakor otročnici.«

»Zakaj pa ne?« — pravi Matevžek. »Saj je tisti pijani Dolef onidan pravil, da je šel na Dunaj, kjer ima cesar svojo hišo in njegovi ministri, ki denar delajo.«

»Bog ve, če ima kaj zemljišča cesar ali ima samo hišo?« vpraša prileten mož.

»E, kako si neumen!« — pravi Matevžek. — »Čemu bo pa cesarju njiva in travnik? Saj se taki veliki gospodje ne pečajo s kmetovanjem; saj lahko na kupičku živi in še prav dobro. Le pomisli, koliko denarja mu pride v mošnjo iz davkov, ki mu jih dajemo.«

»Saj tega ne mislim, da bi sam hodil orat ali vlačit ali kosit, ampak takole, kakor je naš graščak na Slemenicah: delavce ima, ki delajo, on pa ukazuje,« pravi oni.

»Šleva neumna!« reče Matevžek. — »Naš graščak je muha proti cesarju in berač. To bi mu jaz v zobe povedal, ko bi bil tukaj. Cesar ima samo denar pa vojsko, da jo komandira. Njemu je že otovrej (tako) dobro, da mu ni treba prijeti za nobeno delo. Zakaj je pa naš gospodar in zakaj vsako nedeljo molimo zanj po litanijah?«

»Res je tako, kakor ti praviš, Matevžek!« potrdi krčmar.

»Ne boste me pregovorili, ne,« reče oni kmetič. — »Če ste vi modri, sem jaz tudi in vem, da ima cesar okoli svoje hiše vsaj toliko prostora, da kakovo zelje posadi ali kako solato. Kaj mislite, da vzame cesarica vselej košaro v naročje in leti k sosedovim kupovat, kadar hoče skuhati za svojo družino? Kaj še? To bi bilo sitno, ako bi kaj takega ne imela doma, kar imajo druge žene, ki so manj kot ona in ji morajo biti pokorne.«

»Glej ga no! Kaj si tako neumen, da misliš, da cesarica sama kuha? Kaj ne more imeti kuharice, ene ali pa še dveh? Cesar ima drugače večjo družino kot ti ali jaz. Bog vedi, koliko hlapcev in dekel ima in še pastirjev, da mu konje pasejo. Zakaj on se vozi gotovo s štirimi konji, kakor so se svoje dni grofje. In svojo ženo ima vem da tako rad, da neče, da bi se s kuho upirala in ubijala.«

»No, če vi bolj veste, pa vedite!« reče kmetič; razžaljen, da so vsi z Matevžkom potegnili in ni njegova obveljala, si natlači pipo tobaka in molči.

V tem hipu je prišel Krjavelj in že na vratih se lotil krčmarja:

»Ti, glej ga no! Zaupaj mi ga en lunek, pol fraklja, žganega! Smolnjak bom prodajal in ne bom te pozabil.«

»Ti rad pozabiš, Krjavelj!« odgovori krčmar.

»E, ne bodi, ne bodi! Zaupaj, zaupaj! Saj ti ni na srcu zrastle, ampak Hrvat ti ga je pritovoril na konjskem hrbtu,« prosi Krjavelj. Krčmar ni bil neusmiljen ter prinese žganja.

»Saj ti lahko plačuješ, Krjavelj! Deseti brat, ki je pri tebi umrl, je imel dvajsetice,« reče eden kmetov.

»Ka-je?« vpije Krjavelj naenkrat ves srdit, ko je kozarček imel v roki. »Pes ga brcni, desetega brata, figo mu bom pokazal, takole, kadar se snideva na onem svetu!«

»Zakaj si pa tako hud?«

»Kaj? Ali se ne bi spodobilo, da bi bil jaz po njem dobil kakov denar, ki sem ga pasel in pod streho imel in muham branil?«

»Ali nisi ničesar dobil?« ga vpraša Matevžek.

»Nič! Toliko ne, kakor je to žgano vince vredno!« — odgovori Krjavelj. — »Jaz sem bil pomorski vojščak, imel sem sabljo, in kjer sem bil, povsod so me imeli v čisljih. Ta prekanjenec mi pa tako naredi. Le čakaj, škodilo mu bo to! Če mene Bog sliši in vidi,

on ni zveličan. To je krivica, taka, kot tisti mutasti greh, ki v nebesa vpije.«

»Saj lažeš, gotovo si kaj pograbil, pa tajiš kakor gad noge.«

»Kaj sem pograbil? Kaj? Tri umazane dvajsetice sem našel, to je vse! Kaj sem pograbil? In pa tiste njegove čevlje imam doma na polici. Pa so mi še v urbasih preozki! Deseti brat je imel pa še butaro bankovcev, Bog ve koliko. V ruto je imel zavite in zmerom jih je nosil pri sebi, v nedriju. Ko je ležal, jih je imel v zglavju. V ruto je bilo zavito in povezano in enkrat sem videl, da je čudno pomalan papir notri. Kaj pa je bilo tisto, če niso bili bankovci? In ko je umrl, sem iskal povsod tistega, pa ni bilo nikjer. Kam je prešlo? Gospoda so vzeli, ta lakomna gospoda!«

»Katera gospoda?« vpraša krčmar.

»Kaj ti vem, kateri je vzeli? Tri dni poprej, preden je umrl Martinek, so bili trije pri njem. Tisti Kvas, ki ni več na Slemenicah, župnik in stari s Poleska, ki je zdaj pobegnil, kakor pravijo.«

»Gospoda župnika menda vendar ne boš dolžil tatvine?« pravi Matevžek.

»Kaj?« vpije Krjavelj. — »Zakaj je bil pa tak lep pogreb? Pogreb in maša stane denar.«

»To je vse plačal mladi Dražar, ki mu je deseti brat zaklad izkopal. Le molči, Krjavelj, in pazi, kaj govoriš!« ga svari krčmar.

»Tako sta pa ona dva kradla. Naj! Saj jima ne bo nič zaleglo, če Bog mene sliši. Človek bi si bil vsaj še eno kozo kupil, ko ne bi bili ti lakotniki požrli bankovcev.«

In prav milo se je storilo Krjavlju. Ni se dal preveriti možem, da morda deseti brat ni imel bankovcev, ampak kako drugo pisanje. Kako je bilo Krjavlju hudo pri srcu, to utegne le tisti popolnoma umeti, ki je izkusil kakor on, kako človeka je in peče, če vidi, da mu je izpolnitev dolgega upanja

splavala po vodi. Ker pa vemo, da je med blagovoljnimi bralci malo takih, ki bi poznali žalost in otožnost po kozi, ki bi lahko bila, pa je ni, se bojimo, da baš večina ne bo umela Krjavljeve reve in nadloge. Zakaj še kmetje, Krjavljevi znanci, ki so bili vrhu tega še sami kozarji, niso umeli Krjavljevega srca ali ga pa niso hoteli umeti. Brezsrčno so se smejali ubogemu možu. Krjavlja, ki si je bil dobro v svesti, da je pametnejši kot vsi praznoglavci, je to posmehovanje jezilo, in da bi svojo misel še bolj potrdil in se tako malo maščeval, je začel še bolj rentočiti in kleti desetega brata, ki mu ni ničesar zapustil razen premajhnih čevljev in treh dvajsetic. Ali kmetje tudi tukaj niso hoteli biti njegovih misli; hvalili so desetega brata, češ da ga je škoda, da je umrl, in Matevžek se je celo predrznil Krjavlju očitati, da pregrešno govori, če tako obira koga, ki je umrl. To je bilo pa poštenjaku vendar preveč. Jezno je potisnil klobuk na glavo, izpil vse žganje naenkrat in zavpil: »Kaj, vi boste meni pravili, kaj je greh? Pa vi? Kaj boste zame plačevali, ali kako? Vi vsi vkup še ne veste, kdaj ste siti! Jaz sem bil pomorski vojščak, svet sem obhodil, pa nihče me ni učil, kaj je greh! Učenega Hrvata sem imel na barki za prijatelja, on je več vedel kot vi vsi in me ni učil, kaj je greh.«

Odhajaje zaloputne Krjavelj duri za seboj, da se je vsa Obrščakovina potresla.

Po Krjavljevem odhodu se je nekaj časa pletla govorica o njem. Naposled pa se je po stari navadi pomenek tako zasuknil, da so zopet govorili o prvi reči, o Kvasu in desetem bratu.

»Tedad je vendarle umrl Martinek!« reče eden izmed mož. »Pač ga je škoda! On je znal lepo govoriti, kadar se je podal. Takega ne bo dolgo več ali pa nikoli.«

»Kaj menite, to je vendar čudno,« pravi Matevžek. »Človek živi, vesel včasih, včasih žalosten. Nazadnje ga pa

zmanjka. Črez tri leta ne bo že nihče vedel, da je deseti brat živel. Komaj ga bo še kdo izmed nas pomnil, kakovega lica je bil.«

»Saj smo za nebesa ustvarjeni, kakor pravijo naši učeniki. Naj bo, kakor je božja volja,« odgovori drugi.

»Šembrano lep pogreb se je bil napravil,« reče krčmar.

»Kaj pa!« odgovori Matevžek. »Kadar boš ti umrl ali pa jaz, ne bo svet tako vrel skupaj, tako je po pravici govoriti. Posebno gosposkega ne bo nobenega za teboj. Pri pogrebu je bil graščak, Vencelj, tisti Kvas in vedi ga Bog, če še kdo ka-li.«

»Tistega Kvasa ni bilo potlej več videti, kar so pokopali desetega brata,« dostavi krčmar.

»Veste, kaj jaz porečem, možje!« se oglasi kmetič, ki je bil v prepiru o cesarju ostal v manjšini, »kadar bom jaz umrl, nič ne skrbim in malo mi je mari za to, ali bo šel kak gosposki človek za menoj za pogrebom ali ne. Kadar nisem mogel spati, sem premišljeval včasi in pravim, da ima Bog kmetovo molitev rajši kot gospodovo. Saj še ne vem, če gospoda kaj moli ali nič. Le v cerkvi jo poglej! Pokonci stoji in še z ustmi ne gane. Bog ima kmečko molitev rajši kot gosposko, zato ker kmet več molitve stori.«

»Kaj še, ti ne veš nič,« se oglasi Matevžek brž. »Če gospod le križ stori, pri Bogu menda več zaleže kot cel tvoj rožni venec. Le ti v pratiko poglej, kjer svetniki stoje, črni in rdeči. Pa razbiraj svetnike in videl boš, da so vsi gosposkega stanu. Ta ima škofovo palico, ta kraljevo krono, ta ima bukve v rokah. Kmeta pa ne najdeš med svetniki in svetnicami ne.«

Oni mož zardi od jeze, da se mu zopet omeče njegova beseda. Takoj se pa nečesa domisli, udari vesel ob mizo in zavpije: »Ni res, kar praviš! Sveti Gol na pratiki nima niti bukev, niti škofove kape zraven sebe, ampak panj čebel nese na rami. Kdo pravi, da ne bi bil kmet, če nosi čebele?«

»Jaz pravim!« vpije Matevžek. »Ti ne veš prav. Le poslušaj, bom jaz povedal! Zakaj se pa pravi v pogovoru:

Sveti Gal
panj čebel ukral!

On ni bil kmet in čebel ni imel v svojem uljnaku, ampak ukradel jih je bil pri sosedu. Zato je pokoro delal in šel potlej za svetnika v nebesa.«

»Nemara, da je res tako,« pravijo drugi.

Oni kmetič malo pomisli, vdrugič udari ob mizo in pravi: »Pa je vendar tudi en kmet svetnik, recite, kar hočete. Zakaj se pa od svetega Zidorijusa poje, da je bil kmet in da je ovčice pasel na Oljski gori trinajst let?«

»Nu, naj bo!« pravi Matevžek. »Pa tega ne veš samo ti. Tudi mi vemo, da je bil sveti Zidorijus poprej kmet! Pa preden se je pobotal s svetim Petrom, da ga je pustil med svetnike v nebesa, je stopil v žolnirski (vojaški) stan, kakor pesem pravi. Saj se poje:

Zvesto je cesarja služil,
še bolj pa gospod-Boga.

Ali se ne poje tako?«

»Naj se!« odgovori oni. »Obrščak, kaj sem dolžan?!«

»Nikar še ne hodi!« ga tolaži krčmar.

»Nečem, da bi se kdo ujedal in mi vsako besedo ometal. Kar vem, to vendar vem, ne? Naj pa Matevžek govori, ki vse ve in zna!«

»Toliko že kot ti! Zgaga sitna!« se huduje Matevžek.

»To se ve, pratiko boš naredill!« pravi oni, plača in jezen odide.

Triindvajseto poglavje.

Že truplo moje bo trohnelo,
in glej . . . pa kaj sem in kako,
to pač ne bo ljudi skrbelo.

Lermontov.

Ceravno smrt ni največje gorje, ki more človeka zadeti, nam bode pritegnil vendar vsakdo, da je zdravje največja dobrota. O tem je pač posebno preverjen, kdor po dolgi bolezni zopet enkrat stoji zdrav pod milim nebom z nepopisljivim občutkom, kakor da bi se danes rodil, kakor da bi bilo vse okrog njega novo in bolj prijazno kot kdaj prej.

To je čutil Marijan, ko je nekega jutra čez dolgo zopet prvič sedel pred hišo.

Njegov stari oče je prav slutil, ko je odhajaje mislil, da se utegne sina lotiti še druga bolezen. Zdravnik Vencelj je imel dokaj posla in hoje, preden ga je ozdravil. Danes šele mu je dovolil, da sme iti iz hiše, dasi ga je svaril in mu zabičeval, naj se še vedno varuje.

Toda čisto veselje zopet dobljenega zdravja so Marijanu kalile druge misli. Očeta ni bilo in nihče mu ni mogel povedati, kam je šel. Zdravnik Vencelj, ki je vsak dan dohajal na Polesek, mu ni hotel ničesar več povedati, kakor da je potoval nekam po

opravkih. Slemeniški graščak, ki ga je tudi semtertja obiskoval, je govoril še manj in stara Krivčevka ni vedela drugega povedati, kakor kar je videla tisto noč. Dejala pa je vedno, da morajo na Slemenicah več vedeti, ker je bil stari nazadnje tam, kakor so ljudje pravili.

»Danes moram za gotovo izvedeti,« si misli Marijan, vstane s svojega sedeža in koraka počasi proti Slemenicam. Noge so se mu šibile pod kolena, tako da je potreboval trikrat toliko do graščine kot drugokrat.

Prvo je videl Manico, ki je pod lipami sedela pred gradom. Bila je jako izpremenjena od poslednjega časa, bledejša in bolj upalega lica. Ko ga zagleda, jo oblije za hip lahna rdečica; hitro vstane in mu seže v roko, rekoč: »Marijan, — že na nogah? To me prav iz srca veseli. Naj bom jaz prva na Slemenicah, ki želi, da ti ostane zdravje stanovitno. Sedi, nemara si še slaboten.«

»Izpremenila si se, Manica! Morda si bila tudi ti bolna?« pravi Marijan.

»Ne — zdrava sem.«

Oba potem nekaj časa tiho sedita. Marijan gleda v tla, deklica pa v svoje delo.

»Manica,« izpregovori Marijan zopet, »nikdar te nisem videl še tako blede. In prav žalostna se mi zdiš. To pa boli tudi mene, zakaj vkup sva zrastle in vselej sem te imel rad — —«

Mladeniču je zastala beseda. Videlo se je, da res čuti, kar pravi.

»Hvala ti! Lahko je, da se motiš. — Ali si danes prvokrat vstal? Ali ti ne bo škodovalo, da si se precej spustil tako daleč?« vpraša Manica, da bi napeljala govorico na drugo stran.

»Zmeniva se do kraja!« pravi Marijan. »Gospod Vencelj mi je predvčeranjim pripovedoval, da sem jaz vzrok, da si žalostna. Natanko sem to reč premislil, pa nisem menil, da ti bo šlo tako do srca. Kaj ne, da sem jaz pravzaprav vzrok?«

»Jaz ne bi nikogar dolžila. In tudi ko bi bil ti res vzrok, vem, da si nedolžen in ne moreš ničesar izpremeniti. Prosim te, pa ne govori o tem!«

Zopet nekaj časa molčita.

»Kaj ne, Manica, da mi ne zameriš? Če bi jaz ne bil s Kvasom na Skalah, bi vsega tega ne bilo. Pa če bi še enkrat tako prišlo, bi ravnal drugače, že zaradi tebe. Storil sem pokoro . . .«

»Prosim te še enkrat, govoriva o čem drugem,« de deklica. »Zameriti ti ne morem in ti nimam ničesar.«

»Pa prijatelja ostaneva, kaj ne?« pravi Marijan.

»Od moje strani gotovo!«

»Ali veš kaj, kam je šel moj oče?« vpraša čez nekaj časa mladenič.

»O tem ti pa ne morem ničesar povedati. Zadnji večer je bil pri nas. Oče in mati ti morda utegneta kaj razjasniti.

»Ali ni to čudno in žalostno zame, ki nimam nobenega človeka razen očeta, da me pusti na smrtni postelji in gre, da nihče ne ve, kam, morda po majhnih opravkih? Tebi lahko povem, da mi je hudo, drugemu bi ne mogel.«

»Ni prav, da tako misliš. Gotovo je imel tvoj oče imenitne opravke, da te je pustil.«

Zdaj pride graščak Benjanim iz veže in opazivši Marijana, ga vesel pozdravi in se usede k njemu, izpraševaje ga to in ono. Manici je bilo po godu, da ni bila več sama z Marijanom, dasiravno je z veseljem izprevidela, da se je mladi sosed po svoji bolezni nekako izpremenil. Porabila je prvo priliko, da je pustila očeta in Marijana sama.

Nista se dolgo menila o navadnih rečeh. Marijana je skrbelo, kje je oče in zakaj je odšel z doma.

»Ali mislite, da ste popolnoma zdravi?« vpraša graščak.

»Zakaj to vprašate?«

»Pismo vam imam dati od vašega očeta. Dejal je, da naj ga vam izročim, kadar boste popolnoma trdni. Mislim, da ga danes že smete brati, in izvedeli boste več, kakor vam morem jaz povedati. Zakaj, da vam resnico povem, tudi jaz ne umem vašega očeta.«

»Prosim, dajte mi brž pismo,« pravi Marijan.

»Hladno je tukaj. Utegnilo bi vam škodovati. Stopite z menoj v sobo! Tam vam bom izročil pisanje.«

Oba sta šla potem v grad.

Hlastno je Marijan razpečatil debeli šop. Našel je veliko papirjev denarne vrednosti, ki jih je odložil. Zraven njih je bil list zapečaten še vdrugič, napis je bil kakor zunaj: »Mojemu sinu Marijanu.«

Naglo je mladenič odprl in prebral pismo. Kar je našel v njem, to menda ni bilo posebno tolažilno, zakaj položil je prebrani list na mizo, zakril obraz z rokami in se naslonil na komolce. Graščak je mislil, da je še slab od bolezni in mu ravno zdaj ni dobro. Vprašal ga je, če potrebuje česa. Namesto odgovora vstane Marijan in gre dvakrat po sobi gori in doli.

»No, ali ste kaj izvedeli iz pisma? Kam je šel oče?« vpraša graščak.

Marijan pade nazaj na stol, pokrije lice in se zjoka.

»Mrtev je! Nikdar ga ne bom več videl,« odgovori Marijan čez nekaj časa.

Graščak se ustraši. Tega ni mislil. Marijan mu porine pismo in pravi: »Berite!«

Pismo se je glasilo:

»Sin moj!

Kadar dobiš ti to v roke, tvojega očeta ne bo več! Živel sem dolgo, predolgo. Moje življenje ni bilo tako kakor drugih ljudi, ne tako, kakor bo tvoje. Do življenja mi ni bilo v poslednjem času nič; živel sem zaradi tebe. Od tega hipa pa, ko to pišem, nečem ravno zaradi tebe več živeti. Nečem, da bi se ti spominjal očeta v poznih letih takega, kot ga bode morda

svet poznal jutri. Dokazi mojega življenja so v drugih rokah, in dasi ne vem za gotovo, če pridejo v ljudske roke, — da, celo ne vem, če je kateri vmes, ki bi me na stara leta osramotil: ognem se vendar tako, da bude vse nemogoče.

Razloge boš posnel iz naslednjega. Mislim, da sem ti dolžan razložiti svojo nekdanjost, tebi samemu. Beri in spoznaj nekoliko tistega, ki ti je bil oče. Spoznati ga moreš le nekoliko. Popolnoma bi ga umel le, ako bi imel življenje za seboj, kakor sem ga imel jaz. Tega pa ne želim nikomur, tebi najmanj! Če bi me hotel umeti, bi moral umeti svet in samega sebe. Tega pa ti ne boš nikdar, tudi ne izkušaj. Srečnejši boš kot jaz.

Beri! poznavaj me, pa ne sodi me! Pozabi in ne kolni me!

Rodil sem se v majhni vasi na Gorenjskem, v revščini in pomanjkanju. Revščina je bila moja nesreča, ne samo po sebi, temveč po svojem nasprotju.

Zbudila mi je željo po bogastvu, ne navadno željo, ampak ognjeno strast, ki ne izbira pripomočkov v dosego zaželjenega namena.

Študiral sem. S trudom sem dokončal svoje učenje in postal doktor.

Moje in tvoje pravo ime je Kaves, ali kakor se rod piše, Kvas. Vendar želim, da ostaneš pri imenu, ki si ga imel do zdaj. Ime je prazen glas, človek vse.

Oženil sem se bil kmalu. Ne iz ljubezni do ženske, temveč do njenega premoženja. Ko sem izprevidel, da sem se motil, sem jo pustil v ubožnosti in nesreči in sem šel iz domovine v glavno mesto cesarstva.

Iz tega mojega prvega zakona imaš brata. Človek, ki je kot berač hodil tod okrog, ki si je dajal ime: »deseti brat«, ki si ga ti v svojem nesrečnem pretepavanju ranil, da ne bo dočakal tvojega zdravja, — on je moj sin in tvoj brat. On je imel več pisanj v rokah, ki pričajo zoper mene. Zdi se mi, da je nekaj

vmes, kar bi mi napravilo sitnosti. Drugega ni kot zdravilski recept. Vse to je prišlo v tretje roke, v roke človeku, ki se piše kot jaz — Kvas in ki je sin mojega brata, kakor sem izvedel danes. Zaradi tebe je zaprt in listine ima pri sebi. Lahko se zgodi, da pridejo oni listi na dan, ko bodo njega preiskovali. Tega ne počakam. Živel sem dolgo dovolj.

In nekoliko o tvoji materi.

Prišel sem na Dunaj. Kmalu sem bil znan. Kakor se je širilo moje ime, toliko več posla sem imel. Dohodki moji so rastle. Kmalu sem si pridobil premoženje, ki ti ga zapuščam tu v priloženih papirjih.

Toda ni me veselilo, ko sem imel, po čemer sem hrepenel. Srečen nisem bil. Spomin moje prve žene, ki sem jo pustil v nadlogi, me je pekel vedno in strašno! Sin, ohrani čisto vest, varuj se strasti!

Spoznal sem ubožno mlado deklico, h kateri sem bil poklican v njeni bolezni. Ta je bila tvoja mati. Podoba njeno nahajaš v moji sobi visečo na steni. Videl boš podobo tiste ženske, ki sem jo jaz ljubil s strastjo, s strastjo pa tudi sovražil. Mati je tvoja, imej jo v čislih in v mislih, če hočeš in moreš. Vendar ti moram povedati vse.

Vzel sem jo v zakon. Ljubil sem jo in mislil sem, da tudi ona mene ljubi. Kadar sem mogel pozabiti svojo prvo in pravo ženo, o kateri si nisem upal poizvedovati, če še živi in kako — kadar sem mogel njo pozabiti, sem bil zadovoljen.

Toda malo malo časa. Usoda me ni bila pozabila. Maščevala se je nad menoj, glavo za glavo.

Varal sem in bil sem varan!

Sin! Težko mi je — zapisati besedo, pa hočem jo.

Tvoja mati ni bila poštena žena!

Mislil sem, da sem vzel v zakon žensko, ki je sicer s šivanko živila sebe in svojo staro mater, ki je bila pa — po mojih mislih nedolžna, brez izkušnje, brez poznanja sveta.

Črez leto in dan si prišel ti na svet. — Nekaj dni pozneje sem izvedel, da je tvoja mati že prej živela, preden sem jo jaz poznal, živela tako, kakor si ti ne moreš misliti, ki sem te izredil daleč od mest.

To bi bil jaz lahko prej vedel, lahko poznal po tem in onem. Pa bil sem slep!

Takoj, ko sem to izvedel, sem hotel umoriti njo in sebe.

Pa domislil sem se svoje prve žene. Domislil sem se, da je usoda pravična, da se je maščevala nad menoj!

Tvojo mater sem pustil. Če še živi ali če je umrla v nadlogi, tega ne vem. Nikdar nisem poizvedoval. Tudi tebi ni treba in menim, da ne moreš. Zato sem sežgal vse listine, ki imajo njeno ime, zato ti tukaj ne imenujem njenega imena.

Nekaj časa sem bil s teboj v malem mestu na Nemškem. Potlej sem se naselil v tem kraju.

Po tem, kar sem ti na kratko povedal, boš razsodil nekoliko moje vedenje. Bolje boš sodil, kadar boš starejši.

Ne morem ti natančneje razkladati teh reči. Roka moja je stara in posebno v tem trenutku ni za veliko pisanje. Samo še svojo poslednjo voljo ti povem.

Vse moje premoženje je tvoje, izvzemši hišo Polesek in kar je zraven. Da ti te ne pustim, imam več razlogov. Prvič želim, da ne ostaneš v tem kraju, kjer so me poznali in me bodo morda še bolj, če pridejo one listine na dan. Dasiravno bom skrbel, da moje smrti ne izvedo ljudje tod okoli, je vendar mogoče, da se to zgodi in ti si potem sin samomorilčev, kar bi se ti med ljudstvom utegnilo kdaj očitati. Drugič se mi zdi pravično, da ustrezem pred smrtjo želji svojega prvega sina, ki se imenuje desetega brata, da se vsaj nekoliko popravi krivica, ki sem jo storil njegovi materi. Želja njegova pa je, da pustim nekoliko dedščine človeku, ki se imenuje Kvas in je

učitelj na Slemenicah. Tretjič je ta Kvas meni v rodu, zato hočem, da pustiš Polesek njemu. Kar je v tej reči potreba, ti bo svetoval Slemeničan. Preverjen sem, da boš mojo poslednjo voljo spoštoval, tem bolj, ker ti tukaj izročam toliko, da lahko kupiš tri boljša posestva drugje.

Bolje bi morda bilo, da bi bil s seboj nesel nekoliko tega, kar sem ti povedal. Prosim te tedaj, ne preišljuj veliko. Zdaj, ko veš, da nimaš nobenega človeka na svetu, si izkušaj dobiti prijateljev; uživaj življenje po pameti, brez strasti in tako, da ne boš nikomur na poti; kar sem ti pa jaz tu grenkega povedal — pozabi! —

Bodi srečen!

Tvoj oče

Peter Kaves.«

Pripis: Mislim, da se bo dobil dober tuj človek, ki mi bode izkopal grob, grob na samoti, kakoršen mi bo prav. Drugega ne potrebujem. Tudi tega ni treba, da bi ti vedel zanj. Pusti tedaj vse poizvedovanje. Ne povprašuj, kje sem bil poslednji čas. Skrbel bom, da bo daleč od tebe.

Štiriindvajseto poglavje.

Če hoče, je dobro,
če noče, je prav.
Stara pesem.

Še dokaj let je imel gospod Benjamin s Slemenic. Bral je bil že nekatero pismo in marsikateri testament, vendar takega pisma ni še imel v rokah. Čuden človek, čuden oče, pisalec tega pisma! Kakor ga ni mogel umeti v življenju, tako se mu je zdaj iz pisma zdel nerazumljiv. Ali je mogoče, da ima tak človek kaj ljubezni do svoje krvi, do svojega sina, če mu s kratko, mrzlo besedo pripoveduje, da je njegova mati zavržena ženska, mu razlaga vse svoje grehe, ga pusti na smrtni postelji in se gre daleč na tuje obešat ali streljat! Če je pa graščak ogledoval to reč od druge strani, si je moral vendar priznati, da je imel ta čudni človek še precej veliko ljubezni. Zaradi majhnega vzroka — vsaj Slemeničanu se je zdel majhen — je pustil življenje in šel je daleč, da ne bi nadlegoval sina. — Pa vse to bi bil lahko storil, ne da bi bil sinu odgrnil skrivnosti, ki mu bo morala kaliti vse življenje pravo veselje, kadar se je bode domislil.

Tako je premišljal graščak, prebravši pismo.

Kar je bral o rajnem desetem bratu, kar je videl v testamentu o Kvasu, vse se mu je zdelo čudno; skoro ni vedel, če bere prav ali ne.

Dolgo je vrtel pisanje v rokah, še enkrat in še enkrat je bral in ni vedel skoro, kaj bi rekel Marijanu, kako bi ga tolažil.

»Kaj čem zdaj storiti?« pravi Marijan.

»Ničesar ne. Izkušajte se razmisliti z drugimi rečmi. Delati je še čas. Slabi ste še in najprvo se morate varovati. Ako bi bil vedel, da je pismo tako resnobno, ne bil bi ga vam še dal.«

»Razmisliti? Kako?«

»Bo že kako, že! Ni tako hudo, kakor si mislite. Očeta res nimate, pa bodite preverjeni, da imate prijatelje, ki bodo storili vse za vas, kar je mogoče in kar potrebujete dejanja in sveta. Vsaj kar morem jaz, to vam je gotovo.«

Marijan seže graščaku v roko.

»Morda ni po volji vašega rajnega očeta, da sem tudi jaz bral to pismo, ki je gotovo pisano samo za vas. Za to pa ne skrbite. Vedel bom te reči sam. Svetujem vam pa, ne kažite ga nikomur več. Ostanite nekaj dni pri nas. Tu imate boljšo postrežbo kot doma, in — —«

»Doma nimam,« pristavi Marijan.

»Imate denar in domov je potlej veliko; pa o tem bova že še govorila. Tukaj pri nas imate kolikor toliko družčine in v sedanjem stanju je morda bolje za vas, da niste sami.«

Marijan je ostal na Slemenicah.

Več dni se je graščak skrbno ogibal pogovorov o teh rečeh. Videl je, da se ni motil, ko je mislil, da mladeniču žalostna vest ne bo toliko segla do srca, da bi škodilo njegovemu še slabemu zdravju. Po svoji dobri naravi je v družčini kmalu pozabil, česar bi marsikdo drugi ne bil pozabil tako hitro.

Zdravje se mu je kmalu utrdilo in ž njim se mu je povrnil precejšen del prejšnje veselosti.

Z Manico je govoril Marijan ta čas precej. Tudi tega je bil graščak na tistem vesel, zakaj povedali

smo že prej, da je imel mož poleg vseh svojih dobrih lastnosti tudi precej samopridnosti in je vedel, koliko veljave ima denar na svetu. Všečna pa mu je bila misel, da bi mu bogati Marijan utegnil vendarle postati zet. Vendar se je domislil tudi Kvasa in je zdaj malo drugače sodil dediča posestva na Polesku kot prej svojega domačega učitelja.

Toda ako bi bil skrbni oče vedel, kaki so pogovori med Marijanom in Manico, bi bil opustil prvi del svojega računanja. Marijan se je ravnal po uku, ki mu ga je oče dal v poslednjem pismu: ne bodi nikomur na poti. Ker mu je Manica odrekla naravnost in za vselej, se je udal in je govoril ž njo o Kvasu. Mladeniču brez vsake globlje in stanovitne strasti zlasti po zadnjih izkušnjah to ni bilo težko. Da, celo veselilo ga je naposled, ko mu je deklica obljubila prijateljstvo in je vračal to njeno dobroto, prejemajoč Kvasova pisma na svoje ime in oddajajoč jih Manici.

Kakih pet tednov je tako minilo. Marijan je skoro pozabil, da ni domač.

Benjamin ga povabi neko popoldne, naj gre ž njim k sosednjemu graščaku, kake dve uri od Slemenic. Dasiravno ne posebno rad, se je udal Marijan vendar, ker ni imel nobenega izgovora. Usedla sta se na voz in se odpeljala.

»Danes se morava zmeniti do dobrega,« pravi graščak med potjo. Mislim, da vam bo treba izbrati si kako domačijo. Polesek morate tako prepustiti Kvasu. Dobro pa je in najbolj varno, da svoje premoženje kam naložite, to je, da kaj kupite. Bog varuj, da bi se bil vas naveličal jaz ali kdo drugi v naši hiši, marveč radi imamo vas vsi kot sina in pri nas ste lahko, kadar in dokler hočete. To pa boste sami izprevideli, da je prav, kar vam svetujem.«

Marijan pobesi glavo in molči.

»Kaj mislite?« vpraša Benjamin.

»Vi me spominjate, da moram po očetovi želji iti

od tod. Pa kam čem iti? Zares mi je to težko. Tukaj sem vaju ljudi in kraju, drugod se ne bi mogel privaditi,« pravi mladenič.

»Saj vam ni treba Bog ve kam hoditi. Oče vam ni določil, doklej. Če kupite dve uri od Poleska kako domačijo, niste več na Polesku. In ne vem, zakaj bi daleč hodili, niti ne umem, zakaj vam je vaš oče dal ta svet. To je ena njegovih čudnih želj, za katero ni imel nobenega imenitnega vzroka. Česar se je bal, da bi namreč tista pisma prišla v tretje roke, to se ni zgodilo. O njem tukaj ne vedo ničesar. Tedaj so gotovo vsi njegovi razlogi izpodbiti in brez vsakega dvoma lahko mislite, da je njegovi volji ustrezno, če storite, kakor pravim.«

Marijan zopet nekaj časa ne odgovori.

»Kvasu moram prepustiti Polesek. Kadar boste hoteli in utegnili, bova naredila pisanja, kar jih je treba, da se mu pošljejo,« pravi potem.

»To ni mogoče. Vi niste še dovolj stari in ne morete dokazati, da ste očetov dedič, če ne pokažete pisma, česar pa gotovo ne boste storili. Za zdaj ne morete ničesar kupiti na svoje ime, ničesar oddati. Ako pa očeta ne bo tri leta nazaj, ga lahko razglasite za mrtvega in potem boste delali na svoje ime.«

»Kako! Jaz sem Kvasu že pisal, da je Polesek njegov in sem mu poslal letošnjo najemnino.«

»To je pravično in me prav veseli. Tako lahko delamo tri leta, potem pa se reč popolnoma uravna. Vse to bom jaz preskrbel, če hočete. Tudi če boste kaj kupovali, bom delal jaz za vas.«

»In kje bi se kaj kupilo?«

»Tukaj, kamor se ravno zdaj peljeva. Ako vam bo po volji, se zgodi brž, jaz sem to reč že prej izvedel in premislil. Da se vam pa ne bo treba bati, dal vam bom vsa pisanja v roke.«

»Dobri ste zame kot drugi oče, zaupam vam brez vsega pomisleka in vam bom hvaležen.«

Graščak se nasmehlja in pravi: »To bi storil vsak pošten mož za vas.«

»Kupiva, naj bo, kakor hoče. Potem ostanem vaš sosed in Kvas pride menda kdaj sem. Zdaj vem, da mi je v rodu in prav rad bi videl, da bi kmalu prišel. Vedno sem ga rad imel do zadnjega, ko sva se sprla. Tačas nisem bil pameten. E, še vesele dni bomo imeli, kadar pride. Da, kupiva, naj velja, kar hoče.«

»Tedaj ste Kvasu že pisali?« vpraša Benjamin čez nekaj časa.

»Že precej dolgo je tega. Dvakrat sem pisal. Prvič ni hotel verjeti.«

»Kako ste pa izvedeli njegov naslov in zakaj niste ničesar povedali?«

Marijan malo zardi.

»Povedal vam bom resnico. Od Manice sem ga izvedel.«

Benamina je ta novica malo čudno zadela. Umolknil je in stisnil ustnice. Ta beseda ga je poučila, da ga je varalo upanje, da mu bo nazadnje vendarle Marijan zet.

»Jaz sem menda enkrat z vami govoril zastran Manice. Zdaj pa vidim, da ni mogoče, in nočem, da bi se zgodilo, kar bi ji ne bilo po volji. Zato sem se namenil, da bom pri vas govoril za Kvasa, kar sem mu v zadnjem pismu tudi obljubil. In Manica me ima od tega časa rajša kot prej.«

Benjamin se nasloni na vozu in ne reče ničesar.

»Kaj ne, da se ne boste branili? Jaz ji privoščim srečo in Kvas — tudi ni napačen človek. To se ve, da bi jaz rad videl, da bi bilo — — — —«

Poslednjega stavka Marijan ni mogel ali ni hotel dokončati. Slišal je pa graščak zdihljaj in namestu odgovora mu poda roko in reče:

»Dobro srce imate, malokdo bi tako govoril.«

Petindvajseto poglavje.

Kdor pa hoče še peti,
mora od kraja začeti.

Narodna pesem.

obra štiri leta pozneje je korakal mlad mož jesenskega popoldne peš po kamenitem potu od Obrhka proti Polesku in Slemenicam. Do vasi se je bil pripeljal in pustil voz in voznika pri Obrščaku; sam se ni mudil, ni vprašal ničesar, ni govoril ničesar, samo naročeval je, da naj se da vozniku piti in jesti, kolikor hoče, na njegov račun. Zdelo se je staremu krčmarju, kakor da bi bil tega gospoda že nekje videl.

Preštel je v svojem spominu vse oskrbnike bližnjih graščin, tržaške hrastarje in druge kupčevalce, ki jih je kdaj videl v vasi ali po semnjih, pa nobenega ni mogel najti, da bi bil tako čedno črno opravljen, da bi imel tako rjavo brado in bi bil tako mlad, kakor ta, ki ni mogel šteti veliko več kot šest ali sedemindvajset let.

Ko je krčmar tako premišljal in ni mogel uganiti, je prišel mladi gospod blizu Skal. Tam je malo postal, naslonil se na svojo palčico in nekako otožno gledal čez strme pečine. Takoj pa so mu prišle druge misli in korakal je naglo po stezi dalje.

Prišedši mimo ovinka in iz grmovja, je zagledal pred seboj Slemenice. Solnce je nekako čudno obsevalo

grajsko hišo. Ta razgled je bil res lep, našemu popotniku pa je menda še posebno ugajal, zakaj vidno je bil ginjen, obstal je vdrugeč in in dejal napol glasno: »To je tvoja rojstna hiša! Tam si se rodila zame, zame si se razcvela; tam sem čul tvojo prvo sladko besedo, da me ljubiš; tam si me čakala dolgo in dosti dni in si mi ostala zvesta. Tudi katero grenko uro si morda imela zaradi mene in vendar je tvoja blaga duša vredna, da bi poznala le srečo in mir. Dom moje ljube neveste! Kolikrat sem te videl v svojih sanjah, zdaj pa si mi v resnici pred očmi; zdi se mi, kakor da mi star, ljub prijatelj moli roko.«

In kakor bi hotel utešiti srce, ki mu nemirno tolče v nedriju, prekriža roke na prsih in gleda. S polja je že večjidel vse pospravljeno, lahna sapica maje visoko odžeto strnišče po ravnini daleč tja do grada. In tam pod gradom vidiš grajsko čedo na travniku, pastirja, ki leži na tleh, in psa, ki kakor skrben varuh leta okrog rogatega krdela in oblaja in vrača zdaj to zdaj ono neubogljivo živinče. Na poslednji njivi pa mrgoli delavcev, ki režejo turšico in znašajo na kupe. Zdi se Kvasu — vemo, da ga je bralec že spoznal — da vidi tudi visoko postavo gospoda Benjamina, stoječo sredi hlapcev in tlačanov. In nehote mu pride na misel, kako se je ločil od tega moža in tega kraja, kjer je bil srečen, srečnejši kot kje drugje v daljnem svetu. Kako bi bil tačas mislil, da se bode kdaj vrnil povabljen, pričakovan! Kako bi bil mislil, da bo kdaj lastnik malega gradiča, ki ga vidi na vzhodni strani!

Iz teh in enakih misli ga je prebudilo kričanje, ki ga je slišal za seboj iz grmovja: »Hej, pravim! Zgaga, bleda voda! Hej, kozača!«

Ozre se nazaj in zagleda znano podobo iz nekdanjih časov, Krjavlja. Mož je bil malo postaren in še slabeje oblečen kot včas, pa še vedno tistega zabuhlega obraza z malimi živimi očmi. Gnal ali bolj vlekel je za seboj

sirasto kozo, kateri je bila debela vrv zavezana okoli vratu. V levici je držal polenu podobno palico, in ker se mu je koza upirala z vsemi štirimi nogami, je postal včasi in jo pretepel, potem pa zopet vlekel za seboj in klet: »Bleda voda, volk te potiplji, konjska smrt, da bi hudiča ne videl, hej! Jaz ti bom že dal pasje obisti in palico po rebrih, da se mi boš vedela izgubljati.«

Tako je privlekel Krjavelj kozo do Kvasa.

»Kaj se ti je zamerila žival, da jo tepeš?« pravi Kvas.

»Kaj?« pravi Krjavelj in korači vstric Kvasa s svojo kozo. — »Izgubila se mi je bila. Že dva dni nisem videl te bédje potepivne. Pasel sem in čevelj sem šival, pa je je zmanjkalo. Za vruga je ni bilo nikjer. Koliko sem prebil zavoljo kleka! Dve noči nisem spal in obe noči se mi je sanjalo le od koze in od koze. Jesti nisem mogel ničesar, ne kislega mleka ne kruhovca. Zmerom sem je iskal po hosti in po polju, klical in vpil: sirka, na soli, na, sirka! Pa menite, da sliši? Jokal sem po hosti, kaj pravim: jokal, da mi je sedem vrst solz teklo po licu, kakor da bi se bil domislil rajne matere ali svoje Urške. Pa menite, da se človek kozi smili? Ko bi se na meh drl, ne smili se ji! Čakaj, čakaj, ti bom že dal!« —

In res se Krjavelj zopet obrne in jame srdito natepavati po kozi za kazen, da mu je prizadela toliko nadloge in žalosti.

»Nikar ne tepi!« brani Kvas. »Žival nima pameti!«

»Kaj!« rohni Krjavelj. »Če vi mojo kozo zagovarjate, ki je pred Bogom in pred ljudmi poredna in pregrešna, niste nič boljši kot ona.«

Kvas se nasmeje moževi jezici.

»Ali mi veš povedati, kaj je na Slemenicah novega? Kaj počne stric Dolef?« ga vpraša, da bi govor napeljal na drugo, ob enem pa da bi kaj izvedel.

»Dolef? ste ga poznali? Pač, pač, saj on je bil tudi gospod, ko je bil še mlad. Dolef je že tam, kjer

muh ni, tri čevlje pod ježo, kakor je dejal deseti brat Martinek Spak, ko ni bil še umrl. — Pa kaj ste poprej dejali, da koza nima pameti?»

»Umrli je, praviš? Ali je to res?» vpraša Kvas strme.

»Deseti brat? Kaj pa da!«

»Dolef?«

»Tudi Dolef. Pri Obrščaku se je bil lansko zimo nalezal brinovca in je obtičal v snegu za svinjakom. Mesec mu je luč držal, svinje so mu pa za zadnjo uro krulile — Bog jim odpusti, saj jih je Obrščak že zaklal in jaz sem tudi dobil dve klobasi od njih. — Dolef je pa zmrznil.«

Po tej vesti Kvas postane resen in se zamisli. Pač žalosten konec za moža, kateremu je bil Bog dal obilo uma in drugih darov.

V svojem blebetanju je Krjavelj omenil tudi desetega brata kakor veljavno pričo, da je res, kar trdi o kozji pameti. To je Kvasu zaneslo misli od nesrečnega Dolfa na Martinka, in da bi izvedel, v kakem spominu je njegov bratranec, je vprašal: »Ali je že dolgo, kar je deseti brat umrl?«

»Naj umrje!« zagodrnja Krjavelj. »Imel je denar in pri meni je ležal in jaz sem mu stregel. Pa menite, da mi je kaj pustil? Nič! Pa že vem, kdo je tega kriv.«

»Kdo?«

»Tukaj gori na Slemenicah je bil nekdanj — ni dolgo let tega, ravno tisto leto je deseti brat umiral — nekov maslé, slepar in podpihovalec za učitelja, za takega, ki uči brati in pisati in kaj vem, kaj še. Ta nepridiprav je bil zadnje dni pri Martinku in mu je odsvetoval, naj mi ničesar ne zapusti. Jaz vem, da je tako storil, dasiravno sem ga prosil za pet ran, naj me zaznamuje v testamentu. Ako bi ga jaz še enkrat dobil v pest, pomikastil bi ga in pretrl in pretepel, kakor se snop pretepe. V vodo bi ga vrgel, v globoko vodo, ali pa še ozmerjal bi ga, da bi me pomnil.«

»Ali bi ga poznal, ko bi zdaj prišel k tebi, Krjavelj?«

»O kaj pa! Kakor srebrn groš, tako bi ga poznal. Tolikšen je kot vi in tak, ves tak, samo brade nima take volčje podobe kot vi. Pravijo nekateri, da mu je Marijan, ta, ki se je preselil tukaj na Stavnik, dve uri od tod, in vzel zdravnikovo hčer za ženo, Polesek dal zastonj, prav zastonj! Jaz pa tega ne verujem, zakaj dobro vem, da Marijan ni tako neumen, da bi kaj takega zastonj dajal. Posebno pa takemu malopridnežu ne, kakor je ta. Mari naj bi dal meni kaj ali pa komu drugemu, če ima preveč.«

»Ali pa veš, da je tisti učitelj, kakor mu praviš, tako malopriden, Krjavelj?«

»Vem, vem. Pa čigav ste pa vi in od kod ste, da mene po imenu poznate?« vpraša Krjavelj zvesto.

»Z Dunaja prihajam.«

»Kaj me tam poznajo? Glejte si no! To bom pa pri Bučarju povedal, drevi na preji. I, lahko je, da, je že tako! Slišali so menda tudi na Dunaju, da sem jaz tisti Krjavelj, ki je bil pomorski vojščak in je hudiča razklal, na dva kosa razklal. Kaj ne da? Glejte, glejte! Bog zna, ali tudi cesar ve zame ali ne? Kakšen je neki cesar? Ali sta kaj govorila kdaj?«

Lovre se nasmehlja. Da more biti tudi Krjavelj vesel svoje slave — žalibog le namišljene — tega ni vedel.

»Kako vam je pa ime, gospod? Rad bi vedel, da bom znal povedati,« pravi Krjavelj.

»Lovre Kvas mi je ime in oni Polesek je moj.«

Krjavelj debelo pogleda, se ustavi s svojo kozo, debelo in velikansko roko dene Kvasu na ramo in pravi ves v veselju: »O! kaj ste res vi? Ste že vi! Ste že! O! bolj sem vas vesel, kakor da bi svojo rajno Urško videl, ki sem jo rad imel. Bog vam daj zdravje! Raca na vodi, konjska smrt, hudiča ne videl, — zmerom sem dobro govoril o vas in hvalil sem

vas, kamor sem prišel, pri Bučarju in Obrščaku in v hosti pri smreki, ko sem smolo drl.«

»Ali nisi poprej, ko me nisi poznal, drugače govoril?«

»Kaj? Jaz slabo govoril, grdo govoril? Ni res, kdo pravi? Vprašajte, kogar hočete, vsakdo vam bo povedal, da sem vas hvalil. Kaj ne, da mi boste pustili po vaši hosti kako smreko zasekati, da bo rajše smolo cedila? Saj nečem tako zastonj. Čevlje vam bom zakrpal zato in dobro vam jih bom zašil. Če je treba še tako velik županec ali zaplato nanje prišiti, jaz znam. Glejte, kako sem svoje dobro okrpal.«

Še več takega je Krjavelj pravil, preden sta prišla do razpotja, kjer se je Kvas obrnil proti Slemenicam, Krjavelj pa proti hosti domov s svojo zopet najdeno kozo, ki jo je iz gole ljubezni zdaj pa zdaj lopnil po boku.

Kolikor bliže je Kvas prihajal gradu, toliko počasneje je korakal. Zdelo se mu je, kakor bi bil šele včeraj tod hodil. Vsak grmiček, vsak jarek ga je domišljjal, kaj je nekdanj tod izprehajaje si mislil in čutil. Hrepenenje, da vidi njo, mu je pospeševalo stopinjo, pa zopet je korakal počasi in zdelo se mu je, kakor da ga nekaj teži.

Gospod Benjamin je bil z njive zagledal tujega gospoda iti proti gradu. Šel je tedaj gostu naproti. Ko se snideta, ga brž spozna. Vesel ga pozdravi in mu pomoli roko.

Izpraševal ga je po prvem srčnem pozdravljenju to in ono in izvedel, da je svoje učenje srečno prebil, da je zdrav in da je prejel poslednje pismo.

»Gospod doktor, pojdite gori na dom! Manica je doma in mati. Jaz imam še nekaj povedati svojim ljudem, potem pa takoj pridem in pomenili se bomo na drobno in več,« de graščak.

V gradu izve Lovre, da je Manica v svoji sobi. Deklica je sedela pri knjigi, ko Lovre stopi pred njo. Ko ga zagleda, vstane, vzklikne, mu poda roko, pa le oko govori, kipeče veselje ji je zvezalo jezik; izgovo-

mila je samo njegovo ime, v tem imenu je bilo povedano vse! Šele ko so pritekale po lepem bledem licu bleščeče, vroče solze, oznanovalke nečesa neizrekljivega, so prišle besede, vpraševanje in odgovarjanje.

* * *

In pol leta, pol dolgega leta pozneje je poštenjak Krjavelj sedel sredi vaških otrok in beračev na Slemenicah v družinski izbi in se mastil z jedjo in pijačo. Zakaj bila je svatovščina, na katero je bil povabljen tudi Marijan s svojo ženo, Vencljevo hčerjo, in več drugih ljudi, Krjavelj pa se je bil povabil za prežalski sam. In dobro se je godilo možu, dejal je, da je na malih nebesih. Doletela ga je celo proti večeru črna da je bil poklican v gosposko sobo, kjer sta ženi in nevesta, doktor Kvas Poleščan in Manica s Slemenic skupaj sedela sredi gospode. Tam je Krjavelj moral povedati, kako je hudiča presekal in kako se mu toži za rajno preljubo Urško, s katero sta zasadila korenje, da ga je bila vsaka luknja polna, in s katero sta živela od sv. Kozmeka do vseh svetih v božjem strahu in gledala, kako so drugi pogačo rezali. Celu s spominom o desetem bratu se je bil ta dan spravil, ko je slišal, da sta mu Marijan in Kvas postavila na grob spomenik iz rezanega kamena, ki svetu oznanja, da tukaj počiva:

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000028246

